

*Vergadering van Vrijdag 1 Februari 1907, 's avonds ten 8 ure.*

Voorzitter: Generaal DE WAAL.

Op voorstel van den Voorzitter wordt besloten, de aangekondigde ballotage van candidaten te houden in de pauze.

Tot leden der alsdan te fungeeren commissie van stemopneming worden door den Voorzitter gekozen de Heeren DE BRUYN en VAN ESSEN.

Aan de orde is de discussie over het door den Majoor van den Generalen Staf W. H. VAN TERWISGA, op den 30en November l.l. behandelde onderwerp, getiteld:

**Samenstelling, enz. van onze Landmacht. Encadreering van Leger, Landweer en Landstorm, de eerste eisch, waaraan moet worden voldaan, om te geraken tot een weerbaar Nederland.**

DE VOORZITTER: Het is mij aangenaam U te kunnen mededeelen, dat successievelijk bij het Bestuur zich hebben aangemeld, om aan de discussie deel te nemen, de Heeren VAN DER HOOG, SCHÖNSTEDT, DE VRIES en BARCHMAN WUYTIERS. Ik geloof niet beter te kunnen doen, dan door die heeren uit te noodigen in de zelfde volgorde in het debat op te treden; in verband hiermede geef ik het eerst het woord aan den Heer VAN DER HOOG.

De Heer VAN DER HOOG: Mijnheer de Voorzitter, Mijne Heeren! Waar het mij vergund is, eenige opmerkingen te mogen maken en eenige beschouwingen te mogen houden naar aanleiding van de doorwrochte voordracht van den Majoor VAN TERWISGA, daar zal ik mij tot de hoofdzaken bepalen.

En dan kom ik in de eerste plaats — al lijkt dit eenigszins vreemd — tot eene uitspraak, die door den Majoor  
1906/07 VI. 43

VAN TERWISGA *aan het slot* zijner voordracht is gebezigd, n.l. deze, dat hij hoopte, dat de politiek zich zou losmaken van het leger.

Wat is politiek?

Politiek of staatkunde is de leer van het leven in den Staat en van de stroomingen en bewegingen, welke onder den invloed van allerlei omstandigheden worden opgemerkt.

Het leger buiten de politiek zou dus beteekenen het leger los van de stroomingen, die er in den boezem der natie op het gebied van legervorming bestaan.

De politieke partijen geven door hare programma's uiting aan de stroomingen, die er in den boezem der partij aanwezig zijn en aan de wenschen, die er gekoesterd worden om het staats-organisme te doen functioneeren in de richting, die door haar het meest gewenscht wordt geacht.

En zou nu eene strooming op het gebied van legervorming in den boezem der natie niet tot uiting mogen komen?

Zou er in de politieke programma's der verschillende partijen geene paragraaf mogen voorkomen omtrent die voor den Staat zoo gewichtige instelling, het leger?

Zou ons volk zich daarover niet mogen uitspreken, doch zou op het gebied van legervorming maar moeten worden aanvaard, hetgeen door het intellect in het leger, in casu de officieren, als het beste wordt aangegeven?

Er heerscht eene allerbedenkelijkste verachting zegt inleider voor het spreekwoord: „Schoenmaker, houd je bij je leest”, maar zou een ontwikkeld man, ook al is hij geen militair, niet even goed mogen oordeelen omtrent de beginselen betreffende legervorming als hij het doet omtrent zoo veel andere staatsbelangen?

Zou men, omdat men geen handelsman is, geen oordeel mogen hebben over vrijhandel en protectie, omdat men geen arts is niet over hygiëne?

Ik kan mij er dan ook bezwaarlijk in denken, dat het beginsel „het leger los van de politiek” het juiste zou zijn.

Integendeel, ik acht eene belangstelling van de natie in

het leger eene zaak van zoo groot belang, ik acht het zoo wenschelijk niet alleen, maar ook zoo *noodig*, dat zij zich daarover uitspreke, dat m. i. eene militaire paragraaf in het programma van geene enkele politieke partij mag ontbreken.

Het leger is voor alles eene nationale zaak en het zal zich alleen dan krachtig ontwikkelen, indien het gedragen wordt door de liefde en de achting van gansch het volk. Maar daartoe is het in de eerste plaats noodig, niet dat de natie buiten het leger wordt gehouden, maar dat zij er zoo veel mogelijk in betrokken wordt.

En dan mogen de officieren voorlichting geven omtrent de nooden en behoeften van het leger, zij mogen aangeven wat noodig is voor oefening, bewapening, kleeding, uitrusting en dergelijke meer, maar waar het gaat om de hoofdbeginselen omtrent *legervorming*, daar moet de natie zich uitspreken niet alleen, maar daar moet ook door haar de richting worden aangegeven.

Nu zal het zeker hoogst wenschelijk zijn, dat de verschillende stroomingen op militair gebied allen loopen in één richting, omdat dan het doel, eene voor hare taak berekende weermacht, het zekerst zal worden bereikt, maar dat zijn nu eenmaal illusiën, die in geen enkelen Staat tot verwezenlijking komen.

Geeft men zich'nochtans rekenschap van de verschillende stroomingen, die er op het gebied van legervorming bestaan, dan is er wel degelijk eene *hoofd*strooming te onderkennen en het is met die hoofdstrooming, waarmede in de allereerste plaats rekening dient te worden gehouden.

Niet wij, officieren, moeten de richting aangeven omtrent vraagstukken als algemeene dienstplicht, vooroefening buiten het leger en dergelijke meer, maar eene nationale zaak als het is, moet de drang naar dit alles uit den boezem van de natie zelve voortkomen.

Doch hoe zal dit anders kunnen dan door daaraan uiting te geven in politieke vergaderingen en als gevolg daarvan in de programma's van de politieke partijen. Geschiedt het

niet op die wijze, dan blijft men immers onkundig van de stroomingen of, wat nog erger is, er bestaan in het geheel geene stroomingen en de officieren moeten dan de richting aangeven; maar wij kunnen er dan van verzekerd zijn, dat het leger nooit zal worden wat het wezen moet, eene nationale zaak.

De officieren zijn van huis uit — en ik acht dit zeer begrijpelijk en goed ook — op het gebied van legervorming en oefeningstijd conservatief.

Een regiments-, een bataljons-, een escadrons-, een compagnies-, een batterij-commandant, die hart heeft voor zijne zaak, dien moet het pijn doen, telkens wanneer hem een dag oefening ontnomen wordt.

Maar er zijn andere en hoogere belangen!

Wanneer er in den boezem van de natie een gezonde drang leeft naar eene zoo groot mogelijke mate van weerbaarheid, wanneer zij het beginsel „algemeenen dienstplicht” in hare vanen heeft geschreven, dan dient daarmede rekening te worden gehouden niet alleen, maar dan dient er met alle mogelijke krachten naar te worden gestreefd om dien wensch van de natie in vervulling te brengen.

Dan dient wel van militaire zijde ernstige voorlichting te worden gegeven omtrent de wijze, waarop het best aan het verlangen van de natie zal worden voldaan, ook met het oog op den noodigen oefeningstijd en de noodzakelijkheid om het oorlogsbudget binnen de perken te houden, maar *dat* aan het verlangen van de natie zal worden voldaan, moet staan als een paal boven water.

Wij, beroepsmilitairen, ontvangen de zonen van ons volk om die op te leiden tot mannen, die in oorlogstijd voor de belangen van den Staat met hun leven zullen instaan en wanneer nu de natie als haar hoogsten wensch te kennen geeft, dat zoo veel mogelijk allen voor die taak worden geschikt gemaakt, dan moeten wij dien wensch van de natie tot den onzen maken, ook al hadden wij het met het oog op de liefde voor ons ambt misschien liever anders.

In het voorafgaande heb ik in korte trekken het standpunt ontvouwd, dat wij, officieren, m. i. tegenover de natie hebben in te nemen en daaruit kan, dunkt mij, worden afgeleid, dat wanneer wij voorstellen doen omtrent legervorming en legerinrichting, die voorstellen moeten steunen op de hoofdstrooming, die er bij de natie omtrent legervorming bestaat. Doen wij dat niet, negeeren wij die hoofdstrooming, nemen wij een zelfstandig standpunt in, dan zal er een strijd ontstaan tusschen leger en volk, een strijd die niet anders kan zijn dan ten nadeele van het leger, omdat hij verwijdering brengt *tusschen* leger en volk en het leger alzoo niet zal mogen rekenen op de sympathie van de natie, eene sympathie, die zoo brood noodig is om het leger tot grootheid en tot bloei te brengen.

De vraag is nu, is er in ons volk op het gebied van legervorming eene hoofdstrooming waar te nemen? Naar mijne meening zeer zeker. Er is, zou ik zeggen, wel degelijk een krachtig deel van ons volk, dat voor het behoud van den Staat slechts heil ziet in algemeenen dienstplicht en dat mitsdien streeft naar uitbreiding van het contingent en dat, om het oorlogsbudget binnen de perken te houden, de militaire oefeningen voor een deel wenscht te doen geschieden buiten het leger.

Het streven naar uitbreiding van het contingent is m. i. een alleszins rationeel streven. Dat wij den belagers van onze onafhankelijkheid slechts eerbied kunnen afdwingen door, naast het voeren van eene krachtige politiek, een zoo krachtig mogelijk leger er op na te houden, staat bij mij onomstootelijk vast. Het moge waar zijn, dat de getallen niet alles zijn, dat een kleine, maar goed geoefende troep soms meer waard is dan een grootere, die minder goed geoefend is, zooveel is zeker, dat „getal” een concreet begrip is, waarmede rekening *moet* worden gehouden. Hebben wij lichtingen van bijv. 30000 man, die bijv. gedurende 6 maanden worden geoefend, dan kunnen wij een leger — eerste linie — (militie en landweer) op de been brengen van  $\pm$  400000 man.

Of dat leger blijk zal geven van eene groote mate van geoefendheid en van een hoog staand moreel, dat is iets, wat onze eventueele aanvaller altijd nog maar zal moeten afwachten, daarop kan hij geene berekeningen maken en doet hij wijs, dan rekent hij die factoren niet in zijn voordeel ; maar zooveel is zeker, dat hij een leger van 400000 man tegenover zich zal vinden en dat is iets, waarmede hij bij de bepaling van de strijdkrachten, die hij tegenover ons in het veld denkt te brengen, rekening *kan* en *moet* houden.

Hebben wij lichtingen, die tweemaal zwakker zijn, doch die tweemaal langer zijn geoefend, dan staat het nog lang niet vast, dat dat leger, wat moreel en geoefendheid betreft, tweemaal hooger zal staan, maar wel staat het vast, dat het tweemaal zwakker zal zijn.

Het moreel van den man hangt m. i. niet in de eerste plaats af van den tijd, dien hij in het leger heeft doorgebracht, maar veel meer van den drang zijns harten om in oorlogstijd pal te staan voor zijne zaak. Dit alles is een gevolg van de omstandigheid of wij nog iets voelen voor nationale eer en onafhankelijkheid, dan wel of het materieele ons meer bekoort. Missen wij het gevoel voor nationale eer en onafhankelijkheid, worden wij allen van het gehalte, zooals de Majoor VAN TERWISGA ons de Deensche ultra-radicalen heeft beschreven, die de grootste mate van weerbaarheid zien in eene volkomen weerloosheid, dan zal zelfs een diensttijd van 3 jaar ons niet helpen!

Zooals de natie is, zoo is het leger!

Het streven naar uitbreiding van contingent acht ik dus een alleszins rationeel streven en even rationeel acht ik het om, door het houden van vooroefeningen buiten het leger, den diensttijd in het leger te beperken. Veel van hetgeen de soldaat moet kunnen en kennen, kan door hem ook buiten het leger worden geleerd. In het marcheeren, de elementaire exercitiën, gymnastiek, schermen, schieten en paardrijden zal hij kunnen worden geoefend ook vóórdat hij in de gelederen plaats neemt. Diensvolgens zal de diensttijd in het leger

kunnen worden ingekrompen, waardoor besparing van kosten wordt verkregen, welke vrijkomende bedragen kunnen worden aangewend tot verhooging van het contingent. Hoe deugdelijker de vooroefeningen worden gehouden, hoe langer zij plaats hebben en hoe rationeeler zij worden ingericht, des te korter kan de eerste oefeningstijd in het leger zijn.

In hoeverre houden nu de voorstellen van den Majoor VAN TERWISGA met het hier besprokene rekening?

Naar uitbreiding van contingent wordt *gestreefd*, want er wordt voorgesteld om te komen tot eene lichting van 20000 man, die een oefeningstijd ontvangt van 11 maanden (bereden wapens 23 maanden) en wijders wordt voorgesteld, een jaarlijksch contingent te lichten van 10000 man, dat voor de helft eene oefening ontvangt van  $1\frac{1}{2}$  maand en voor de helft van  $\frac{1}{2}$  maand.

Intusschen merk ik op, dat de lichting van 20000 man slechts toekomstmuziek is, want dat er begonnen wordt met eene lichting van ruim 15000 man, alzoo vooreerst geene uitbreiding aan geoefende manschappen, maar inkrimping.

In geen enkel opzicht ontwaren wij voorts in de voorstellen van den Majoor VAN TERWISGA een streven om door het houden van vooroefeningen buiten het leger den diensttijd in het leger te beperken. Integendeel. In plaats van  $8\frac{1}{2}$  maand resp. 4 maanden, zooals thans, wordt voorgesteld den eersten oefeningstijd voor de geheele Infanterie vast te stellen op 11 maanden en voor wat de bereden wapens betreft op 23 maanden. Uitbreiding van oefeningstijd alzoo, voor wat de onbereden wapens betreft met minstens  $2\frac{1}{2}$  maand en voor wat de bereden wapens aangaat met 5 maanden.

Met de door mij gekenschetste strooming in ons volk om tot algemeenen dienstplicht te geraken wordt derhalve geene rekening gehouden, omdat streven naar algemeenen dienstplicht en uitbreiding van oefeningstijd onbestaanbaar is.

Het spreekt van zelf, dat er niets gemakkelijker is dan een stelsel van legervorming en legerinrichting te ontwerpen, dat zelfs hem, die de hoogste eischen stelt omtrent geoefendheid

en tucht doet watertanden, indien maar geene rekening behoeft te worden gehouden met de kosten, die aan het stelsel verbonden zijn.

De voorstellen van den Majoor VAN TERWISGA zouden ons, hetgeen ik straks hoop aan te toonen, op eene niet onbelangrijke vermeerdering van uitgaven komen te staan, doch ook zelfs al was het stelsel niet duurder dan het tegenwoordige, dan nog moet het onaannemelijk worden geacht, omdat het geene ruimte toelaat, daaruit het leger te ontwikkelen, dat wij hebben moeten, d. w. z. een leger met algemeenen dienstplicht en volledige oefening van allen tot grondslag.

Thans worden jaarlijks reeds 52000 jongelieden voor den militairen dienst ingeschreven en wij zouden alzoo gevoegelijk lichtingen kunnen hebben van 35000 man. Rumenië, waar het aantal ingeschrevenen ruim 60000 bedraagt, heeft lichtingen van 46000 man.

Houden wij echter vast aan een oefeningstijd van 11 maanden, dan zullen wij nooit tot eene lichting van 35000 man kunnen geraken. Groote lichtingen en een oefeningstijd van ongeveer een jaar zijn te onzent gladweg met elkaar, in strijd, indien men althans geen exorbitant hooge begrootingen verlangt.

Reeds thans is de ruimte in de kazernes beperkt, wanneer de geheele lichting van 17500 man onder de wapenen is, maar het gaat nog, omdat gedurende de zomermaanden, indien de viermaanders en herhalingslichtingen onder de wapens zijn, een groot deel in kampementen kan worden aangebracht. Wanneer wij evenwel tot grootere lichtingen komen, die, elk voor zich, het geheele jaar door en dus ook des winters onder de wapenen worden gehouden, dan zal er zeker aan kazerneeringsruimte veel te kort komen. Men zal dan op het gebied van de huisvesting nitgebreide voorzieningen moeten treffen, die groote uitgaven met zich zullen slepen, uitgaven die zich telkens zullen herhalen, wanneer er van uitbreiding van contingent sprake is. Immers, ik meen te mogen aannemen, dat de Majoor VAN TERWISGA



ook voor de toekomst het stelsel van de vooroefeningen verwerpt. Waar die vooroefeningen reeds thans worden gehouden en onze legervorming er ten deele op ingericht is, daar spreekt het van zelf, dat, *indien* hij er bij zijne voorstellen voor de toekomst rekening mede had willen houden, hij dit ook voor het tegenwoordige had moeten doen.

Behalve de 20000 man volledig te oefenen manschappen, wenscht de Majoor VAN TERWISGA jaarlijks ook nog 10000 man op te roepen, waarvan de eene helft gedurende  $1\frac{1}{2}$  maand, de andere helft gedurende  $\frac{1}{2}$  maand wordt geoefend. Hij noemt dit eene aanvullingsreserve, eene instelling die ons doet denken aan de Deutsche Ersatz-reserve, welke met de invoering van den 2-jarigen diensttijd in Duitschland ten grave is gedaald. Toen men in Duitschland bedacht was op de vermeerdering van het contingent volledig geoefende manschappen, verminderde men den oefeningstijd door dien van 3 op 2 jaar te brengen en hief men de bestaande Ersatz-reserve, manschappen die eene oefening ontvingen van slechts enkele weken, op. Het komt mij voor, dat wij eene etappe, die men in het Deutsche leger al achter den rug heeft, niet in ons stelsel van legervorming behooren op te nemen, doch dat wij er al dadelijk toe over moeten gaan om bij het vergrooten van het contingent aan allen de zelfde mate van geoefendheid te geven, verkregen, hetzij gedeeltelijk door oefeningen buiten, gedeeltelijk door oefeningen in het leger, hetzij voor zooveel er voor sommigen geene gelegenheid tot vooroefening bestaan heeft, geheel door oefening in het leger. A plus forte raison is daarvoor aanleiding bij een klein volk als het onze, dat er zijn heil en zijne kracht in moet zoeken om in geval van mobilisatie dadelijk zoo sterk mogelijk voor den dag te treden.

Zeer zeker heeft men in Europa legers, waar naast een contingent, dat eene langdurige opleiding ontvangt, ook nog een contingent is, dat slechts voor korten tijd onder de wapenen komt, zoo bijv. in Rumenië, waar van eene lichter van 46000 man 24000 man gedurende 3 jaar en 22000 man gedurende 100 dagen worden geoefend, en men zou kunnen

vragen, waarom men dan ook daar niet aan allen eene gelijkmatige oefening geeft van  $1\frac{1}{2}$  jaar. In dat geval zou men echter eene geheele lichte van 46000 man gedurende den winter onder de wapenen moeten houden en er zouden diens-tengevolge zulke uitgebreide voorzieningen omtrent kazerneering moeten worden getroffen, dat dit finantieel onuitvoerbaar wordt. Ik merk hierbij intusschen op, dat de kort geoeffenden in Rumenië niet bestemd zijn voor aanvullingsreserve, maar wel degelijk om, voor zoover de organisatiën het noodzakelijk maken, dadelijk mede te velde te rukken.

Het komt mij voor, dat de Majoor VAN TERWISGA met zijne 20000 man volledig geoeffenden en zijne aanvullingsreserve van 10000 man de geit en de kool tegelijk heeft willen binnenhalen. Hij wenscht niet te tornen aan den door hem noodig geachten oefeningstijd, maar wenscht toch eene bescheiden schrede te doen in de richting van algemeenen dienstplicht, en komt zoodoende tot een tusschenstelsel, waarin echter voor ons geene toekomst ligt.

Hij grondt zijn pleidooi voor verlenging van den oefeningstijd op de omstandigheid, dat ook in Zwitserland en in Frankrijk een streven in dien geest valt op te merken, doch daarbij mag niet uit het oog worden verloren, dat in die landen de algemeene dienstplicht reeds bestaat. Er is bijna geen enkel land in Europa of het stelt het beginsel van den algemeenen dienstplicht voorop, en heeft men dit bereikt, dan wordt verder gestreefd om de oefening zooveel mogelijk te volmaken. Zoo behoort het ook bij ons te zijn.

Thans nog een enkel woord over den oefeningstijd van de bereden wapens en van de Vesting-Artillerie.

Voor de bereden wapens acht de Majoor VAN TERWISGA een oefeningstijd noodig van 23 maanden en deze wordt alzoo met 5 maanden verlengd, aangezien die tegenwoordig 18 maanden bedraagt.

Feitelijk is de eerste oefeningstijd ook geen 18 maanden, maar 12 maanden. Immers, de opkomst is op 1 October, de geheele opleiding is het volgende jaar 1 October voltooid en

na dien tijd wordt de lichting voor een deel bestemd voor emploïementen en wachtdiensten en, voor zooveel dit niet het geval is, worden elementaire exercitiën of oefeningen in de manege gehouden. Met het oog op de recrutenopleiding is een groot deel van het kader en van de paarden voor die opleiding benoodigd, terwijl ook door het geringe beschikbaar aantal manschappen der oude lichting geene gelegenheid bestaat, daarmede gevechtsoefeningen in het terrein te houden.

Het groote voordeel van den 18-maandschen oefeningstijd ligt dan ook daarin, dat gedurende de eerste 6 maanden de oefening der recruten van de nieuwe lichting zoo min mogelijk door wachtdienst en dergelijke wordt onderbroken.

Feitelijk heeft men dus een eersten oefeningstijd van 12 maanden en een blijvend gedeelte van 6 maanden. Kan men er in slagen, het blijvend gedeelte zonder bezwaar voor den dienst te doen vervallen, dan is er m. i. ook verder geene bedenking om den oefeningstijd voor de bereden wapens op 12 maanden te stellen.

Voor de Vesting-Artillerie meent de Majoor VAN TERWISGA met een oefeningstijd van 8 maanden te kunnen volstaan, alzoo 3 maanden korter dan voor de Infanterie.

Wat mij betreft, heb ik natuurlijk tegen een oefeningstijd van 8 maanden voor de Vesting-Artillerie geen bezwaar, maar ik meen te moeten opkomen tegen de meening, dat voor de Vesting-Artillerie volstaan kan worden met eene korter opleiding dan voor de Infanterie.

Natuurlijk behoeft de marschvaardigheid van den vesting-artillerist niet zoo groot te zijn als die van den infanterist, maar daartegenover staat, dat uit een technisch oogpunt veel meer van den vesting-artillerist wordt gevorderd.

Om voor de Pantserfort-Artillerie een eersten oefeningstijd van 18 maanden te eischen, terwijl voor de overige Vesting-Artillerie 8 maanden voldoende wordt geacht, alzoo 10 maanden om het door den Majoor VAN TERWISGA gewenschte pantserfortmoreel te verwerven, acht ik overdreven.

Waarom men een hooger moreel moet hebben op de Harssens

dan bijv. op Kijkduin, verklaar ik niet te kunnen begrijpen. Toch niet omdat op de Harssens de troep zich te allen tijde onder zeer suffisante dekkingen bevindt, terwijl die te Kijkduin zich op den open wal zal moeten ophouden?

Ik kom thans tot de kaderquaestie.

Met den Majoor VAN TERWISGA ben ik het geheel eens, dat het kadervraagstuk niet incidenteel kan worden behandeld, omdat het met de legervorming ten nauwste samenhangt.

De voorstellen, die door hem gedaan worden betreffende de opleiding en de vorming van het kader, acht ik *in zijn stelsel* alleszins rationeel en de wijze, waarop die aangelegenheid door hem is behandeld en uitgewerkt, is boven mijn lof verheven.

Doch zij passen uit den aard der zaak niet in een stelsel, dat algemeenen dienstplicht met verkorten oefeningstijd in het leger tot grondslag heeft. In dat stelsel moeten wij m. i. voor het kader eene intermediaire opleiding hebben in den geest van die van het reservekader.

Wel dus eene opleiding aan kaderscholen, maar eene opleiding, die voor den rang van soldaat 1e kl. niet langer duurt dan bijv.  $1\frac{1}{2}$  maand, terwijl deze daarna eveneens  $1\frac{1}{2}$  maand in de compagnie dient, gedurende den tijd dat daarbij de compagniesoefeningen worden gehouden.

Daarna vertrekt de soldaat 1e kl. met groot verlof en komt het volgende jaar op de kaderschool om gedurende  $1\frac{1}{2}$  maand opgeleid te worden tot onderofficier, ten einde daarna weder gedurende  $1\frac{1}{2}$  maand practischen dienst te doen in de compagnie.

Zij, die opgeleid worden tot officier, ontvangen het 3e jaar weder eene opleiding in den zelfden geest als de vorige jaren, terwijl zij in het 4e jaar nog voor een maand voor herhalingsoefeningen onder de wapenen komen.

De onderofficieren, die niet tot officier worden opgeleid, nemen na hunne aanstelling nog tweemaal aan herhalingsoefeningen deel.

Gedurende de wintermaanden worden cursussen bijgewoond

in den geest als voor het reservekader is voorgeschreven, terwijl zij, die voor de bereden wapens tot kader worden opgeleid, voorgeoefend moeten zijn geworden in het paardrijden.

Op die wijze kan naar mijne meening even deugdelijk kader worden verkregen als in het stelsel van den Majoor VAN TERWISGA, terwijl de persoonlijke lasten veel minder drukkend zullen zijn.

Het moge voorts waar zijn, dat wanneer, zooals de Majoor VAN TERWISGA zegt, de maatregel betreffende de aanwijzing tot kaderopleiding op allen uit de zelfde klasse der maatschappij even zwaar drukt, die maatregel van onbillijkheid ontdaan wordt, daarbij staat nochtans op den voorgrond, dat die categorie van personen geen deel neemt aan de loting en in een stelsel, waarin loting *bestaat*, acht ik het feit, dat er eene bepaalde categorie van die loting wordt uitgesloten, zulk eene onbillijkheid, dat daarmede het geheele stelsel van de aanwijzing veroordeeld is. Eerst wanneer wij algemeenen dienstplicht hebben, zal ik met den Majoor VAN TERWISGA van oordeel zijn, dat wij de meest ontwikkelden uit de dienstplichtigen voor kaderopleiding moeten aanwijzen; doch zoolang dit niet het geval is, mogen zij m. i. niet van de loting worden uitgesloten.

Wat de legerinrichting betreft, merk ik op, dat in het voorgestelde stelsel de benoodigde depôttroepen der Infanterie verkregen worden ten koste van de sterkte der compagnieën. De sterkte dier compagnieën wordt met  $\frac{1}{10}$  verminderd, hetgeen ik verkeerd acht, omdat men zodoende bij een veldleger van 72 bataljons met bijna 6000 geweren minder vóór den vijand komt.

Voorts acht ik het een nadeel, dat de dienstdtijd bij de militie niet op  $8\frac{1}{2}$  jaar gesteld is, omdat wanneer de mobilisatie valt in een tijd, dat de jongste lichte nog niet voldoende geoefend is, alsdan alle depôttroepen moeten invallen en voor aanvulling niet anders overblijft dan de ongeoefende jongste lichte of de aanvullingsreserve, die al evenmin geoefend is.

De Vesting-Artillerie wordt door den Majoor VAN TERWISGA met 2 regimenten ingekrompen.

Dit wapen wordt door hem niet met veel liefde behandeld.

Niet slechts, dat het den minsten oefeningstijd heeft van alle wapens, niet alleen dat het tot op de helft wordt ingekrompen, maar de encadreering van de twee overblijvende regimenten is van dien aard, dat het schijnt of voor de Vesting-Artillerie niet geldt, wat op bladz. 367 van de voordracht gezegd wordt, n. l. dat de kern van vrijwillig kader degelijk en niet te zwak moet zijn. Want waar bij de Infanterie het vrijwillig kader tot het militiekader staat als 1 : 2, bij de bereden wapens als 1 : 1½, daar is die verhouding bij de Vesting-Artillerie als 1 : 5.

Ik geloof met den Majoor VAN TERWISGA, dat onze Vesting-Artillerie verminderd kan worden, maar er op eene dusdanige wijze het snoeimes in te zetten, als door hem geschiedt, zou ik, vooral met het oog op de lagere en hogere bevelvoering in dat wapen, onverantwoordelijk achten.

Overigens wijkt de door inleider voorgestelde vredes- en oorlogsorganisatie niet belangrijk af van die, welke wij thans hebben. Alleen is eene kleine wijziging voorgesteld in de in-deeling van de divisie-cavalerie en van de batterijen Veld-Artillerie, maar dat acht ik geene hoofdzaak.

Volgens de door inleider aangegeven dislocatie zouden meerdere bataljons, eskadrons en batterijen moeten worden verplaatst, waarvoor ongetwijfeld belangrijke voorzieningen op het gebied van kazerneering en stalling zouden moeten worden getroffen.

Deze voorzieningen zouden m. i. belangrijke uitgaven vorderen, waarmede het voordeel, dat door de gewijzigde dislocatie bereikt wordt, niet in evenredigheid is.

Wel is er iets voor te zeggen om, met het oog op het formeeren bij mobilisatie van de afdeelingen Infanterie à 3 bataljons, in vredestand garnizoenen te hebben van 2 of 4 bataljons, maar dit voordeel vervalt al dadelijk wanneer men, zooals ook in inleiders bedoeling ligt, later overgaat tot eene verdubbeling der bataljons.

Ook ik zou evenals de Majoor VAN TERWISGA het aantal onder-

deelen in vreedestijd vooreerst niet willen uitbreiden, doch daartoe eerst willen besluiten, wanneer zulks door verhooging van het contingent strikt noodig is geworden. Uitbreiding van het aantal onderdeelen in vreedestijd toch is een maatregel, die in meer dan een opzicht verhooging van uitgaven met zich brengt.

Wordt dus het contingent verhoogd, dan zal men er zoo lang mogelijk naar moeten streven om, met behoud van de vredesorganisatie, uit die vredesorganisatie eene doelmatige oorlogsorganisatie te ontwikkelen door vermeerdering van het aantal onderdeelen bij mobilisatie.

Reeds thans bewandelen wij dien weg, aangezien het aantal bataljons van een regiment bij mobilisatie van 4 op 6 wordt gebracht; eene volgende etappe zal kunnen zijn om het aantal onderdeelen te verdubbelen.

Wat de bereden wapens betreft, heb ik reeds betoogd, dat een eerste oefeningstijd van een jaar voldoende is. Men moet dan echter flinke lichteningen hebben, zoodat de wachtdienst niet noemenswaard drukt op de continuïteit in de oefeningen. Bij de Bereden Artillerie heeft men die sterkere lichteningen toch noodig, wil men in oorlogstijd over voldoende personeel kunnen beschikken tot het formeeren van de reservebatterijen, voor den dienst bij de munitiecolonnes en tot het formeeren van batterijen van 8 c.M. St.

Lichteningen van  $\pm$  50 man kunnen wij bij onze eskadrons en bij onze batterijen best gebruiken.

Men moet dan echter de remonterijders kunnen recruteeren uit de vrijwilligers of, wanneer dit niet gaat, daarvoor burgers aannemen, terwijl bij elk regiment eene zeer korte opleiding van bijv. eene maand moet bestaan voor hen, die daarna bestemd worden voor officiersoppassers, bureelordonnansen e.d. Bij vertrek met groot verlof moeten deze manschappen administratief tot een peloton vereenigd worden, waaruit de oppassers verstrekt worden voor de officieren, die bij mobilisatie bereden worden, terwijl de overigen bestemd worden voor magazijnsdiensten.

Voor de Cavalerie zou ik het wijders gewenscht achten om wanneer blijkt, dat ook na de nieuw in te voeren bepalingen omtrent de werving, het met de vrijwilligers sukkelen blijft, met het vrijwilligersstelsel te breken en over te gaan tot eene zuivere militie-cavalerie.

Voor een bereden wapen toch is er geen ongelukkiger toestand dan die, waarbij het aantal onder de wapenen zijnde paarden niet in overeenstemming is met het aantal onder de wapenen zijnde manschappen.

Doet men de eskadrons uitsluitend uit militie bestaan, dan moeten in gewone tijden per eskadron niet meer paarden aanwezig zijn dan voor ééne lichterij nodig zijn, dus, behalve de paarden van het kader,  $\pm$  50 paarden, terwijl twee lichterijen, elk van  $\pm$  50 man, de paarden in hare woonsteden hebben.

Moet gemobiliseerd worden op een tijdstip, dat de jongste lichterij nog niet geoefend is, dan komt ook de 4e of oudste lichterij onder de wapenen, die alsdan de bij het eskadron aanwezige paarden der jongste lichterij berijdt.

Het spreekt van zelf, dat in dit stelsel de Cavalerie gerecruiteerd moet worden uit den gegoeden boerenstand, terwijl men omtrent de wijze, waarop de remonteering verder behoort te worden ingericht, bij legers van kleine staten als Zwitserland, Noorwegen en Rumenië ter schole kan gaan.

Al reeds dadelijk zou bij één eskadron, bestemd voor divisie-cavalerie, eene proef met het stelsel eener zuivere militie-cavalerie kunnen worden genomen.

Wat de herhalingsoefeningen der verschillende wapens betreft, wensch ik nog te releveeren, dat ik, in tegenstelling met de denkbeelden van den Majoor VAN TERWISGA, het aantal dier oefeningen niet zou wenschen in te krimpen. Veelvuldig repeteeren acht ik de beste methode om het geleerde te onderhouden en daarom zou ik de 3e herhalingsoefening niet gaarne willen missen.

Ten slotte nog de kosten. Het stelsel van den Majoor VAN TERWISGA zal bij eene lichterij van 15224 man, naar mijne berekening, ons jaarlijks op ongeveer 3 ton meer komen te



staan. Inleider meent, dat dit meerdere bedrag zal wegvallen door de besparing, die op de vergoeding wordt verkregen, omdat hij degenen, die thans voor vergoeding in de termen vallen, wil indeelen bij den landstorm; doch dit is een maatregel, die bij elk stelsel kan worden toegepast en die daarom niet als bezuiniging mag worden aangemerkt. Wij moeten dus bij inleider's stelsel rekenen op eene hoogere begrooting van 3 ton, waarbij wij dan 2000 geoefende soldaten per lichting minder hebben dan thans.

Bij eene lichting van 20000 man, waartoe de Majoor VAN TERWISGA ten slotte wil geraken, zal de jaarlijksche begrooting — alleen het meerdere aantal manmaanden rekenende — ongeveer f 1.400.000 hooger zijn, waarbij dus nog niets is gerekend voor kazerneering.

Ik meen derhalve wel te mogen aannemen, dat ik niet overdrijf, wanneer ik zeg, dat het totale meerdere bedrag, dat op de begrooting zal moeten worden uitgetrokken,  $\pm$  2 miljoen gulden bedraagt.

Daarvoor hebben wij aan geoefende manschappen slechts 2500 man per lichting meer. Elk man meer kost ons dus jaarlijks f 800 en het ligt derhalve voor de hand, dat wij langs dien weg nooit tot algemeenen dienstplicht met volledig geoefende lichteningen kunnen geraken.

Mijns inziens kunnen wij bij een beperkt budget hiertoe alleen komen, indien wij de uitbreiding van het contingent gelijken tred doen houden met de ontwikkeling der vooroefeningen buiten het leger en in verband hiermede met de inkrimping van den dienstdtijd in het leger.

Daartoe is het noodig, dat gebroken wordt met het stelsel om een beperkt contingent aan kortgeoefenden en dientengevolge ook een beperkt contingent aan voorgeoefenden in de wet of bij koninklijk besluit vast te leggen.

Gaat men toch uit van het mijns inziens rationeële beginsel, dat door vooroefeningen buiten het leger en korten dienstdtijd *in* het leger de aldus gevormde soldaat per slot van rekening even goed kan zijn als een niet voorgeoefende, die zijne oefen-

ning gedurende langeren tijd uitsluitend *in* het leger heeft genoten, dan is het m. i. niet billijk en ook niet bevorderlijk voor de deelneming aan de vooroefeningen, om den man, die voorgeoefend is geworden, niet in de gelegenheid te stellen om te profiteeren van een verkorten diensttijd in het leger.

En zeker zal nooit zooals thans de toestand mogen bestaan, dat het mogelijk is, dat een *niet* voorgeoefende 4 maanden dient en een *wel* voorgeoefende  $8\frac{1}{2}$  maand.

Men moet dus zeggen, iedereen die met goed gevolg de vooroefeningen heeft doorlopen, heeft recht op een verkorten diensttijd in het leger.

Nemen wij als juist aan het beginsel, dat men binnen de grenzen van het totale contingent de voorgeoefenden tot een onbeperkt aantal indeelt voor verkorte oefening *in* het leger, dan dient, wanneer wij verder aan een oefeningstijd van  $8\frac{1}{2}$  maand voor de *niet* voorgeoefenden vasthouden, allereerst te worden vastgesteld, hoeveel maanden een voorgeoefende in het leger zal moeten dienen om na zijne africhting gelijk te staan met een afgerichten 8-maander, waarbij men nog, zooals in het voornemen der Regeering ligt, de voorgeoefenden kan splitsen in half en volledig voorgeoefenden.

Stellen wij ons op het standpunt, dat wij overeenkomstig de regeeringsplannen zullen krijgen voorgeoefende 4- en voorgeoefende  $6\frac{1}{2}$ -maanders, dan zou m. i. de lichteing moeten bestaan uit een onbeperkt aantal 4-maanders, een onbeperkt aantal  $6\frac{1}{2}$ -maanders en voor de rest uit  $8\frac{1}{2}$ -maanders en de noodige 12-maanders voor de bereiden wapens.

Natuurlijk moet men bij de vaststelling van het totale contingent rekening houden met het vermoedelijk aantal 4- en  $6\frac{1}{2}$ -maanders, dat men denkt te zullen krijgen, ten einde niet voor budgetverrassingen te staan.

Beginnen wij het eerste jaar kalm aan met eene lichteing van 20000 man, dan kunnen in dit opzicht geene bezwaren rijzen.

Naar mate nu de vooroefeningen worden uitgebreid en deugdelijker ingericht, zal het aantal  $8\frac{1}{2}$ -maanders dalen,

totdat dit eene „quantité négligeable” zal zijn geworden. In de zelfde mate zal het aantal 4- en 6 $\frac{1}{2}$ -maanders vermeerderen en heeft men gelegenheid, het contingent uit te breiden zonder het budget overmatig te doen stijgen.

Wanneer men intusschen het aantal onderdeelen in vredes-tijd niet uitbreidt, zal men bij verhooging van het contingent langzamerhand tot den toestand geraken, dat het contingent te groot wordt voor het onderwijzend kader, dat bij de onderdeelen aanwezig is. Wanneer dit geval zich gaat voordoen, zal men goed doen, de jaarlijksche lichting in twee gedeelten te doen opkomen.

Men heeft dan bovendien het voordeel, dat men in gunstiger omstandigheden komt ten opzichte van het logies van de manschappen; het toezicht kan beter zijn, men behoeft niet te beschikken over zooveel nachtleggergoederen, terwijl ook de hoeveelheid in omloop zijnde kleeding geringer kan zijn.

Eindelijk nog is het een voordeel, dat men ongeveer het geheele jaar door *troepen* onder de wapenen heeft. Voor eene geregelde en goede dienstvervulling en voor een goeden geest is er voor het vrijwillig dienend kader niets beter dan dat het geregeld den troependienst verricht. Ontspanning is natuurlijk van tijd tot tijd noodig, maar daarvoor bestaat nog eene goede instelling, het verlof.

Ik stel mij voor, dat wij de lichting in twee gedeelten zouden kunnen doen opkomen, wanneer zij eene sterkte heeft gekregen van  $\pm$  25000 man, terwijl ik voorshands het ideaal bereikt zou achten, wanneer de vooroefeningen zoo intensief gegeven konden worden, dat met 100 dagen eersten oefeningstijd zou kunnen worden volstaan en wij jaarlijks 3 lichtingen zouden kunnen oproepen, elk van 15000 man.

Aldus stel ik mij den ontwikkelingsgang voor, die ons zal kunnen leiden tot algemeenen dienstplicht met verkorten oefeningstijd voor allen — het volksleger.

In den aanvang mijner rede heb ik gezegd, Mijne Heeren, dat ik mij ten aanzien van de bespreking der voordracht van

den Majoor VAN TERWISGA tot de hoofdzaken zou bepalen, ik geloof dat ik daarmee aan een eind ben.

Al loopen inleiders denkbeelden omtrent legervorming met de mijne ver uiteen, zoo breng ik nochtans hulde aan den hoogst verdienstelijken arbeid, dien hij geleverd heeft.

Mijne beschouwingen — Majoor VAN TERWISGA — zullen u vermoedelijk wel niet tot andere inzichten hebben gebracht; het is hier eene zaak van overtuiging en die geeft men natuurlijk zoo spoedig niet prijs.

Dat behoeft trouwens ook niet. Er moeten ook voorstanders blijven van een stelsel van legervorming, dat ons *niet* leidt tot een volksleger, al was het alleen maar om hen, die daar wel voor bezielde zijn, wakker te houden en bij hen het besef levendig te doen blijven, dat er nog nooit eene overwinning is bevochten zonder strijd.

De Heer SCHÖNSTEDT: Mijnheer de Voorzitter! Wanneer ik begin met de verklaring af te leggen, dat voor mij het kadervraagstuk van overwegende beteekenis voor ons leger is, dan zult u beseffen met hoeveel belangstelling ik kennis nam van den inhoud van het convocatie-biljet, waarbij de leden onzer Vereeniging werden opgeroepen ter bijwoning van de vergadering, waarin de Majoor van den Generalen Staf VAN TERWISGA eene voordracht over bedoeld vraagstuk zoude houden. Immers, dat het kadervraagstuk de hoofdschotel van sprekers betoog zoude zijn, stond voor mij vast, na aandachtige lezing van den tekst:

„Samenstelling enz. van onze weermacht te land.

Encadreering van Leger, Landweer en Landstorm, de *eerste* eisch, waaraan moet worden voldaan om te geraken tot een weerbaar Nederland.”

De ernstige studie, die de Majoor VAN TERWISGA — zooals uit vele artikelen van zijne hand in de vak-tijdschriften blijkt — van talrijke militaire vraagstukken maakt, deed mij vermoeden, dat ook thans een overzicht zou worden gegeven van hetgeen in de laatste jaren in binnen- en buitenland

over het onderwerp was geschreven, ten einde daaruit, in verband met de thans bij ons vigeerende militaire wetten, ten slotte conclusiën te trekken, waarmede het oorlogsbestuur te zijner tijd wellicht rekening zou kunnen houden.

Zoo maakte ik mij dan op en verliet voor enkele uren de Spaarnestad, ten einde het eerste snuffje van sprekers betoog en voorstellen mede te kunnen genieten.

En nu, Mijnheer de Voorzitter, moet mij de bekentenis van het hart, dat de lezing van den Majoor VAN TERWISGA mij in tweeeërlei opzicht eenigszins is tegengevallen en zulks:

1<sup>o</sup>. omdat de nadruk der lezing niet gelegd is op het kader-nood-vraagstuk;

2<sup>o</sup>. omdat geschetst is eene reactionaire leger-organisatie, die niet geënt was op de beginselen, die sedert 1901 — dank zij der samenwerking van Regeering en Staten-Generaal — in onze wetten zijn vastgelegd.

Of ik dan geene waardeering gevoel voor den arbeid van den spreker van 30 November j.l.?

O, zeer zeker!

Met klimmende belangstelling heb ik kennis genomen van het ontwerp van leger-organisatie, ons toen geschetst en waarvan wij de kant- en binnenlijnen eerst ten volle konden nagaan en waardeeren, toen het gedrukt verslag der lezing in onze handen kwam.

Gaarne breng ik den Majoor dan ook mijne bescheiden, maar groote hulde voor dezen omvangrijken en doorwrochten vierjarigen arbeid, die op nieuw het bewijs schenkt, hoe Z.H.E.G. voortdurend bezielde wordt door hetgeen hij acht te zijn het welbegrepen belang van Leger en Volk.

Ik bewonder den moed, die er noodig was om zich onmiddellijk na de invoering der militie- en landweewetten te zetten tot een arbeid, die ten doel had, het zoo even gehuldigde en aangenomene als het ware ongedaan te maken, want dat het legerontwerp-TERWISGA zou zijn een voortbouwen op een sedert kort ingevoerd stelsel, kan ik niet inzien.

Breng ik dus in bovengeschetst opzicht een eeresalut aan

den spreker, aan de andere zijde betreur ik het, dat in deze Vereeniging — zoo kort na de invoering der wetten van 1901 — op zoo scherpe wijze de staf gebroken is over ons huidig legerstelsel.

Zulks eischt mijnerzijds eenige toelichting.

Is eene leger-organisatie eenigszins versteend, houdt zij geene rekening meer met de gewijzigde sociale begrippen, zoodat een drang tot wijziging uit den boezem van Leger en Volk beiden zich baan breekt, dan ligt het m. i. in de juiste lijn van hen, die van militaire en sociale vraagstukken eene studie maakten, alles te doen, wat in hun vermogen is tot voorlichting van hen, die ten slotte tot wijziging der bestaande toestanden zullen geroepen worden. Het was op grond van dezen gedachtengang, dat ik zelf den strijd voor de inkrimping van den eersten oefentijd bij het wapen der Infanterie aanbond; een strijd, dien de Majoor VAN TERWISGA — die toen in de voorste gelederen mijner bestrijders krachtig positie nam — zich zeker zal herinneren.

Sedert dat tijdstip — 1898 — is echter veel veranderd. De strijd, toen gevoerd, is volstreden. De persoonlijke dienstvervulling, verkorte oefentijd, langere dienstprestatie (landweer) zijn in de wetten van 1901 vastgelegd en het komt mij minder doelmatig voor, thans eene leger-organisatie te ontwikkelen, die in krachtige botsing komt met de wetten van 1901 en waarvan, de geachte spreker houde het mij ten goede, niet het minste vooruitzicht bestaat, dat zij — afgescheiden van het meer of minder juiste — binnen afzienbaren tijd tot invoering zou kunnen geraken.

Het mag toch zeker als gewenscht op den voorgrond gesteld worden, dat eenige stabiliteit besta in eene leger-organisatie en dat — wat tevens geldt voor reglementen en voorschriften 1) —

---

1) De eerste aflevering van het nieuwe militaire tijdschrift *Mavors* greft op de laatste bladzijde een overzicht van de thans voor het wapen der Infanterie vigeerende reglementen en voorschriften, waaruit blijkt, dat zij nagenoeg alle in 1906 vernieuwd of van z.g. verbeterbladen voorzien zijn.

niet telkens van de hak op den tak gesprongen worden.

Daarom moeten de militie- en landweervetten m. i. eerst meer ingeleefd worden, alvorens wij weër met nieuwe proefnemingen beginnen.

Ons, metselaars aan het groote gebouw, zijn de fundamenteen gegeven en het is onze taak, het gebouw verder op te trekken en onder dak te brengen. Zeker, aan de onderdeelen van het gebouw valt wellicht het een en ander te wijzigen; hier kan eene kamer te klein, ginds een tusschenmuur te zwak gedacht zijn, maar dat zijn wijzigingen, die de fundamenteen niet aantasten. Daarom ook kan ik het niet vrij van bedenkingen achten om — napleitende in eene zaak, waarin in hoogste ressort beslist is — met het prestige, dat verbonden is aan den rang en de positie van spreker, in scherpe bewoordingen vóór het front van het geheele leger te verkondigen, dat onze leger-organisatie niet deugt.

Onmiskenaar beweegt niet slechts het Nederlandsche volk — voor zoover het van zijn leger eenige notitie neemt — doch ook de Volksvertegenwoordiging en de Regeering zich in de richting van het volksleger, waaronder te verstaan is een leger, waarbij de op te leggen lasten zoo veel mogelijk gelijkelijk drukken op de schouders van de geheele mannelijke bevolking, voor zoover die binnen den kring van de finantieele draagkracht der natie en de eischen van lichamelijke ontwikkeling tot zekere jaargrenzen beperkt is en waarbij die lasten niet zwaarder drukken dan met de eischen van militaire geoefendheid is overeen te brengen, zullende door hen, die wegens verschillende redenen niet in het leger worden opgenomen, door het verrichten van diensten ten behoeve van het leger of het voldoen eener krijgsbelasting een equivalent ten bate van den Staat en ten opzichte van hen, die wél dienen, worden gegeven.

En wanneer de Majoor VAN TERWISGA dan ook op bladz. 376 van het verslag in de sterkst gekleurde bewoordingen den staf breekt over onze tegenwoordige militaire wetten en erkent, daarvoor geheel nieuwe wetten in de plaats te willen stellen

dan betreur ik zulks, aangezien Z.H.E.G., ofschoon verklarende, mede te willen werken om aan de verdeeldheid in het leger een einde te maken (bladz. 337) door zijne rede het twistvuur — al is het dan ook onbewust — nieuwe kracht inblaast.

Zeker, ik weet: „indien u het hart tot spreken dringt, zoo spreek”, maar uw stelsel, Majoor VAN TERWISGA, is m. i. een stelsel, dat — afgescheiden van andere factoren — zelfs bij loslating van de theorie van het eindcijfer (bladz. 383) de financiële draagkracht onzer natie verre overschrijdt, want bij aanwending van  $\frac{1}{7}$  der Staatsinkomsten ten behoeve van het leger (bladz. 445) zoude m. i. uw stelsel niet door te voeren zijn.

Duidelijk wordt reeds bij oppervlakkige beschouwing zichtbaar hoe u, om niet dadelijk te doen uitkomen hoe duur uw stelsel zoude zijn, sommige getallen tracht te drukken. In uw stelsel toch wordt het aantal vrijwillige luitenants bij het veldleger teruggebracht van 1026, die onze formatie thans telt, tot 772.

Elders brengt u de 80 kapiteins, die thans aanwezig zijn voor de Vesting- en Pantserfort-Artillerie, terug tot 35, met het betoog (bladz. 394) dat de vredes-organisatie van de Vesting-Artillerie slechts is een cijfer-kunststuk. De door u aangegeven oplossing van dat cijfer-kunststuk zoude ik niet gaarne aanvaarden.

Had de Majoor VAN TERWISGA, vóór hij openbaarheid gaf aan zijne studie, nog eenige maanden besteed aan de berekening van de kosten van zijn stelsel, vermoedelijk zou hij dan tot de overtuiging zijn gekomen, dat de draagkracht van de schatkist zulk een stelsel niet gedoogde. En daarmee zou dan het minder practische van het stelsel zijn aangetoond.

En hij was het toch zelf, die allen, die een ander legerstelsel zouden willen huldigen, op bladz. 373 toeriep: „Ga nog eens bedaard na alle factoren, die in werking komen; bereken nog eens nauwgezet of het stelsel wel uitvoerbaar is binnen de gestelde financiële grenzen, de draagkracht der natie.”

Hoe zal het zijn, wil ik den spreker vragen, indien hij ten



opzichte van de finantieele gevolgen van zijn stelsel de hand in eigen boezem steekt?

Zeker! ook ik heb mijne wenschen ten opzichte van de militie- en landweerwetten, maar het zoude buiten het kader dezer bespreking vallen, de aandacht der vergadering voor dergelijke beschouwingen te vragen.

„Intusschen — schrijft de Majoor in dat gedeelte zijner voordracht, waarboven het woord „Besluit” gesteld is — dient met dankbaarheid te worden erkend, dat vooral in den laatsten tijd kiemen zijn gelegd, waardoor, wanneer zij goed opkomen en het plantje zorgvuldig wordt opgekweekt en goed wordt geleid, wij in een toestand kunnen worden gebracht, hemelsbreed verschillende van den vroegeren.”

Maar dan treft het mij des te meer, wanneer ik enkele regels verder lees: „velen voelen zich nog heen en weer geslingerd en hebben nog geen vertrouwen, waar nog zooveel verdeeldheid in voorlichtende kringen bestaat. Eerst wanneer bij de voorlichters eenheid van overtuiging is verkregen, zal de groote schare, die toelustert, *gelooven*.” Maar hoe wilt u tot eenheid geraken, Majoor, wanneer uwe lezing — in verband met uwe vernietigende critiek der huidige toestanden — op bladz. 376 daar ligt als een handschoen, toegeworpen aan hen, die zich stellen op het standpunt der vigeerende wetten, en „de groote schare, die toelustert”, in uwe lezing zal meenen te hooren het bazuingschal, dat oproept tot den strijd?

Na het bovenstaande, Mijne Heeren, zal het u wellicht niet verwonderen, wanneer ik op de leger-organisatie, zooals die ons thans door den Majoor VAN TERWISGA in zijn omvangrijken arbeid is geschetst, niet diep wensch in te gaan. Het zoude aanmatigend van mij zijn, een vierjarigen arbeid na eene studie van enkele dagen — het gedrukt verslag bereikte mij eerst in den morgen van 20 Januari j.l. — grondig te willen bespreken.

Toch meen ik betreffende die organisatie eene enkele kantteekening te mogen maken, als bewijs, dat ik dat gedeelte der rede niet zonder belangstelling voorbijging.

De spreker wenscht een eersten oefentijd voor de onbereden wapens van 11 maanden en verdedigt zulks o. a. met een betoog (bladz. 350) dat de man *veel meer* moet leeren en *veel beter* moet worden *opgeleid*. Als bewijs wordt verwezen naar de ontzettende verliezen, door de Pruisische garde bij St. Privat geleden. Dit betoog mist toch zeker aan kracht; de verliezen bij St. Privat hadden met de oefening van den man toch niets te maken, maar waren een gevolg van de versteende tactiek der hoogere leiding, die met de ontwikkeling der vuurwapenen niet voldoende rekening had gehouden. Ook meen ik te mogen opmerken, dat Zwitserland, waarop de spreker wees als eene mogendheid, die tot eene belangrijke verlenging van den oefentijd besloten heeft, thans is gekomen tot 65 recrutendagen, 7 herhalingscursussen van 11 dagen en één van 6 dagen — totaal 148 dagen of 5 maanden.

Ik neem acte van de verklaring van den spreker, waar hij op bladz. 371 zegt: „Gelukkig heeft de ervaring (welke ervaring? Sch.) geleerd, dat zelfs oudere lichten dan de 8e, flinke mannen zijn, met wie men nog best vóór den vijand kan komen”; maar daarentegen treft het mij, dat op bladz. 373 onze leger-organisatie vergeleken wordt met een raadsel, naar welks oplossing wij allen zoeken. Voor mij ligt, indien men dat beeld dan gebruiken wil, de oplossing in de wetten van 1901, zoodat er verder niet naar gezocht behoeft te worden.

Liever zoude ik eene leger-organisatie vergelijken met eene haven, die men heeft aangelegd en waaraan men in den loop der tijden hier en daar verbeteringen aanbrengt, maar die men niet na een paar jaar loslaat, om op een ander punt van de kust eene nieuwe haven te bouwen, vooral wanneer er nog geene redenen zijn om aan de degelijkheid en productiviteit van de eerst aangelegde haven te twijfelen.

Op bladz. 377 eischt de spreker eene mobiele krijgsmacht van o. a. 96 bataljons enz., die zoude vormen „de goed gedisciplineerde, onverwoestbare krijgsmacht, waarin de door alle eeuwen bekende krijgsmansdeugden onzer landslieden tot haar recht zullen komen.” Uit het gestelde op bladz. 391 blijkt dan

echter, dat onder die 96 bataljons 24 bataljons landweer schuilen.

Wanneer ik lees (bladz. 399) dat het kader voor die 24 bataljons hoofdzakelijk gevonden zal moeten worden uit kader van het actieve leger, hetwelk den dienst heeft verlaten, terwijl het nog voor den velddienst geschikt was, wordt mijn vertrouwen in dat gedeelte van de „onverwoestbare krijgsmacht” dan toch wel geschokt.

Op bladz. 444 lees ik, dat alle behoeftigen zouden moeten worden ingedeeld bij den landstorm. Heeft de geachte spreker wel aandacht geschonken aan het feit, dat van de het vorige jaar onder de wapenen geroepene  $\pm$  20000 landweerplichtigen aan 11800 man vergoedingen werden uitbetaald? De uiterst gewaagde theorie, waarmede des Majoors opvatting verdedigd wordt, n.l. dat aan minder bedeeden ook geene groote lasten (i. c. militieplicht) ten bate der gemeenschap mogen worden opgelegd, en zij dus slechts voor landstormplicht in aanmerking zouden moeten worden gebracht, zou ik niet gaarne verdedigen.

Kan ik mij met de geschetste leger-organisatie minder goed vereenigen, met des te meer genoegen heb ik gelezen en herlezen de bladzijden, die de spreker op 30 November gewijd heeft aan het kader en de kaderquaestie en ik betreur het slechts, dat de Majoor dit onderdeel — waarop in het convocatie-biljet toch onmiskenbaar de nadruk was gelegd — niet tot hoofdmotief zijner voordracht heeft gemaakt.

Iemand met zulk eene werkkraft en werklust zou zeker veel gevonden hebben, wat ernstig overweging verdiende en welk eene genoegdoening zou het voor den kundigen spreker geweest zijn, later op te merken, hoe het legerbestuur te zijner tijd met zijne voorstellen rekening had gehouden en zijn arbeid dus vruchtbare resultaten had gehad.

Daar ik, zooals ik reeds in den aanvang opmerkte, de kaderquaestie acht te zijn de voornaamste quaestie, die thans voor ons leger tot oplossing moet worden gebracht, zal het geene verwondering wekken, dat hetgeen ik verder wensch te zeggen, hoofdzakelijk het kader zal betreffen, waardoor ik de

gelegenheid zal hebben, de maatregelen, die de Majoor VAN TERWISGA op den voorgrond stelt, te toetsen aan hetgeen omtrent den kadernood vroeger werd opgemerkt en wat onlangs in de zitting van de Tweede Kamer der Staten-Generaal te berde is gebracht.

Het is velen uwer, Mijne Heeren, wellicht minder bekend, dat de kaderquaestie reeds meer dan eens een onderwerp van bespreking in deze Vereeniging is geweest. Zoo o. a. in de bijeenkomst van 23 Februari 1877, toen de Majoor A. POMPE, en in de vergadering van 15 December 1880, toen de Kapitein F. H. BOOGAARD het thans nog steeds aan de orde zijnde vraagstuk inleidde.

„Thans duurt — aldus de Heer POMPE in 1877 — het voorbereidingstijdperk van den oorlog zeer kort, zoodat wel een *uitmuntend* lager kader bij legers als het onze onmisbaar is om den soldaat zóó te leiden en aan te voeren, dat de uitslag der eerste ontmoetingen met den vijand bij hem zelfvertrouwen en het bewustzijn van kracht opwekt.

Bezit men zoodanig kader niet dan mag het vrij eene noodlottige hersenschim worden genoemd, de meening dat men met eenige gunstige kans de levende strijdkrachten van den staat tegenover de geregelde troepen des vijands in het gevecht zou kunnen brengen. *Niet door een wachtwoord* laat zich een kader scheppen, het moet *gevormd* worden en daartoe zijn noodig geschikte elementen, bekwame leiding en onmisbare tijd.”

Dan deelt de spreker mede, hoe in de laatste jaren het kader in aantal zoowel als in gehalte in de verschillende rijken afneemt en hoe aldus de kaderquaestie op den voorgrond is getreden. Bij ons leger ontbraken toen (1877) alleen bij de Infanterie 1017 korporaals op eene organieke sterkte van 1852 hoofden. Toch was de gemiddelde diensttijd van het kader toen iets meer dan tien jaren, maar de spreker klaagt reeds, dat uit de vrijwilligers geene stof voor kader meer is te trekken. Ook hem kwam het voor, dat eene afdoende oplossing dier zaak (de kaderquaestie) *meerder waarde zou*

hebben dan het vermeerderen van het aantal manschappen, die in tijd van gevaar onder de wapenen moeten komen. „Iedere uitbreiding — zegt Majoor POMPE — van dat getal, zonder verzekerd te zijn van het bezit van een voldoende bruikbaar kader om de levende strijdkrachten op te nemen, zou er onvermijdelijk toe moeten leiden om de massa's grooter en logger te maken en daardoor juist de bruikbaarheid, de handelbaarheid van het leger te verminderen.”

Het zal wel geen betoog behoeven, dat ik het hier geheel mede eens ben en ik kan mij dan ook niet ontveinzen, dat ik met zekeren schrik kennis nam van de plannen, die bij hoogerhand vastere vorm schijnen aan te nemen om nieuwe landweer-formaties en uitbreiding van het militie-contingent ter hand te nemen.

Hoe bezwaarlijk het is, kader voor nieuwe formaties te vinden, wordt treffend aangetoond door den toestand van verscheidene onzer landweer-bataljons.

Zoo tellen, behalve de commandanten, de

districten	V en	VI te zamen	1 kapit.	en	3 luit
»	VII »	VIII »	» 1 »	»	» 1 »
»	IX »	X »	» 2 »	»	» 3 »
»	XI »	XII »	» 2 »	»	» 2 »
»	XLV »	XLVI »	» 0 »	»	» 0 »
»	XLVII »	XLVIII »	» 1 »	»	» 2 »

enz.

Onder zulke omstandigheden uitbreiding aan bestaande formaties te willen geven, komt mij toch bedenkelijk voor.

Algemeen werd in het tijdperk toen de Majoor POMPE zijne voordracht hield, het verval van den onderofficiersstand geweten aan de meerdere maatschappelijke welvaart, waardoor de onderofficier, die zich in minder gunstige materieele positie bevindt, wordt aangelokt om den dienst te verlaten en zijn geluk in de burgermaatschappij te beproeven.

De Heer POMPE besprak ook de middelen, die ter voorziening in den kadernood zouden kunnen worden aangewend, en verdeelde die in drie rubrieken, t. w.:

a. zoodanige, die invloed kunnen hebben op het aanwerven van geschikte grondstof (invoering van den verplichten persoonlijk dienstdienst; het schenken van wettelijke waarborgen voor het verkrijgen en verliezen van den onderofficiersgraad; het oprichten van pupillen-scholen);

b. zoodanige, die betrekking hebben op de behandeling van den onderofficier gedurende zijn dienstdienst (soldijverhooging, verbetering van verpleging en van het materiele leven van den onderofficier, uitbreiding van vergunning tot huwen);

c. zoodanige, die betrekking hebben op de toekomst van het kader na het verlaten van den dienst (openen van vooruitzicht op het erlangen van eene burger-betrekking, het bezorgen van eene geldsom na dienst-expiratie, waardoor de intrede in de burgermaatschappij wordt vergemakkelijkt).

Kenschetsend zijn de woorden, waarmee de Majoor POMPE zijne voordracht besluit, n.l.: „De onderofficiersbetrekking wordt tegenwoordig vrij algemeen beschouwd als een *baantje*, door den eenen gekozen om in aanmerking te kunnen komen voor het officiers-examen, door den ander tot dat de gelegenheid ontstaat om in de burgermaatschappij met eenigen kans op goeden uitslag de fortuin te beproeven en door de ouderen betreden om het dagelijksch brood te verdienen. Aan de beide laatste categorieën ontrukken de jaren spoedig de illusie, waarmee zij het militaire leven begonnen, en het meerendeel van hen verlaat de gelederen juist op den tijd, dat zij daarin het meeste nut kunnen doen”.

Mijne Heeren, U ziet, dat er helaas in dit opzicht ook niets nieuws onder de zon is gekomen!

Over het zelfde onderwerp voerde in 1880 in deze Vereeniging de Kapitein BOOGAARD het woord. Hij achtte zich tot de behandeling van het kader-vraagstuk zoo kort na 1877 gerechtigd, aangezien ook hij van meening was, dat het hier eene levensquaestie voor ons leger gold, waarvan de oplossing geen langer uitstel gedoogde. Ook deze spreker zet voorop, dat hij een leger als het onze, waarvan de militie slechts

korten tijd onder de wapenen blijft, leemten in het kader een nog veel bedenkelijker karakter dragen dan bij die legers, waar meer tijd aan de oefening der troepen besteed wordt. Verder blijkt, dat aan de organieke sterkte van 4894 onderofficiëren en korporaals toen 1134 hoofden — dus  $\frac{1}{4}$  gedeelte — ontbrak.

Behalve veel, wat ook door den Majoor POMPE was aanbevolen, werd thans ook gewezen op de wenschelijkheid van korte reëngagementen en invoering van den rang van onderluitenant.

Overigens werd vooral het z.g. capitulanten-stelsel uitgewerkt. De spreker wenschte eene vaste commissie, die zich met de algemeene leiding dezer aangelegenheid zoude belasten; hare taak zoude dan wezen :

- 1e. onderzoek naar geschiktheid en aanleg der adspiranten ;
- 2e. aanwijzing van betrekkingen, waarvoor zij in aanmerking konden komen ;
- 3e. het aanhouden van lijsten van adspiranten en vacatures in verschillende betrekkingen ;
- 4e. het doen van voordrachten tot benoemingen aan de verschillende departementen van bestuur ;
- 5e. het verstrekken van inlichtingen omtrent personen aan provinciale- en gemeente-besturen, particuliere maatschappijen, inrichtingen voor nijverheid, enz. ;
- 6e. het uitlokken van aanstellingen in particulieren werkring bij geval het aantal adspiranten de vacatures in begerlijke rijksbetrekkingen overtreft ;
- 7e. het bezorgen van een jaarverslag in de Staatscourant betreffende de in het afgelopen jaar bereikte resultaten.

Werd de taak te veel omvattend voor één commissie, dan wenschte spreker provinciale- of districts-commissiën met een hoofd-afdeeling in de residentie.

Hij berekende, dat jaarlijks ongeveer 200 onderofficiëren naar eene betrekking zouden solliciteeren terwijl er te rekenen zoude zijn op  $\pm$  205 vacaturen bij rijksveldwacht, gevangeniswezen, directe belastingen en posterijen.

In verband met deze voordrachten zij het mij vergund, nog een oogenblik uwe aandacht te vragen voor een in 1875 verschenen werkje, uitgegeven door de „Vereeniging tot verspreiding van kennis aangaande 's lands verdediging” en getiteld: „Over gebrek aan kader en de middelen tot aanvulling van het kader bij het Nederlandsche leger”.

Met de volgende gulden zinnen vangt het werkje, dat overigens weinig nieuwe gezichtspunten opent, aan. „Een der ernstige, zoo niet *het* ergste van alle gebreken waaraan ons leger lijdt, is het *chronisch steeds toenemend gebrek aan kader, waaronder alle korpsen van het leger zonder uitzondering in meerdere of mindere mate gebukt gaan*. Deze kwaal is zoo hoogst ernstig, zij grijpt zóó diep in alles wat de landsverdediging betreft, dat zonder hare *volkomene* genezing niets werkelijk goeds tot stand is te brengen”.

Ik spring een 25-tal jaren over om den stand van het vraagstuk, dat steeds aan de orde bleef, te bezien zooals het zich thans afteekent.

Ik heb aan een zeer kundig en rechtschapen onderofficier gevraagd, wat naar zijne meening de oorzaak was van het schrikbarende verloop van het onderofficierskader, dat wij tegenwoordig constateeren. 1)

In hoofdzaak gaf die onderofficier als zijne meening te kennen :

„Ten gevolge van de pensioenwet 1902, die de wet van 1877 verving, hebben tal van de oudere onderofficieren den dienst verlaten en bij de jeugdige elementen, die hen vervangen, is de lust voor den dienst, het plichts- en stands-

1) Inderdaad: schrikbarend.

Bij het korps, waarbij ik thans de eer heb te dienen, zullen zich op 1 Maart a.s. bevinden :

±	35	sergeanten,	die	van	0—1	jaar	hun	rang	bekleeden
„	26	„	„	„	1—2	„	„	„	„
„	24	„	„	„	2—3	„	„	„	„

en zulks op eene sterkte van 124 hoofden, waaruit volgt dat ± 69 % der sergeanten minder dan 3 jaren in dien rang dient.



gevoel benevens de geschiktheid voor den bekleeden rang gedaald. Het kan dan ook niet den onderofficiersstand ten goede komen indien jongelieden, uit opvoedingsgestichten afkomstig, tot eene verbintenis als vrijwilliger worden toegelaten; het leger moet te hoog staan om als wijkplaats te dienen voor minderwaardige elementen.

Eene verbetering van soldijen is overigens gewenscht, aangezien voor de gewone sergeanten de soldijen geen tred hebben gehouden met de in de maatschappij waargenomen steiging van den levensstandaard.

Die soldijen toch vergelijkende met de tractementen van kleine ambtenaren in dienst van gemeenten of particuliere maatschappijen, zal men tot de erkenning komen, dat de onderofficieren meerendeels zeer in het nadeel zijn.

Het ware te wenschen, dat uitbreiding werd gegeven aan het Kon. besl. van 16 Maart 1906 No. 20, in dien zin, dat de soldijverhooging, bij genoemd besluit toegekend aan het administratief kader, ook gedeeltelijk op de sergeanten werd toegepast. Thans kan een sergeant in de eerste jaren, dat hij dien rang bekleedt, slechts rekenen op f 0,25 per dag vrij geld, en dat is toch wel weinig.

In verhooging van pensioenen en toepassing van het capitulanten-stelsel benevens betere verzorging van weduwen en weezen van mindere militairen zag mijn zagsman overigens ook middelen om de betrekking van onderofficier weder meer in trek te brengen.

Eigenaardig sluit zich bij dit betoog aan het request, dat door het hoofdbestuur der Vereeniging van onderofficieren en militair geëmploieerden in den rang van onderofficier „Ons Belang”, onder dagteekening van 14 Augustus 1906, tot de Tweede Kamer der Staten Generaal werd gericht en dat verzocht, maatregelen te treffen tot instelling van een Rijkspensioenfonds voor weduwen en weezen van mindere militairen.

Na verschillende beschouwingen verklaart het request o. a. „dat, uit de klassen, waaruit men de stof voor kader behoeft,  
1906/07. VI.

is men door teleurgestelden in het leger ook in dit opzicht te voorzichtig geworden, om zich onder de bestaande omstandigheden aan den dienst te verbinden."

Het is dan ook wel pijnlijk, te ontwaren, dat van de 244 weduwen van mindere militairen, omtrent wie door meergemeld bestuur een onderzoek werd ingesteld, 109 armlastig bleken te zijn.

Hoe èn Regeering èn Volksvertegenwoordiging overtuigd zijn van de noodzakelijkheid om tot oplossing van de kaderquaestie te geraken, moge blijken uit enkele aanhalingen en uittreksels uit de schriftelijke en mondelinge behandeling van het VIIIe Hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1907 in de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Reeds in de Memorie van Antwoord bij de begrooting van het vorige jaar (1906) had de Minister verklaard:

„Het ligt in het voornemen van den ondergeteekende om aan deze aangelegenheid (de kaderquaestie, Sch.) zijn bijzondere zorg te wijden en met alle hem ten dienste staande middelen te trachten zooveel mogelijk tot eene vermindering van het thans bestaande incompleet te geraken”.

Maar het Voorloopig Verslag op de begrooting van 1907 klinkt niet bemoedigend. Reeds op bladz. 1 lezen wij:

„Voorts had men in de Memorie van Toelichting te vergeefs gezocht naar mededeeling omtrent de oplossing, welke de Minister aan het kadervraagstuk denkt te geven, een vraagstuk dat door den steigenden kadernood steeds meer de aandacht vraagt en volgens sommigen, met verbetering der finantieele- en rechtspositie van het kader ten nauwste samenhangt”;

en op bladz. 10:

„Verscheidene leden verklaarden met leedwezen te zien, dat de kaderquaestie nog steeds hare oplossing geen stap nader komt. Wat het lagere kader betreft, werd er nog eens op gewezen dat, zal het ooit tot eene verkorting van den oefeningstijd kunnen komen, daarvoor in de eerste plaats noodig zal zijn, dat over een superieur kader kan worden beschikt”.

„Het gehalte is echter achteruitgaande. Over dezen gebrek- kigen toestand wordt allerwege geklaagd en het gevolg, mindere geoefendheid d. i. mindere slagvaardigheid van den troep, wordt, naar sommige leden klaagden, reeds bespeurd. De Minister heeft ter voorziening in den kadernood de werving voor het Instructie-bataljon krachtiger en met succes, ter hand genomen. De meerdere toeloop naar die opleidings- inrichting heeft inderdaad het tekort eenigszins verminderd, maar kwalitatief heeft het kader hiervan zoo weinig goeden invloed ondervonden, dat het wellicht maar beter ware geweest, dat deze weg niet was ingeslagen. Er zijn daardoor toch vele al te jeugdige personen in het kader opgenomen, wat vooral verkeerd is, nu bij herhalings- en landweeroefeningen per- sonen van vrij gevorderden leeftijd onder de wapenen komen. De discipline lijdt daaronder noodzakelijk. Vooral met het oog op de kaderquaestie werd nogmaals krachtig aangedrongen op de oprichting van een pensioenfonds voor weduwen en weezen van mindere militairen en voortvarendheid ten deze dringend noodzakelijk genoemd. Ter kenschetsing van den huidige toestand wees men er op, dat het incompleet van korporaals bij de infanterie, ondanks grooteren toevoer, nog 499 was en bij de artillerie steeg van 292 tot 329.”

In de Memorie van Antwoord lezen wij dan :

„De ondergeteekende (Minister van Oorlog) deelt geheel de meening van die leden, welke oordeelden dat van de invoering van het capitulantenstelsel goede uitkomsten ver- wacht mogen worden; hij meent zelfs dat dit het eenige stelsel is, dat op den duur tot een bevredigende oplossing van het kadervraagstuk zal kunnen leiden.”

Ik kom thans tot de mondelinge behandeling der begrooting en vestig de aandacht op de navolgende uittreksels uit de gehouden redevoeringen.

De Heer DUYMAER VAN TWIST (bladz. 1090 der Handelingen):

„Onze weermacht wordt gesloopt door den kadernood. Zie- daar het feit van den dag. De desorganisatie als gevolg daar- van neemt reeds belangrijke proportiën aan”.

(bladz. 1091.) „Het gehalte van het tegenwoordig dienend vrijwillig kader, met name van het jongere gedeelte, laat veel te wenschen over. Een middel om daarin verbetering te brengen is vooral groote zorg voor het gehalte van anderen op. Men trachte niet het incompleet te doen verdwijnen ten koste van het gehalte. Het gebrek aan kader heeft een onrustbarende hoogte bereikt. En wat er van het kader is, is voor een groot deel onbruikbaar”.

De Heer ARTS (bladz. 1103):

„Hoe is nu de feitelijke toestand? Jongens van 16 jaar komen als korporaal bij den troep. Met deze jeugdige onervaren knapen kan weinig meer worden bereikt dan de ondermijning van het gezag door hun onoordeelkundig optreden want, naar mij van meer dan eene zijde werd verzekerd, is nog bovendien het gemiddelde gehalte dezer knapen van dien aard, dat daaruit onmogelijk goede, vertrouwbare kaderleden kunnen gevormd worden”.

De Heer VAN VLIJMEN (bladz. 1110):

„Het behoeft geen betoog, dat onze militie en onze landweer uitstekend geëncadreerd moeten zijn. STIELTJES heeft gezegd, dat een leger moet hebben in de eerste plaats goede kaders, in de tweede plaats goede kaders en in de derde plaats goede kaders. Voor de vorming van kaders is betrekkelijk veel tijd noodig en die tijd moet gegeven worden. Als men het kader half geoeffend naar huis stuurt, is daarop toepasselijk het woord dat Baron TINDAL tot WILLEM I sprak: „dat zijn burgers met een soldatenjas aan, maar soldaten kunt gij er nooit van maken”.

„De onderofficieren, die 1 December naar huis gaan (militiekader) zijn menschen met strepen maar geen onderofficieren”.

„Dat militaire kader moet kader worden van de landweer. Wat zal dat geven die aanvoering van de landweer? Het zal een paniek zijn, een dérouté. En dan wordt het volk diets gemaakt, dat er onderofficieren gevormd zijn, dat is het volk bedriegen. Voor het volk heeft het den schijn, dat het onderofficieren zijn, maar het zijn geen onderofficieren, men denkt

een kader, een legermacht te hebben, maar het zijn schimmen".

De Heer PASTOORS (bladz. 1114):

„De onderofficiersstand verkeert toch over het algemeen in zeer slechte positie en ik kan mij dus voorstellen, dat een onderofficier, wanneer hij voor zijn weduwe en weezen geen enkel uitzicht heeft op pensioen, den dienst den rug toedraait, zoodra hij een betrekking in de burgermaatschappij kan krijgen. Ik dring er daarom bij den Minister op aan, die pensionneering van weduwen en weezen niet uit het oog te verliezen, maar tot een punt van ernstige overweging te nemen in het belang van den onderofficiersstand en daarmede te gelijk van het leger".

De Heer VAN DER BORCH VAN VERWOLDE (bladz. 1118):

„De landweer is wel gedeeltelijk georganiseerd, maar slecht geëncadreerd. Verschillende sprekers, die over dit onderwerp vandaag gesproken hebben, hebben aangetoond, dat op enkele uitzonderingen na, èn wat het kader van officieren, èn wat het kader van onderofficiëren aangaat, alles nog in een betrekkelijken staat van wording verkeert."

De Heer TER LAAN (bladz. 1119):

„Zoolang zij (de onderofficiëren, Sch.) geen toekomst hebben in het leger, zal het dezen Minister zoo goed als zijn voorgangers mislukken, het kader te brengen op behoorlijke sterkte en vooral op behoorlijk peil."

De Heer DE STUERS (bladz. 1127):

„En wat kunnen wij uitrichten met een kader, dat, voor zoover het aanwezig is — en er ontbreken niet minder dan 1000 man — grootendeels bestaat uit kinderen van 17 jaar."

De Heer THOMSON (bladz. 1143):

„En het beroepskader? Nog roepen dezelfde nooden van verleden jaar."

En ten vorigen jare had deze afgevaardigde o. a. verklaard (1905, 20 December):

„De toestand is inderdaad allerbedenklijkst. Er worden hoogst minderwaardige individuen aangesteld om dat hooge gezag te voeren".

„Kadernood? Ja, er is kadernood; maar die kadernood is geen gevolg van te weinig, hij is een gevolg van te veel kader. Het is duizendmaal beter zich te beperken tot de halve formatie aan beroepskader — mits dit uitstekend zij, dus hooge eischen te stellen en goede positie te verschaffen — dan in naam zoo voltallig te wezen bij bezit — zooals nu — van minderwaardige elementen. Juist dat bezit van slechten belet, dat de goeden uitstekend zijn, een enkel minwaardig kaderlid kan eene gansche compagnie bederven, en wat het ergste is, het leger ondervindt lange jaren den kwaden invloed van elken nieuw aangeworvene, die niet aan hooge eischen voldoet”.

„Intusschen, wij kijken naar de getalletjes en kloppen die — is het kader compleet — dan zijn wij gerust”.

„Die maatstaf is valsch en er is naar mijne meening hooge nood, dat wij een anderen weg bewandelen, stellen wij er althans prijs op om tot betere legertoestanden te komen.”

Op deze en andere opmerkingen antwoorde Z.E. de Minister van Oorlog o. a. (bladz. 1184):

„Mijn eigen ervaring als korpscommandant heeft ook mij de overtuiging geschonken, dat het benoemen van zooveel jonge menschen tot mannen van gezag verkeerd is. Ik heb ook veel last gehad van die jonge korporaals”.

„Ik heb (thans) bevelen gegeven, enz.”...

„Er moet meer gedaan worden voor het kader, maar de groote moeilijkheid zit voor mij daarin, dat er op het oogenblik een basis ontbreekt. Ik zou anders aan de wenschen gaarne tegemoet gekomen zijn, want ik heb altijd, ook toen ik nog bij den troep was, veel voor het onderofficierskorps gevoeld; hun belangen gingen mij wezenlijk ter harte en ik heb van zeer nabij gezien, hoe er moeite moest gedaan worden om fatsoenlijk voor den dag te komen. Het ligt op den weg van den Minister van Oorlog daarin verbetering te brengen, maar zoolang het capitulantenstelsel ontbreekt, heb ik geen grondslag”.

„Ik maak spoed met de commissie van voorbereiding voor

het capitulantenstelsel 1), en ik zal zoo spoedig mogelijk ook trachten te weten te komen, welke die kern van instructeurs zal zijn (die de Minister in de gelederen wenscht te houden) om onmiddellijk te komen met een voorstel tot verbetering van hun (onderofficieren) lot."

Dan sprekende over het weduwen- en weezenfonds voor de vrijwillig dienenden, zeide Z.Exc. o. a. :

„Een commissie heeft eenige jaren geleden een onderzoek ingesteld op den grondslag van het vroegere verloop bij het kader. Toen deze commissie klaar was, werd ook juist de nieuwe pensioenwet ingevoerd met haar art. 2 punt 6. Dientengevolge kwam er een geheel andere leeftijdsgrens, en was die ontworpen pensioenregeling foutief. Men heeft mij aan mijn departement van de zijde der technisch bekwame ambtenaren op dit punt gezegd : het is ons onmogelijk thans nog op die basis voort te werken. En wat de ramp nog grooter maakt is dit, als het capitulantenstelsel wordt ingevoerd ontstaat er weer een nieuwe grondslag. Dan zal men dus eerst den grondslag krijgen voor een goed weduwen- en weezenfonds voor de onderofficieren."

Ik onthoud mij, Mijne Heeren, van beschouwingen over hetgeen in 's lands vergaderzaal geschreven en gesproken is, maar het bovenstaande zal u zeker de overtuiging schenken, dat ook daar het kadervraagstuk in hooge mate de belangstelling wekt en ernstig naar oplossing wordt verlangd.

Ik kom thans tot dat gedeelte van de voordracht van den Majoor VAN TERWISGA, waarin over het kader en de wijze van aanvulling wordt gesproken, en dan verklaar ik gaarne met onverdeelde belangstelling en meestentijds met groote instemming van het daar geschrevene te hebben kennis genomen.

Ver ga ik met den geachten spreker mede, waar Z.H.E.G.

---

1) Het bewijs hiervoor is zeker geleverd nu verschillende vragen dier commissie eenige dagen geleden de korpsen bereikten.

(bladz. 408) meent, dat de korporaalsrang voor den vrijwilliger, zooals wij dien rang tegenwoordig kennen, gemist zoude kunnen worden. Zeker zou ik het aantal korporaals sterk willen inkrimpen en zulks mede tot finantieele verbetering van de sergeanten. Den korporaalsrang geheel op te heffen, zou ik echter niet in eens aandurven. Met sterke inkrimping en wellicht latere opheffing van het Instructie-bataljon zou ik mij dan mede vereenigen.

Ook het beginsel van *aanwijzing* bij de opleiding tot militiekader komt mij alleszins juist voor, al teeken ik hierbij aan, dat geestelijke ontwikkeling niet de eenige basis moet zijn om aanwijzing te wettigen.

Wat op bladz. 424 en 425 is aangeteekend omtrent het enthousiasme en de toewijding voor den dienst, dat voor kader in 't algemeen — voor den officier in 't bijzonder — bij de keuze van zijn beroep van zoo ingrijpend belang geacht wordt, is mij uit het hart gegrepen.

De verschillende middelen, door spreker geschetst om kader te krijgen en te behouden, zal ik niet nader beschouwen, daar ik er in hoofdzaak mede instem.

Zeker, indien de verschillende middelen, door Majoor VAN TERWISGA aangegeven, tot toepassing komen, geloof ook ik, dat, indien slechts goede elementen in het kader worden toegelaten, „de positie van het kader in de maatschappij zal worden verbeterd en velen zich ongetwijfeld gaarne (bladz. 418) in dien *eervollen* en *geachten* stand zullen zien opnemen”, maar zoo lang de toepassing der aangegeven verbeteringen nog blijft een vrome wensch, is mijn hoop en vertrouwen, „dat de verstoorde toeloop (zie bladz. 414) van energieke, levenslustige en intelligente jongelieden zich weër zal herstellen”, niet groot, tenzij de Nederlandsche jongelingschap andere begrippen krijgt.

Voor mij, Mijnheer de Voorzitter, is, gelijk ik het reeds opmerkte, de oplossing van het kadervraagstuk het eerste en voornaamste, waarop ten opzichte onzer levende strijdkrachten thans aangestuurd dient te worden, omdat ook ik anders



bevreesd zou worden, dat het leger, ten strijde trekkende, zoude nitroepen: „Ave patria, morituri te salutant”.

Er is kadernood of liever er is gebrek aan goed en degelijk onderlegd kader; wie zal het ontkennen?

Niet slechts de oorzaken, door den Majoor VAN TERWISGA geschetst, waren aanleiding tot achteruitgang van het kader, maar ook en m. i. vooral de gewijzigde sociale inzichten. Het gezagsbegrip heeft in de laatste jaren sterk geleden. Men legt meer den nadruk op rechten en eischen dan op plichten. De wassende stroom der sociaal-democratie, verkondigende dat het menschedom den heilstaat wil brengen, heeft het tot nu toe niet verder gebracht dan te kweken menschen, die ontevreden zijn met de plaats, door hen aan den maaltijd des levens ingenomen.

Men wenscht zich niet meer te onderwerpen aan den knellenden band van het gezag, dat vooral in een leger tot niting *komt* en *moet komen*, want juist daarin schuilt de kracht van een leger, dat ieder lid daarvan zich op een wenk van het gezag weet op te offeren tot zelfvernietiging toe.

Die onmiskenbaar steigende neiging om zich niet te be-geven in eene betrekking, waarvan men weet, dat eene strenge en knellende tucht er de grondzuil van vormt, doet mij met angst de toekomst te gemoet zien, omdat het vinden van een tegenwicht mij moeilijk voorkomt.

Toch, aannemende dat de toepassing der aangegeven mid-delen het kwaad zeker voor een deel zal betengelen, is er nog een middel, dat niet genoemd is en waarop ik juist den nadruk zou wenschen te leggen.

Aanleiding hiertoe vind ik ook in het woord, door Z. E. den Minister van Oorlog gesproken in de zitting van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 20 December j.l.

Z. Exc. uitte zich bij de verdediging der Oorlogsbegrooting toen aldus:

„Zoolang de geest van het Nederlandsche volk blijft zooals hij is, kan een Minister van Oorlog geen verbetering brengen”.

„Er moet gerekend worden op den wassenden goeden invloed

van het onderwijs der jongelieden van het Nederlandsche volk en ik moet vertrouwen, dat de Kamerleden en alle invloedrijke vaders er toe zullen medewerken om hun jongens te prikkelen den weg op te gaan om officier te worden”.

„Het moest een schande zijn voor een man van stand om een zoon te hebben, die het in dienst niet verder heeft gebracht dan tot soldaat of hoogstens tot korporaal”.

„Het moest eene eer voor eene familie zijn, M. d. V., dat haar zoon tot officier wordt opgeleid, maar zoolang dit niet algemeen het geval is en een Minister van Oorlog dat niet kan verkrijgen, kan er van een volksleger, van nationale kracht geen sprake zijn”.

In aansluiting met dit juiste en krachtige woord heb ik mij afgevraagd, of er dan onzerzijds — ik bedoel van de zijde van ons, officieren van het Nederlandsche leger — geene actie zou kunnen nitgaan.

Zou het geene uitwerking ten goede hebben, wanneer alom in den lande door officieren pogingen in het werk werden gesteld om een ieder — en vooral de meer ontwikkelden — te doordringen van de eischen, die aan het individu mogen gesteld worden, om bij de vervulling der militaire plichten te streven naar hooger doel dan te zijn gewoon pion in het groote militaire organisme.

Ik stel mij van zulk eene actie toch wel wat voor. Wanneer op universiteiten, burger- en kweekscholen, gymnasia en verdere opleidingsinrichtingen, in vergaderingen van het Nut, van den bond van onderwijzers, van kies- en andere vereenigingen door daartoe zich beschikbaar stellende officieren voordrachten werden gehouden, waarbij eene krachtige opwekking tot uiting kwam, zou zulks dan geen invloed hebben?

Ik geloof het zeker.

Het is op grond van dezen gedachtengang, dat ik, ingevolge het gestelde in art. 39 van ons reglement, aan het geachte Bestuur een voorstel — gebaseerd op eene actie als hier werd geschetst voor de leden onzer Vereeniging — deed toe-

komen. Zeker zal het Bestuur — wanneer het den tijd daartoe gekomen acht — deze aangelegenheid aan het oordeel der leden onderwerpen.

Het is mijne overtuiging, Mijne Heeren, dat wij in den door mij gewenschten zin veel kunnen doen. Door onze gesprekken met hen, die niet tot het leger behooren, door optreden in gesloten of openbare kringen, zullen wij, gedachtig aan het „frappez juste, frappez fort mais surtout frappez souvent”, toch wel iets ten goede kunnen bewerken.

Daartoe had ik u wenschen op te roepen en doe het ook thans; ik zou van ons allen verlangen meer dan het vervullen van de gewone dagtaak. Ik wenschte u op te roepen om door uw krachtig woord invloed uit te oefenen op het Nederlandsche volk. Hoe velen zijn er niet onder u, wier bezielend woord opbouwend zou werken!

Men zegge niet: „het geeft toch niets”, ik zou u voorbeelden kunnen aanhalen van het tegendeel.

Ik wenschte het Bestuur onzer Vereeniging ook namens u — indien mijn voorstel mocht worden aangenomen — te verzoeken, deze actie in den lande voor te bereiden en U, Mijne Heeren, leden onzer Vereeniging, had ik willen vragen: Stelt U beschikbaar als het Bestuur een beroep doet op uwe kennis, op uwe zeggenskracht, op uw wil om mede te werken ten goede.

Ik ben overtuigd, dat gij niet achter zoudt willen blijven.

Er is iets hoogers dan het vervullen van onze dagelijksche plichten; dat is: het zich geven met volle overtuiging en kracht in dienst van het ideaal.

En, Mijne Heeren, is het niet ons aller ideaal, dat ons Vaderland zal beschikken over een krachtig leger, dat goed zal worden aangevoerd?

Als het ooit zoo ver komt, Majoor VAN TERWISGA, dan ben ik overtuigd, dat — gelet op uwe kunde en uwe zeggenskracht, gesteund door uwe warme vaderlandsliefde — het Bestuur ook op U een beroep zou doen.

En ik meen te mogen aannemen, dat U aan die roepstem zoudt gehoor geven en ik zal de eerste zijn om het bezielend

woord, dat van u zal uitgaan, toe te juichen, want al was ik uw tegenstander ten opzichte van de door u geschetste legerorganisatie, toch ben ik van harte uw medestander, waar u in uw vaandel schrijft: „Encadreering van ons Leger, de eerste eisch, waaraan moet worden voldaan om te geraken tot een weerbaar Nederland”.

En U, Mijne Heeren, zou ik wenschen op te wekken tot den strijd; niet tot dien met het zwaard, maar tot dien met de pen en met het woord tegen den geest van zelfgenoegzaamheid en onverschilligheid, die, helaas! ten opzichte van legerzaken ons volk kenmerkt.

Ik wenschte, dat ik daartoe bezat de welsprekendheid van een MIRABEAU. Dan zou ik in krachtiger bewoordingen dan waarover ik thans beschik, uwe instemming inroepen en wellicht zoudt gij u met mij aangorden en den strijd aanvaarden, al zou op den af te leggen weg menige hinderpaal overwonnen moeten worden.

Maar wij zouden voorwaarts streven met het woord van LONGFELLOW ten schild:

Let us then be up and doing,  
With a heart for any fate;  
Still achieving, still pursuing,  
Learn to labour and to wait.

Elk door u aangebracht steentje zou medewerken om het gebouw op te trekken, op welks gevel geschreven zou staan: „Waarborgen voor Neêrlands onafhankelijkheid” en later terugziende op den afgelegden weg en de hand in eigen boezem stekende, zoudt gij het recht hebben, te verklaren: „Ik deed, wat in mijn vermogen was, in dienst van het ideaal, tot steun van ons vorstenhuis en tot behoud van het ons allen zoo dierbaar vaderland”.

De VOORZITTER: De vergadering wordt thans voor een korten tijd geschorst. Ik verzoek de Heeren alzoo tot de ballotage der kandidaten over te gaan.

Hieraan wordt voldaan, waarna de Voorzitter mededeelt, dat al de voorgestelde kandidaten zijn aangenomen.

Het zijn de Heeren :

H. A. F. G. van Ermel Scherer, 1e Luitenant der Artillerie te 's-Gravenhage;

A. J. V. de Rooy, 1e Luitenant-Adjutant der Infanterie, te Amsterdam;

Jhr. H. J. Repelaer van Driel, 1e Luitenant der Artillerie, en A. J. D. de Winter, 1e Luitenant-Adjutant der Infanterie, beiden te Arnhem;

J. P. Boots, Res. 2e Luitenant der Infanterie, te Tilburg;

J. A. M. M. von Schauroth, Luitenant-Kolonel der Infanterie, in Nederlandsch-Indië.

De Voorzitter dankt de Heeren van het stembureau voor de door hen volbrachte taak.

De discussie over de voordracht van Majoor VAN TERWISGA wordt voortgezet.

De VOORZITTER: Met het oog op den tijd kan het misschien geen kwaad, den spreker, die nu het woord zal voeren, en den volgenden spreker te verzoeken, om van hetgeen zij hebben aan te voeren, alleen de hoofdzaken mede te deelen, terwijl dan in het verslag de noodige aanvullingen kunnen worden opgenomen. Ik doe dit verzoek om het den Majoor VAN TERWISGA mogelijk te maken, den tijd te vinden, de sprekers te beantwoorden, alsook om desgewenscht anderen de gelegenheid te geven, ook nog aan het debat deel te nemen. Ik geef thans het woord aan den Heer DE VRIES.

De Heer C. DE VRIES: Mijnheer de Voorzitter! Mij gedragende naar uw verzoek, zal ik hetgeen ik naar aanleiding van de rede van den Heer VAN TERWISGA had willen zeggen, met het oog op het gevorderd uur, aanzienlijk bekorten; ik zal daarom slechts een belangrijk hoofdpunt behandelen.

In het begin van zijne rede (bladz. 344) heeft de geachte spreker gezegd: „De tegenwoordig zoo levendige belang-

stelling in weezaken is het bewijs, dat meer en meer de noodzakelijkheid gevoeld wordt, onze weerkracht te verhoogen, terwijl het bewustzijn levendig is, dat de versterking van onze weermacht door de wet van 1901 ons nog niet heeft gegeven, wat wij hebben moeten."

Ik heb die woorden, en in het bijzonder de eerst gesprokene, met groot genoegen gehoord, want inderdaad zoo is het; — ik wil die woorden zoo krachtig mogelijk onderstrepen.

Reeds tijdens de behandeling en kort na de totstandkoming van de wet van 1901 is door mij — met anderen — geschreven *tegen* de regeling, zooals die werd voorgesteld en zooals die later, gewijzigd, is aangenomen. Reeds spoedig heb ik daarbij gebruikt de uitdrukking: *dat die nieuwe regeling was vleesch noch visch*; daarmede, naar het ons voorkomt, op duidelijke wijze te kennen gevende, waarin het gebrekkige van die regeling is gelegen, n.l.: het tweeslachtige van het stelsel, het hinken op twee gedachten.

Allerminst werd dezerzijds ontkend, dat de nieuwe regeling van 1901 ook wel enkele goede gedeelten bevat; maar, waar van de tafel des Ministers gesproken was, dat men zich hier te lande, betreffende verschillende zaken de defensie te land rakende, bevond „in een moeras”, — daar konden wij niet toegeven, dat de nieuwe regeling de zoo belangrijke zaak uit „dat moeras” zoude helpen.

In den loop van enkele jaren is het aantal tegenstanders van de regeling van 1901 reeds veel grooter geworden en de rede van den Heer VAN TERWISGA bewijst afdoende, dat hij ook tot die tegenstanders behoort. Laat ik mij juister, meer precies uitdrukken: dat hij behoort tot een der groepen van tegenstanders.

Hij heeft zich volgens zijne verklaringen jaren lang aan de studie begeven — en dat is ook zeer begrijpelijk, want de quaestie eischt inderdaad eene zoo lange studie, als men daaraan begint — en hij heeft ons bekend gemaakt met het resultaat van die studie.

Ik heb dat resultaat aangehoord en daarna aandachtig

gelezen; en nu de spreker het: hoor en wederhoor wenscht te zien betracht — nu zij mij enkele woorden veroorloofd.

Eene algemeene opmerking ga vooraf. Het zal den Heer VAN TERWISGA nu ook wel duidelijk zijn, dat hij het onmogelijke heeft willen volbrengen, in zooverre, dat hij op één avond heeft trachten te behandelen eene hoeveelheid stof, waarvan de grondige behandeling niet twee, maar meerdere avonden beslist zou' vereischen.

Het moet hem veel inspanning gekost hebben om zijne voordracht zoo veel samen te drukken — in één te persen — dat het hem gelukken zou om nog juist vóór het slaan van het middernachtelijk uur gereed te komen met zijne rede.

De gevolgen van eene dergelijke behandeling van het onderwerp zijn niet uitgebleven, zooals ik met een enkel woord zal aantonen.

De rede laat zich verdeelen in drie hoofddeelten:

1e. de inleiding, bevattende de eischen, waaraan een leger voor den modernen oorlog moet voldoen (bladz. 356);

2e. eene beschouwing van de verschillende *vormen*, waarin eene weermacht moet voorkomen;

3e. de samenstelling van een kaderleger voor Nederland, zooals de Heer VAN TERWISGA zich dat denkt.

Wat het 1ste — de inleiding — betreft, zoo heb ik mij afgevraagd, ook reeds onder het aanhooren, waarom de spreker dat punt *in dezen kring* — Mijnheer de Voorzitter, ik leg bijzonderen nadruk op deze woorden: *in dezen kring* — ter sprake brengt.

De spreker moet het mij ten goede houden, maar het komt mij voor, dat daarin eenige zweem van onderschatting van zijn gehoor gelegen schijnt te zijn.

Die inleiding toch bevat het bewijs van stellingen, die, naar ik meen, in dezen kring geen bewijs noodig hebben.

Die geheele inleiding concentreert zich in de stelling: dat de taak, voor welke vervulling het leger gesteld kan worden, zeer zwaar is en dat Nederland, ter vervulling van die taak, moet hebben een leger, dat, in den ruimsten zin genomen,

*zoo goed mogelijk* is, dat wil zeggen: het leger moet zijn, in gehalte, een *goed* leger, en dat geheel moet zoodanig zijn, dat het in Nederland bereikbaar is.

Over die 20 bladzijden inleiding behoef ik met den spreker niet te debatteeren; ik onderschrijf die volkomen.

Maar het wil mij voorkomen, dat de inleider beter gedaan zou hebben indien hij die inleiding aanzienlijk had bekort. Want het gevolg is nu, dat niet tot haar recht is gekomen de behandeling van de middenmoot van zijne rede — de verschillende vormen, waarin eene weermacht kan voorkomen — *het* belangrijkste deel van het betoog. Immers, dat gedeelte vormt den grondslag voor het verdere. En is men het met den inleider niet eens — onderschrijft men niet, dat voor Nederland een kaderleger in dien vorm noodig is — dan doet het er betrekkelijk weinig toe, hoe men subsidiair oordeelt over de waarde van het door den inleider ontworpen stelsel, dat hij ontwikkelt in het 3de, laatste gedeelte, van zijne rede.

Daarom is inderdaad dat tweede gedeelte het meest belangrijke en zal ik mij daartoe ook in hoofdzaak bepalen.

In de eerste plaats (bladz. 357) wijdt de spreker eenige weinige woorden aan het *staande leger*, uitsluitend uit vrijwilligers bestaande, en de *volkswapening*, al dan niet georganiseerd, in ieder geval zonder eene vaste kern van vrijwilligers.

Uit dit gedeelte wil ik vastleggen, dat, blijkens deze rede, de Heer VAN TERWISGA niet mededoet met hen, die, als over het militie-leger (volksleger) wordt gesproken of geschreven, komen aandragen met voorbeelden van *volkswapening*, zooals wij die o. a. kennen uit de laatste periode van den Fransch-Duitschen oorlog. Ik hoop dan ook, dat de rede van den spreker, die principieel volkswapening en militieleger onderscheidt, dit succes zal hebben, dat wij voortaan van die aardigheden verschoond zullen blijven, als er sprake is van „volksleger”. Door die aardigheden zijn de voorstanders van een militieleger niet te verslaan; alleen kunnen zij dienen om met



betrekking tot de toch reeds niet gemakkelijke zaak van de landsdefensie, in het oordeel van het volk nog meer verwarring te stichten.

Na die twee vormen vermeld en te recht verworpen te hebben, bespreekt de Heer VAN TERWISGA het *militieleger*. Hij komt tot een afkeurend oordeel en tot de aanbeveling van den laatsten vorm, het *kaderleger*.

Met groote belangstelling ben ik dit gedeelte begonnen aan te hooren. Ik had van den spreker — die als hoogst bekwaam en als bepaald deskundige bekend staat — verwacht eene volkomen behandeling van dit onderdeel, *het meest belangrijke onderdeel* van zijne rede.

Het schijnt, dat het essentiele van de beweging in de laatste jaren voor een militie-leger — gewoonlijk genoemd : volksleger — aan den Heer VAN TERWISGA is voorbijgegaan, zonder door hem te zijn begrepen.

Maar ik ben zeer teleurgesteld geworden in die verwachting.

Het schijnt, zeg ik, want met geen enkel woord maakt hij melding van dat essentiele verschil; integendeel, waar hij het had moeten vermelden, negeert hij het zoo goed als geheel.

Dat moet — ik ben er zeker van — meerderen ook in deze vergadering zijn opgevallen. Maar het was mij toch eene voldoening, toen de geachte Voorzitter aan het slot der vergadering daaraan uiting gaf door deze woorden: „Van overwegend belang is m. i. de economische en de maatschappelijke zijde van het legervraagstuk; vooral indien het leger met het volk als het ware één weermacht uitmaakt”.

Het vonnis, door den Heer VAN TERWISGA geveld, berust dus op onvoldoende argumenten; ik meen mij te moeten veroorloven om dat met enkele woorden aan te toonen.

Wij moeten met de gedachte eenigen tijd — nog al ver — teruggaan. De krijgsmacht was een bepaald instituut in den Staat. Deze had eenige duizendtallen menschen in dienst, die, zoo noodig, uittrokken en vochten. Het volk vocht zelf niet —

niet meer dan door den nood gedrongen. Men had: the men, who fight and the men, who pay.

Door de invoering van de conscriptie heeft NAPOLEON eene groote verandering gebracht in dat instituut. Het instituut zelf bleef echter een afzonderlijk lichaam, eene afzonderlijke kracht in den Staat; en dat was met het oog op het stelsel van plaatsvervanging ook zeer begrijpelijk.

In den loop der voorgaande eeuw noopten verschillende omstandigheden tot uitbreiding van het leger.

De kosten stegen hooger en hooger; en niettegenstaande dat, brak zich meer en meer de gedachte baan: als wij nog niet veel meer aan de legermacht besteden, dan zijn wij niet voldoende weerbaar.

Behalve deze omstandigheid, werkten er, vooral in het laatste gedeelte van de voorgaande eeuw, nog andere factoren. Op maatschappelijk gebied was eene groote omkeering gekomen, in hoofdzaak door verbetering van het onderwijs, door de enorme verbetering der verkeersmiddelen op allerlei gebied, enz.

Dat had ten gevolge, dat meer en meer werd ingezien het onbillijke van de bestaande regeling, daaronder in de eerste plaats der plaatsvervanging, die, het zij hier ter loops vermeld, ook om andere redenen werd afgekeurd.

De plaatsvervanging verviel en meer geld werd besteed voor het in stand houden van eene weermacht. Maar men merkte wel, dat men ook toen nog niet de vraag: zijn wij voldoende weerbaar, bevestigend kon beantwoorden.

En toen is men gaan nadenken over de vraag, die reeds vroeger was gerezen: zijn wij op den goeden weg?

Het was — ik leg daarop nadruk — *niet alleen* de kosten-quaestie, die deze vraag deed stellen.

Lettende op hetgeen de tijd te leeren geeft, zijn er toen tot de overtuiging gekomen, dat men *niet* is op den goeden weg, dat het *niet* mogelijk is voor ons klein land eene voldoende weermacht, gevormd als tot dusver, op de been te krijgen, te houden en te bekostigen, maar dat wij ons hebben *te maken tot een weerbaar volk*.

Dat dus de quaestie van het opkomen voor ons voortbestaan als natie niet moet worden overgelaten aan een instituut *buiten* het volk, maar dat de zaak moet worden eene zaak *van* het gansche volk; eene zaak, wortelende in de burgerij.

Dat dus de krijgsmacht moet zijn *één met* het volk.

En men wendde den blik naar het land, waar eene dergelijke instelling bestaat.

Ziedaar, geachte inleider, het essentiele verschil.

Nu heeft men tegen het denkbeeld het een en ander opgeworpen.

Men heeft het verklaard te zijn eene utopie!

Eene dergelijke verklaring kan lang eene goede zaak tegenhouden.

Toen in 1892 VAN HEUTSZ zijne brochure: „De onderwerping van Atjeh” had geschreven, heeft men — en vooral hooggeplaatsten en gezaghebbenden — geroepen: dat is eene utopie! En dan de daarbij behoorende argumentatie — lamentatie ware hier beter op hare plaats: wij zijn immers maar eene kleine natie; wij kunnen dit niet en wij kunnen dat niet!

VAN HEUTSZ heeft het anders getoond — gelukkig, dat hij in staat werd gesteld, het te kunnen toonen — en al heeft hij nog niet geheel kunnen goed maken, wat in ongeveer 20 jaar was bedorven — men behoeft maar het tijdvak 1886—1896 met dat van 1896—1906 te vergelijken, daarbij lettende op hetgeen in het overige Indië (Djambi, Korintji, Borneo, Celebes, Bali, enz.) is geschied, om te beseffen, wat de kleine natie dan wel kan.

Wat wij willen bereiken, is *geene* utopie. Om die stelling waar te maken zou ik het geheele stelsel hier moeten ontwikkelen; maar, Mijnheer de Voorzitter, daaraan mag ik op dit oogenblik niet denken.

Slechts een paar punten; ons wordt ook tegengeworpen: ons volk is *geene* militaire natie.

Wat verstaat men daaronder? Dat ons volk niet veel voelt voor de waarde onzer weermacht, op dit oogenblik aanwezig;

niet veel voelt voor de wijze, waarop het tegenwoordig nog wordt opgeleid voor zijne taak als geoefend soldaat; dat het met weerzin daarvoor maanden lang uit zijn werkring wordt gerukt?

Zoo opgevat zou het kunnen worden toegegeven. Maar ligt dan de fout bij het volk of kan de fout ook gelegen zijn in de opleiding, enz.?

Oök met die beweerde karaktereigenschappen van ons volk wordt in niet geringe mate door onze tegenstanders geschermd.

Dezerzijds zal ook niet worden beweerd, dat ons volk is een volk van heiligen. Maar ons volk heeft vele goede eigenschappen; het is een volk minstens even zoo goed als een ander; en dat die eigenschappen niet beter tot haar recht komen, is daaraan toe te schrijven, dat nog steeds wordt gemist een element in de volksopvoeding, waarop herhaaldelijk reeds is gewezen en waarop ik den inleider aanstonds zal wijzen.

Om als militair in tijd van nood zijn plicht flink te doen, is in de eerste plaats noodig: vaderlandsliefde. Ik zal met den inleider, die zich in de noot op bladz. 376 eenigszins smalend uitliet over de al of niet aanwezigheid van vaderlandsliefde, niet debatteeren. Hij verwacht vaderlandsliefde met liefde voor het militaire stelsel, zooals dat nu bestaat.

Zou „vaderlandsliefde” willen beteekenen, dat het volk maar alles goed moet vinden, wat de gestelde machten, de overheid, in het belang van het vaderland voorstellen te doen? Immers neen.

Maar in ons volk is aanwezig het noodzakelijk vereischte voor vaderlandsliefde. Als wij nagaan, wat er in de ons omringende landen voorvalt, dan dringt, zich maar één gedachte op: Goddank, zijn wij Nederlanders!

Dit is een algemeene trek in ons volk: wij willen onze eigen zaken blijven regelen; wij willen blijven, die wij zijn. Daarin toont zich de groote overeenkomst met het Zwitserse volk.

Uitvoerig had ik u nu willen aantonen, dat de schets, die de geachte inleider heeft gegeven van een militieleger, slechts beschouwd moet worden als eene caricatuur van een dergelijk leger. Ik moet dat gedeelte, om aan het verzoek van den Voorzitter te voldoen, nu achterwege laten; maar op een enkel punt moet ik, in verband met het voorgaande, het licht doen vallen.

De inleider heeft enkele grepen gedaan in het Ontwerp-defensie-paragraaf van den Vrijzinnig-democratischen Bond. Dat werk vormt echter een afgerond geheel; en nu gaat het toch immers niet aan, om enkele gedeelten buiten verband met het andere deel aan te halen.

Zeer uitvoerig wordt in dat ontwerp behandeld de quaestie van het voorbereidend onderricht. 1)

Aan die quaestie van het vóór-onderricht buiten de kazerne is veel meer verbonden. Blijkbaar gevoelt de geachte spreker er zoo goed als niets van, want hij verwaarloost het ook *bijna geheel* in zijn later ontwikkeld stelsel van een kaderleger.

Maar — zoo zou ik het gevraagd willen hebben — voelt de spreker niet, dat er eene lacune is in de volksopvoeding?

Is het logisch gedacht, dat men den jongeling, de schoolbanken verlaten hebbende op den leeftijd van 12 à 13 jaar, aan zichzelf overlaat in de maatschappij, om hem pas weér een — militairen — opvoeder te geven, als hij den militieplichtigen leeftijd zal hebben bereikt?

Voelt de spreker er niets voor, dat de moeilijkheden met den militieplichtige, die tegenwoordig worden ondervonden, voor een zeer groot deel moeten worden toegeschreven aan hetgeen verzuimd is voor en aan hem te doen in de jaren, die gelegen zijn tusschen den leerplichtigen en militieplichtigen leeftijd?

---

1) Ten einde misverstand te voorkomen, verzoek ik den heeren, hierbij niet te denken aan het voorbereidend onderricht, zooals wij dat nu kennen.

Is het niet noodzakelijk, dat zoo spoedig mogelijk in die leemte wordt voorzien?

Ik ben niet de eerste, die dit van deze plaats uitspreek; herhaaldelijk is dat geschied en reeds jaren geleden. Ik wil wijzen op de uitnemende rede, hier gehouden door den Heer VAN DAM VAN ISSELT in het leesjaar 1894/1895 over: „Volksopvoeding en Volksweerbaarheid.” Geheel met de oplossing zullen wij niet meer kunnen medegaan. Il faut juger les écrits d'après leurs dates. Maar nog is, vooral het eerste deel over de Volksopvoeding, de kennismeming overwaard. Eene enkele aanhaling moge mij veroorloofd zijn. De Heer VAN DAM VAN ISSELT brengt in herinnering de woorden van VON DER GOLTZ in diens merkwaardig boek, „Das Volk im Waffen:”

„Wir müssen uns aber vor Augen halten, dass wir die Höhe noch zu erreichen haben. Hinan! heiszt die Lösung. Unausgesetzte Arbeit zur Vervollkommung unserer nationalen Heer- und Wehrwesens ist für lange Zeit hinaus noch immer höchste Staatsweisheit für uns. Hand in Hand damit muß die *Steigerung* der moralischen Kräfte gehen, die im Kriege alles entscheiden; — *Steigerung* nicht Erhaltung; denn nie befinden sich die moralischen Kräfte im Stillstande; sie fallen, sobald sie nicht mehr nach Erhöhung streben.”

En de Heer VAN DAM laat daarop volgen:

„Ook VON DER GOLTZ acht alzoo de zedelijke kracht het fundament van alle fundamente, het hechtste bolwerk van den Staat.

De volksweerdigheid is ook volgens hem in haar levensbeginsel een zedelijk vraagstuk.

Dit wetende dringt zich de vraag aan ons op, wat wij in die richting kunnen en moeten doen. En die vraag is vooral voor ons, een klein volk, van groot belang. Want wij zijn bij de ontwikkeling onzer strijdkrachten weldra beperkt door het zielental, maar voor ieder onzer zijn aan de grootheid van ziel geene grenzen gesteld.”

Reeds meer dan 10 jaar geleden zijn die juiste woorden gesproken en tot heden zijn zij nog even waar.

Maar zelfs de deskundige inleider heeft er geene aandacht aan gewijd.

Wij willen dus verkrijgen een leger zoo goed en zoo sterk mogelijk als Nederland zal kunnen bijeenbrengen en bekostigen.

Wat stelt nu de inleider daartegenover?

Hem staat voor den geest een kaderleger, dat in hoofdzaak bestaat uit een veldleger van 96 bataljons Infanterie met Cavalerie en Artillerie.

Eenigerlei motiveering van dit aantal wordt in zijne studie niet aangetroffen. Voor hem zal de motiveering waarschijnlijk gelegen zijn in de omstandigheid, dat Nederland eene dergelijke macht kan bekostigen.

Maar de hoofdvraag is toch: is die macht voldoende voor de haar op te dragen taak?

Ook reeds uit vroegere geschriften van den Heer VAN TERWISGA is ons gebleken zijne voorliefde voor apodictische uitspraken. In het zoo even beschreven geval treffen wij er een aan; hij maakt het echter nog erger.

Zonder eenige, ook zelfs maar de minste motiveering, zegt de spreker (bladz. 381):

Als eersten oefentijd acht ik 1) . . . . noodzakelijk:

voor de soldaten der Vesting-Artillerie . . . .

» » soldaten der overige onbereden wapens (waaronder de Infanterie. D. V.) ongeveer *elf* maanden, aanvangende omstreeks 1 November.

Maar, Mijnheer de Voorzitter, hier was juist motiveering eene gebiedende noodzakelijkheid.

De geachte inleider moet het mij toch ten goede houden, dat wij in het stadium, waarin nu de quaestie der defensiezaken verkeert, niet meer kunnen medegaan met een voorgesteld plan, „omdat de Heer VAN TERWISGA het zus of zoo, zonder opgaaf van redenen, noodzakelijk acht.”

---

1) Ik cursiveer

Hoe dikwijls hebben wij dergelijke uitdrukkingen uit den mond van personen, die zelfs meer deskundig waren dan de Heer VAN TERWISGA, ja zelfs van Ministers gehoord.

En hoe dikwijls bleek dan kort daarna, dat die noodzakelijkheid niet bestond volgens andere even groote deskundigen?

De voorbeelden daarvoor zijn voor het grijpen.

Nu motiveering van *dit hoofdpunt* achterwege is gebleven, zal ook daardoor de Heer VAN TERWISGA van al zijn ten deze geleverden arbeid weinig genoeg belevén.

Mijnheer de Voorzitter, ik zal mijne opmerkingen eindigen.

Ik heb mij op het standpunt *moeten* plaatsen, dat ik mij moest bepalen tot een debat met den Heer VAN TERWISGA, niet tot het houden van eene volledige verhandeling over het militieleger.

Het kaderleger op de wijze, zooals de Heer VAN TERWISGA zich dat denkt, of op andere wijze ingericht, zal niet de oplossing kunnen geven, die wij allen zoo ijverig zoeken. Het zal steeds blijven een instituut *buiten* ons volk. Hoe goed men het ook zal meenen, het zal steeds blijven een apart geheel. Dat groot aantal beroepsofficieren zal zich — het is zeer begrijpelijk — beschouwen als te vormen de kern; het militiekader, dat wil dus zeggen: een groot gedeelte van het effectieve kader, zal niet tot zijn recht komen, op de zelfde gronden, waarom het nu niet veel tot zijn recht komt; en dit is een der redenen, waarom er zoo weinig animo voor bestaat.

Aan een onmiddellijk geheel opheffen van een kaderleger zal wel door niemand gedacht worden. Men komt niet plotseling van een ouden in een nieuwen toestand. Daartegenover moet worden opgemerkt, dat de wijziging niet over een zoo groot aantal jaren verdeeld behoeft te worden, als men wel eens aanneemt.

Wel kan reeds veel gedaan worden om den toestand te verbeteren, in die richting, dat verouderde ingewikkelde organisaties worden gewijzigd, dat alles wat onnut is, worde



weggelaten en afgeschaft, terwijl vereenvoudigd worde, wat voor vereenvoudiging vatbaar is.

Meer dan tot dusver geschied is, moet in het oog worden gehouden, dat uit een economisch oogpunt noodzakelijk is, dat de miliciens niet langer in dienst worde gehouden dan noodig is om hem te vormen tot geoefend soldaat. Ook in het militaire moet gelden, dat de opleiding zoo min mogelijk moet worden onderbroken door het verrichten van diensten, die met die opleiding in geenerlei verband staan.

Maar het einddoel moet zijn: eene zoo groot mogelijke massa van het volk in staat te stellen om, in tijd van gevaar, op te komen voor de handhaving van onze onafhankelijkheid.

Mijnheer de Voorzitter, ik ken de opmerking, die men mij zal maken. Men zal mij tegenwerpen: wij willen met ons kaderleger verkrijgen het leger, wel klein, maar van een goed gehalte, terwijl gij zult vormen een grooter leger, maar dat onvoldoende voorbereid zal zijn voor zijne taak, dus van een onvoldoend gehalte.

Die tegenwerping zal zijn onjuist.

De spreker heeft niet gemotiveerd, waarom hij 11 maanden eerste oefeningstijd noodig acht. Wanneer men let op een ander volk — met opzet noem ik de Zwitsersche cijfers niet — dan is die opleidingstermijn *beslist veel te lang*, als de opleiding alleen datgene omvat, wat geleerd moet worden en als datgene *onderbroken* wordt onderwezen.

Natuurlijk verandert het geval nog meer, als beschikt zal kunnen worden over miliciens, die deelgenomen hebben aan de in te stellen voorbereidende oefeningen, waarop ik straks uitvoerig heb gewezen.

Hoe men ook over de waarde van die voorbereidende oefeningen zal willen oordeelen, men zal in elk geval moeten toegeven, dat de jongelingen dan, op het oogenblik dat zij onder de wapenen komen, beter zullen zijn voorbereid om de opleiding tot geoefend soldaat te ontvangen, dan de jongelingen nu. Uit die beter onderlegde jongelingschap zal men krijgen in korter oefeningstijd betere soldaten en beter kader.

Dat zullen zijn de gevolgen van verbeteringen in de volksopvoeding.

Dat moet — het kan niet anders — verhoogen de zedelijke kracht van het volk in het algemeen.

Dat moet — het kan niet anders — verhoogen den geest, die de troepen moet bezielen; den geest, waarvan — ik behoef het in dezen kring niet nader aan te toonen — zoo veel afhangt en die in staat stelt tot het verrichten van buitengewone daden.

Maar dan ook moet het Leger vervallen als een apart instituut; dan moet het Volk één zijn met de strijdmacht. Dan moet niet een beperkt deel, maar een zoo groot mogelijk gedeelte van ons Volk met de strijdmacht vertrouwd zijn.

Dan zal men hebben verkregen een zoo krachtig mogelijk weerbaar Nederland.

De Heer BARCHMAN WUIJTIERS: In verband met den inhoud van het titelblad „Encadreering van Leger, Landweer enz.”, zoude ik, Mijnheer de Voorzitter, gaarne aan den Majoor VAN TERWISGA enkele inlichtingen willen vragen, speciaal betreffende de Landweer (bladz. 399 van zijne studie).

Bij het overgaan op 1 Augustus van elk jaar van de lichting der militie naar de landweer bevinden zich in die lichting militie-onderofficieren, die bestemd worden voor de compagnieën van het wapen of het dienstvak, waarbij zij in het leger zijn geoefend.

Is bij die indeeling — die ten doel heeft om op den duur zoo veel mogelijk iedere compagnie uit hare eigen omgeving of hare eigen groep van bijeenliggende gemeenten op de vereischte sterkte te houden — het kader niet ongeveer gelijkmatig over de compagnieën verdeeld, dan kan door den districts-commandant hierin voorzien worden, door aanwijzing van het kader, dat, bij vereeniging van den troep, de compagnie, waarbij het is ingedeeld, verlaat en tijdelijk intreedt bij eene aangewezen andere compagnie.

In het gebrek aan militie-onderofficieren bij het encadreeren der landweer-compagnieën, indien deze, ingevolge art. 11 der wet, onder de wapenen komen, voorziet de Majoor VAN TERWISGA door kader aan te wijzen, dat van 15 Mei—15 Augustus ter beschikking is van compagnies- en bataljons-commandanten, daar in dien tijd ook juist de landweer-oefeningen vallen (bladz. 434).

Ik vermeen echter met den geachten inleider van gevoelen te verschillen, waar hij meent, dat ook het tekort aan sergeant-majoor-administrateurs zal moeten gevonden worden uit kader van het actieve leger, hetwelk den dienst heeft verlaten (bladz. 399).

In October van het vorige jaar is bij enkele regimenten Infanterie een cursus geopend ter opleiding van sergeant-majoor-administrateur bij de landweer, waaraan verschillende categorieën van onderofficieren kunnen deelnemen.

In een groot garnizoen als 's-Gravenhage hadden zich slechts twee adspiranten aangemeld.

Daarom zoude ik, bij de opkomst in November van de militie, jongelieden willen zien aanwijzen, die lust gevoelen en aanleg hebben voor administratieve werkzaamheden, miliciens die reeds in de burgermaatschappij eene administratieve betrekking bekleeden als kantoorbedienden, klerk, enz. 1 milicien per compagnie geeft voor 12 regimenten Infanterie 192 miliciens, waardoor ik later, aansluitende aan den Majoor VAN TERWISGA (bladz. 399) zou kunnen beschikken over  $48 \times 4$  of 192 sergeant-majoor-administrateurs. In hoofd-trekken zou ik deze miliciens de navolgende opleiding willen doen doorloopen:

1e. De individueele opleiding, zooals de Majoor VAN TERWISGA die aangeeft (bladz. 431) van 1 November—15 Februari.

2e. Daarna opleiding voor milicien-fourier en milicien-sergeant-majoor-administrateur onder deugdelijk administratief kader, aan welks hoofd een luitenant-kwartiermeester met tot grondslag het programma eenigszins gewijzigd voor fourier (bladz. 43, Grondslag opleiding Infanterie 1904) en dat voor

sergeant-majoor-administrateur voor de landweer (Aanschr. D. v. O. dd. 9 Oct. 1906 II Afd. No. 189) van 15 Februari—15 Mei. Miliciens, die niet geschikt blijken, moeten in de gelegenheid gesteld worden, eene andere richting te kiezen. Zij, die voldoen voor fourier, komen na 15 Mei in het kader, dat ter beschikking is van de compagnies- en bataljons-commandanten tot het practische der vorming.

3e. De beste militie-fouriers gaan op 15 Mei over naar de kaderschool om in administratieve vakken eene nadere opleiding te verkrijgen, welke hen tot meer zelfstandig optreden (ook als verpleger) in staat stelt (bladz. 433). De cursus van de hier genoemden zou tot 1 Augustus moeten duren, waarna zij gedurende 3 maanden voor practische vorming bij enkele compagnieën geplaatst moeten worden, waarin dan van 15 Augustus tot tegen het einde van September juist de tijd valt, dat de lichtingen voor herhalingsoefeningen onder de wapenen komen (bladz. 434). De boven genoemde milicien-fouriers moeten in de acht jaar van hun militiedienst de verplichting op zich nemen om, onder toezicht van de reeds aanwezige of van het leger gedetacheerde sergeant-majoor-administrateurs, administratieve werkzaamheden te verrichten wanneer de landweer, ingevolge art. 11 der wet, onder de wapenen komt. Na verloop van hun militieplicht kunnen zij bevorderd worden tot sergeant-majoor-administrateur en moeten zij eene verklaring teekenen, waarbij zij zich verbinden, gedurende 7 jaren van hun dienst bij de landweer de administratieve werkzaamheden te verrichten, genietende eene toelage van *f* 150 's jaars. Bij verhuizing worden zij overcompleet gevoerd, indien in het nieuwe district geene vacature is.

Voor de Artillerie, waar de Majoor VAN TERWISGA de militie in twee ploegen zou willen doen opkomen, resp. 1 November en 1 Mei (bladz. 439) zou ik aan de opkomst met 1 November voor de door mij gestelde categorie de voorkeur geven.

Bij de Genie zou de opleiding eveneens in November kunnen

geschieden, terwijl voor de compagnieën hospitaalsoldaten de voorziening uit de Infanterie zou moeten plaats vinden.

Overtuigd zijnde, dat aan sergeant-majoor-administrateurs hooge eischen moeten gesteld worden en men alleen wat heeft aan hen, die geroutineerd zijn in het ingewikkeld raderwerk der militaire administratie, wilde ik toch een weg aangeven, die wellicht zou kunnen bewandeld worden om in het vermoedelijk toekomstig gebrek aan sergeant-majoor-administrateurs bij de landweer te voorzien en hoop ik, dat dat de Majoor VAN TERWISGA gelegenheid zal willen vinden om deze mijne beschouwingen in zijn zoo leerrijk werk eens te willen aanpassen.

De Heer RUTTENBACH: Ik had gehoopt, dat de heeren, die zich vooraf voor het debat hebben opgegeven, ook het onderwerp door mij bedoeld zouden hebben aangeroerd. Nu dit echter niet het geval is geweest, meen ik er nog op te moeten wijzen, dat met te weinig nadruk de hoofdzak, n.l. de *op-leiding* van het kader besproken is.

In zijne voordracht acht de Heer VAN TERWISGA 14½ maand voor die opleiding noodig, maar wanneer nu kan worden aangetoond, dat zij in 6 à 8 maanden even goed geschieden kan — bijv. door het volgen van eene betere methode — dan verandert te gelijk ook het geheele stelsel van *aanvulling*, zooals de Heer VAN TERWISGA zich dit heeft gedacht.

In verband hiermede valt ook te bedenken, dat men bezwaarlijk het noodig getal menschen voor eene zoo langdurige opleidingsperiode zal kunnen vinden. Wie toch zal zonder noodzaak 14½ maand onder de wapens blijven, wanneer hij met 11 maanden — de opleidingstermijn door den inleider voor den milicien benoodigd geacht — of minder vrij kan zijn? De meesten zullen zeggen: dat doe ik niet, en keeren liever in de burgermaatschappij terug.

Van daar dan ook, dat naar mijne meening het geheele stelsel van den Heer VAN TERWISGA scheef gaat staan, —

zelfs zóó scheef, dat het dreigt om te vallen. Overigens zij het verre van mij, den geachten spreker er een verwijt van te maken, dat hij de wijze van kaderopleiding niet in haar geheel behandelde. De stof zou dan zoo uitgebreid geworden zijn, dat zij onmogelijk in één avond te verwerken was. Wel heb ik de aandacht er op willen vestigen, dat het vraagstuk der kaderopleiding mede in den kring der beschouwingen t'huis behoort.

Ten slotte constateer ik met genoegen, dat ook de Heer VAN TERWISGA *opvoeding* van het kader als een eersten eisch stelt en hij in zijne voordracht op dit woord den klemtoon heeft gelegd.

De Heer VAN TERWISGA: Mijnheer de Voorzitter, Mijne Heeren, het is voorzeker aangenaam wanneer heeren, zoo begaafd en welbespraakt als zij, die heden avond het woord voerden, zich hebben opgemaakt om hunne denkbeelden te ontwikkelen met betrekking tot eene zaak, die ons allen ter harte gaat. En wanneer daarbij op een kameraadschappelijken toon het debat werd gevoerd, dan is het dubbel aangenaam, hen te beantwoorden en hunne motieven te weêrleggen.

Alvorens mijn tegenbetoog te leveren, wensch ik tot den Heer VAN DER HOOG een woord van bijzonderen dank te richten voor de chevaleresque gedachte, die hij heeft gehad om mij zijne geheele lezing ter inzage te geven.

Ik wil thans trachten te weêrleggen hetgeen door de geachte debaters is aangevoerd. Laat ik met den Heer VAN DER HOOG beginnen.

Het is. m. i. een verkeerd begrip, dat wij stillekens den stroom moeten laten gaan, waarheen hij vloeien wil. Eene strooming ontstaat niet uit zichzelf, doch zij wordt *opgewekt*.

Het verlangen naar *persoonlijken* dienstplicht is van militaire zijde aan de natie aanbevolen als noodig om tot verbetering te geraken. De besten in de natie gevoelden zich daardoor, op ethische gronden en door het billijkheids-

begrip, aangetrokken; de militaire voorstanders vonden bij vele ernstige mannen buiten het leger een zeer gewaardeerden steun en krachtige medewerking. Zoo *ontstond* eene strooming en werd de natie bereid gevonden om, eenmaal overtuigd, mede te werken tot samenstelling van de noodige wetten.

Algemeene *weerplicht* is eene militaire noodzakelijkheid en werd door verlichte militairen (d. w. z. door hen, die verder dachten dan aan hun dagelijksch beroepswerk) voorgestaan en der natie aanbevolen. Mannen van verschillende klein gevoelen de juistheid van het begrip en leveren de noodige stuwkracht om de natie in de gewilde richting in strooming te *brenge*n. Dat zal niet alleen gelukken, maar er is reeds stroom. Aan ons thans om de vruchten te plukken van hetgeen de pioniers voor weerbaarheid gedaan hebben en nog doen.

Hoe zal de stroom nu verder moeten gaan? In de richting van *gelijkmatige* oefening of in de richting van een krachtig leger *in* eene weerbare natie?

Het gemakkelijkst is het, zich te laten medevoeren daarheen, waar de stroom door de kracht der inertie *neiging* heeft te gaan, en het is zeer verleidelijk om, in die richting, nog meer strooming op te wekken, te veroorzaken. De vraag is echter of dat het beste is; of niet op andere wijze *beter* zijn te benutten de voordeelen, verkregen door het opgewekte verlangen naar grooter *weerkraft*.

Nog is het tijd. Weldra zal het te laat zijn en zal niets meer den stroom kunnen stuiten. Daarom zie men goed toe, waarheen die stroom zoude voeren, en men overwege ernstig, wat te doen is, om de strooming van offervaardigheid te *leiden* in eene goede richting, ten bate van het land, niet van eene politieke partij, maar van de geheele natie.

Ik moet hier wijzen op de contradictio in terminis in het betoog van den Heer VAN DER HOOG, waar hij eenerzijds spreekt van het leger als eene bij uitstek *nationale* zaak en anderzijds, dat het legervraagstuk een onderwerp van *partij*-

politiek moet uitmaken. Evenmin als ik mij kan voorstellen eene christelijk-historische waterkeering of eene vrijzinnig-democratische brandweer, kan ik mij indenken in eene anti-revolutionaire of oud-liberale weermacht. Wat wij moeten hebben is eene *nationale* defensie; niet eene *partij*, maar de *natie*, moet voorgelicht worden en in strooming worden gebracht of geleid. En waar men ziet, dat de reeds opgewekte strooming, aan zichzelf overgelaten, zoude aanloopen op een afgrond, zoude eindigen in een (misschien voor de omstanders interessanten) waterval, die tot verlies van al het vruchtbaar makend water zou leiden, daar moet van ieder, die het zien, die het beoordeelen kan, eene waarschuwend stem opgaan, onverschillig tot welke partij hij behoort.

Die voorlichting, waaraan de natie behoefte heeft, kan toch bezwaarlijk anders komen dan van hen, die door studie en ervaring den juisten blik hebben gekregen en die weten en begrijpen hoe het geheele mechanisme, dat wij Leger noemen, werkt, niet alleen in vreedstijd, maar ook, en vooral, in *oorlogstijd*; die weten en gevoelen, wat de waarde is van elke soort van weermacht en die kunnen overzien de beteekenis (ook in hare verder verwijderde gevolgen) van elken stap, welke in de eene of andere richting gezet wordt; die kunnen nagaan of niet een bepaalde stap later tot terugkeer zou moeten nopen.

De Heer VAN DER HOOG zegt: de natie moet, in zake de legervorming, de richting aangeven. Maar, Mijne Heeren, wanneer de niet-deskundigen (die dan toch in dit zinsverband door den Heer VAN DER HOOG worden bedoeld) de richting aangeven en de deskundigen in die richting slechts hebben *uit te voeren*, dan vrees ik, dat niet alleen veel nutteloos, maar ook veel verkeerd werk zal kunnen worden verricht, vooral waar men niet uit het oog moet verliezen, dat ieder, persoonlijk, in vreedstijd zeer belanghebbend is en allicht geneigd zou zijn, uit onbekendheid met de *oorlogseischen*, zich te veel te laten leiden door de tastbare *vredesbelangen*. Met eene goede, wel overwogen, voorlichting van deskundigen is de



natie beter gediend dan met het gehoorzaam volgen van eene gewilde, van eene schijnbaar juiste, opvatting. *Strijd* tusschen leger en natie zal daardoor niet ontstaan; wèl zal de natie niet elken raad even aangenaam vinden, maar dat is nu eenmaal verbonden aan raad geven; een wel doordachte raad, het blijven aandringen op juist handelen, zelfs tegenspraak (al stemt dit voor het oogenblik onplezierig) zal ten slotte meer op prijs worden gesteld dan het volgzzaam handelen, wanneer het einde is, dat nadeel wordt ondervonden. En, waar een deskundige nadeel voorziet, is hij *verplicht*, daarop te wijzen; hij mag zelfs niet ophouden, voordat men hem begrepen heeft. Indien iemand mij eene plank geeft om over eene sloot te leggen, die hij straks passeeren wil, en ik zie, dat die plank onvoldoende is, dan ben ik niet verantwoord, denkende: „hij wil dat nu zoo”, maar ik ben *verplicht*, te zeggen: neem eene steviger plank, anders verdrinkt gij. En wanneer men mij dan zegt: „maar ik oordeel die plank voldoende en eene steviger plank is zoo veel duurder”, dan zal ik trachten, *aan te toonen*, dat het gebruik van die plank *gevaar* oplevert. Dat mag een oogenblik van ontstemming (uit teleurstelling voort-spruitende) veroorzaken, maar dat is minder erg dan wanneer ik zwijg. Zoo lang de plank *niet* gebruikt wordt, zouden wij wel is waar betere vrienden zijn, maar op het moment, waarop de plank breekt en het ongeluk geschiedt, zal mijn lastgever niet zichzelf, maar mij verwenschen.

De plank, die de Heer VAN DER HOOG heeft, is m. i. te zwak. Hij zegt het zelf: „Er is bijna geen enkel land in Europa of het stelt het beginsel van den algemeenen dienstplicht voorop en, heeft men dit bereikt, *dan wordt verder gestreefd om de oefening zoo veel mogelijk te volmaken.* 1) Zoo behoort het ook bij ons te zijn.”

Alzoo tòch meer oefentijd in het verschiet, na eerst de oefening verkort te hebben ter wille van contingentsuitbreiding. Is langer oefentijd dan tòch noodig, dan mogen wij

---

1) Ik cursiveer.  
1906/07. VI.

dien aan de zonen van ons volk niet zóó lang onthouden, want wij weten niet of niet juist in dien tijd hunne geoefendheid op de zware oorlogsproef zal moeten worden gesteld. Daarom moeten wij, met alle kennis die wij hebben, de natie *ten volle* voorlichten, niet haar langs een omweg en, schijnbaar met hare neigingen medegaande, voeren tot hetgeen wij noodig achten en dat ook elders noodig gebleken is. Wij moeten de natie voorlichten zóó, dat zij, in de richting die wij haar wijzen, duidelijk het doel kan zien. Dit is noodig, want ten slotte heeft de natie te *beslissen*.

Ik stel mij de zaak aldus voor: *Na ampele voorlichting van deskundige zijde*, moeten de richting en het doel duidelijk blijken en moet ook overzien worden welke de lasten zijn, zoo van personeelen als van finantieelen aard. Dan komt de overbrenging der denkbeelden in den vorm van wetten en besluiten.

De militiewet, de landweeerwet en — laat ons hopen, dat die dan spoedig komt — de landstormwet vormen de grondslagen voor de vorming der weermacht. Deze wetten, vaststellende het beslag, dat gelegd kan worden op de nationale arbeidskracht (alzoó het product van tijd en aantal menschen — hier zou men kunnen spreken van manmaanden) en rekening houdende met de finantieele draagkracht van het volk, moeten tot stand worden gebracht door de Volksvertegenwoordiging in overeenstemming met de Regeering, welke laatste er voor heeft te waken, dat de oorlogseischen, d. w. z. de eischen van *weerkraft*, niet uit het oog worden verloren tegenover de vredesbelangen.

Daarmede is echter voor de vorming van de weermacht nog niets gedaan dan het leggen der grondslagen. De beschikbaar gestelde manschappen moeten worden gekleed, gewapend, geëncadreerd, geoefend, verpleegd; de troep moet worden georganiseerd. *Dat* is weder het werk van het legerbestuur, dat binnen de gestelde grenzen moet blijven. Hoe de krachten en hoe de gelden het meest doelmatig worden aangewend, zal het best kunnen worden beoordeeld door hen, die deskundig zijn en in die soort zaken meer t'huis zijn dan een leek

ooit kan komen. Ik wil daarmee niet zeggen, dat het geheele legerbeheer eene duistere zaak moet wezen voor wie er buiten staat. Dat zal door geen legerbestuur worden gewild: wie goed doet, schuwt het licht niet en juist de belangstelling van buiten werkt opwekkend; tenzij die belangstelling zich slechts uit in den vorm van onheusche critiek of wanneer die belangstelling zich bepaalt tot het stellen van belang in *vermindering* van last, n.l. om zich *op de gemakkelijkste wijze af te maken* van een plicht, die nu eenmaal hooge eischen aan het individu en aan den Staat stellen moet, terwijl daartegenover eene meerdere of mindere mate van onverschilligheid heerscht of het groote doel al dan niet zal worden bereikt.

Wanneer echter *ware* belangstelling bestaat voor hetgeen *noodig* is, wanneer het „afschuifstelsel” wordt onderdrukt en de ernstige wil bestaat om mede te werken tot het bereiken van het doel, dan kan door het legerbestuur er naar worden gestreefd om iets goeds tot stand te brengen en dan zal het goede, het degelijke, ongetwijfeld spoedig worden ingezien en op prijs gesteld; dan zullen de lichtzijden tot haar recht worden gebracht en zal het vertrouwen ontstaan, dat er toe zal leiden om details van uitvoering over te laten aan de daartoe meest bevoegden.

Het is het bij mij vaststaande begrip, dat de weerbaarheid is eene bij uitstek *nationale* zaak (bladz. 336) en niet eene *partij*zaak, dat men niet met dogma's, maar met een krachtig leger zich den vijand van het lijf kan houden; dat de legervorming niet afhankelijk moet zijn van de, soms wisselende, inzichten in geheel andere zaken (welke vaak de binnenslandsche staatkunde en met name de partijgroepering beheerschen), dat zij niet afhankelijk moet zijn van eene toevallige meerderheid (wellicht verkregen op geheel andere motieven), ten gevolge waarvan niet een helder inzicht in zaken en het opgewekte *volks*bewustzijn, doch de wensch van de helft plus één gevolgd zal moeten worden en de deur wijd wordt open gezet voor alle speculaties op de zwakheid van hen, die liever niet dan wel mededragen den zwaren last, welke door allen,

ieder naar zijne kracht, behoort getorscht te worden. Het zijn die denbeelden, welke uiting geven aan het gevaar, dat bestaat voor gemis aan continuïteit (welke in defensiezaken toch zoo noodig is) en voorts mijne denkbeelden betreffende eene gezonde arbeidsverdeeling, die mij op bladz. 448 deden zeggen: „ik hoop, dat er nog eens een tijd zal komen, dat de politiek zich losmaakt van het Leger” en ik heb daarbij met name de *partij*politiek bedoeld. Ik heb gehoopt dit duidelijk genoeg te hebben aangeduid.

De zinsnede, onmiddellijk aansluitende aan de zoo juist geciteerde woorden, eindigende met hetgeen door den Heer VAN DER HOOG wordt aangehaald: „er heerscht eene allerbedenklijkste verachting voor het spreekwoord: schoenmaker houd je bij je leest”, heeft, meende ik, mijne gedachte toegelicht evenzels het gestelde op bladz. 338, regel 10—14.

Waar ik, ook reeds in den aanvang mijner voordracht, verklaarde (bladz. 334): „Een ander voordeel is ontegenzeggelijk dit, dat thans, meer dan vroeger, het vraagstuk aan de orde is, *dat ook buiten het Leger meer belangstelling daarvoor is gewekt*”, daar is het mij niet recht duidelijk, dat de Heer VAN DER HOOG concludeert, dat ik de natie *buiten* het leger zou willen houden.

Ik wensch de natie *niet* buiten het leger te houden. Integendeel, de natie moet er m. i. geheel in betrokken worden en ik meen daarin vrij wel geslaagd te zijn. De 30000 man, die jaarlijks geoefend worden, de werkers die hun arbeid geven en, in en met het leger, een korteren of langeren tijd medeleven, de onderwijzers die onze jongelieden voorbereiden voor de vervulling van hun eersten staatsplicht, die allen zullen belangstelling gevoelen voor dat leger, dat een deel van hun tijd en van hunne arbeidskracht vraagt. In mijn stelsel zijn er slechts weinigen, die noch in vredes- noch in oorlogstijd diensten met betrekking tot de defensie bewijzen: dit zijn slechts de geheel ongeschikten of de maatschappelijk geheel misdeelden; laat ons hopen, dat hun aantal steeds geringer wordt.

Ik meen dan ook, dat door mij aan de vooropstelling (bladz. 378) dat de door mij beogde weermacht berust op het beginsel van algemeenen *weerplicht*, bij de verdere ontwikkeling mijner denkbeelden rekening is gehouden. Het verschil tusschen den Heer VAN DER HOOG en mij bestaat dan ook minder in de meerdere of mindere mate van weerbaar maken der *natie*, dan wel in het *gebruik*, dat men zich voorstelt, van de voorhanden krachten te maken. De Heer VAN DER HOOG wil eene *gelijkmatige* oefening voor allen, doch hij zal de mate van individueele geoefendheid daartoe zóó lang moeten stellen, dat, naar mijne innige overtuiging, aan het geheel slechts eene zeer geringe waarde kan worden toegekend, niettegenstaande de tóch hogere kosten. Ik daarentegen vraag voor een deel eene grootere mate van oefening en voor de rest eene gedeeltelijke, die in oorlogstijd verbeterd moet worden, totdat de manschappen geschikt zijn om hunne plaats tusschen de meer-geoefenden in te nemen en, door en met dezen, verder te worden gevormd tot bruikbare oorlogssoldaten. 1) Ik wil een krachtig, dadelijk bruikbaar leger *in* eene weerbare natie, welke in staat is, dat leger te velde steeds op kracht te houden, liever dan eene groote massa nog-minder-dan-half-geoefenden, die onmiddellijk, allen te gelijk, worden aangewend. Ik wil een goed geëncadreerd geheel, dat bewustheid heeft van eigen kracht en daardoor zelfvertrouwen, liever dan eene ontelbare menigte niet behoorlijk aangevoerde mannen, die hunne eenige kracht (?) moeten zoeken in het getal. Ik wil een hecht en sterk gebouw, al is het dan wat kleiner, met een behoorlijk omrasterd erf en eene goede voorraadschuur, liever dan een groot kaartenhuis, dat bij den minsten stoot omver ligt.

Effect maken tegenover het buitenland moeten wij m. i. niet gaan beoogen. In onze eeuw van publiciteit zal de innerlijke zwakte van een *te* groot leger toch voor niemand een geheim zijn of blijven, en waar de geschiedenis zoo veel geleerd heeft met betrekking tot de waarde van kort geoefende

1) Ik zeide: *voorloopig* ten hoogste 30000 man voor beide categorieën te zamen.

en slecht geëncadreerde troepen, zal een eventueele tegenstander zich met geen bataljon vergissen bij het vaststellen van de macht, die hij beschikbaar zal stellen tegenover de onze. Zou men werkelijk meenen, dat eene tegenpartij zich door den schijn zoude laten bedriegen? Waarom dan niet fluks eene groote vloot gebouwd van, als pantserschepen geverfde, houten zeemonsters met afmetingen als de Dreadnought of de Charlemagne, in de hoop dat een tegenstander zich zal laten afschrikken door de afmetingen en het aantal van zulke . . . zeetuinhuizen.

Neen, Mijne Heeren, ik vind die theorie hoogstens geschikt om ons zelve een rad voor de oogen te draaien, maar niet om daarmee een ernstigen tegenstander van de wijs te brengen.

Ik acht de zaak der defensie te ernstig om te trachten, op de eene of andere wijze onze zwakte te *verbergen*. Laat ons zoeken naar kracht, kracht zoo veel wij kunnen ontwikkelen.

Geen glanzende schijn, maar degelijkheid. Geen stilstand, geen achteruitgang, maar een streven naar *voortuitgang*, naar *verbetering* van de voorwaarden, waaronder wij aan een komenden strijd zullen deelnemen, wanneer de noodzakelijkheid ons tot dien strijd dwingt; *voortuitgang* door aan de zonen van ons volk, die vóór den vijand moeten komen, te geven eene geoefendheid, die hen geschikt maakt, het hoofd te bieden aan de eischen, die de tegenwoordige oorlogsvoering stelt.

Ik zal niet de motieven herhalen, die bij mij voor verbetering van oefening en geoefendheid gelden. Ik zoude echter eene vraag willen stellen en hoop die dan eindelijk eens beantwoord te zien, de vraag n.l. *wat* er dan toch in de oorlogsvoering, in de methode van het gebruik van troepen, in de gevechtsvoering, zoowel als in de troepenaanvoering, in de laatste jaren *vereenvoudigd* is, dat de oefentijd zoo veel vermindering kan ondergaan. Ik voor mij heb wel factoren ontdekt, die *beter* en *meer* oefening noodig maken en die *hooger* eischen aan de aanvoering (vooral de lagere) stellen, maar van het tegendeel is *mij* niets gebleken.

Geestdrift en opofferingsgezindheid zijn bij mijn beste weten niet zoo sterk aangewakkerd; dit zouden wij hebben moeten bemerken in den vorm van een vermeerderden drang, bij onze ontwikkelde jongelieden, om de voorrechten van het viermaanderschap en van de loting er aan te geven en zich tot militie-officier, -sergeant of -korporaal te doen opleiden. Maar, al ware het zoo, met geestdrift en vaderlandsliefde alleen komt men er in oorlogstijd niet. Kolonel HELLER heeft het m. i. zoo juist uitgedrukt, toen hij het ontwerp van de Zwitsersche legerkorps-, divisie- en vesting-commandanten in de vergadering te Zug inleidde met de woorden: „Der gute Wille und die patriotische Gesinnung vermögen in Zeiten der Gefahr das Vaterland nicht zu retten. Nur ein *kriegstüchtiges Heer*, das durch harte Arbeit herangebildet wird, ist dies zu tun im Stande. Alles aber, was in der langen Zeit des Friedens aus Nachlässigkeit und Bequemlichkeit unterlassen und gesündigt wurde, kann am Tage der Entscheidung verhängnissvoll werden.”

Die hoogste officieren van het Zwitsersche leger, zij, die uit ervaring, uit eigen aanschouwing, de resultaten kennen van vooroefeningen en van korten oefentijd, zij waren met de regeering van oordeel, dat vermeerdering van eerste oefentijd en verbetering in de opleiding van het kader beslist noodig waren; het ontwerp der regeering is van alle zijden bekeken even goed als het tegenontwerp; de samenspreking, na overweging van alles, wat van buitenaf nog werd aangevoerd, leidde tot een ontwerp, dat door de commissie voor de nationale defensie met *algemeene stemmen werd aangenomen*. Belangwekkend is de „Message du Conseil fédéral à l'Assemblée fédérale”, waarvan ik, door de hoog gewaardeerde welwillendheid der Zwitsersche regeering, *dezer dagen* een exemplaar mocht ontvangen. Ik citeer daaruit slechts enkele zinnen:

„Dès le début (d. w. z. van 1874), alors que les exigences n'étaient pas ce qu'elles sont aujourd'hui, le temps consacré à l'instruction de notre armée représentait le *minimum* nécessaire pour enseigner *quelque chose d'à peu près utilisable*. Les

exigences s'étant accrues, ce temps minimum n'a plus suffi et le désir de former néanmoins des troupes et des chefs aptes à la guerre engendra la précipitation et la nervosité dans le service.

„L'infanterie doit donc être instruite aujourd'hui de telle sorte que le soldat, même livré, dans une situation dangereuse, à ses seules inspirations, sache remplir sa tâche. Pour en arriver là, l'homme doit avoir confiance en soi et en son arme; on ne lui inculquera ce sentiment que par une instruction individuelle approfondie, dans laquelle le tir occupera la première place. Encore ce résultat ne sera-t-il obtenu que par un enseignement donné sans précipitation.

„Dans la *cavalerie*, les exigences du service d'exploration, de la transmission des rapports et des ordres, ainsi que du combat à pied, ont crû dans une notable proportion.

„Dans *l'artillerie*, l'adoption d'un canon à tir rapide a contraint d'attacher plus d'importance à une soigneuse instruction du tir de la batterie. L'artillerie ne déploiera son plein effet et ne répondra à ce que l'on attend d'elle au combat que si les hommes sont dressés à fond au service de la pièce et les batteries, comme telles, entraînées et solidement dans la main de leur chef.

„Peut-être plus encore que pour la troupe, les exigences se sont accrues pour les chefs. Plus que jamais, on doit exiger de ces derniers les aptitudes et les connaissances qui leur permettront de se décider et d'agir par eux-mêmes. Cela suppose, outre les qualités morales, une solide instruction”, enz.

De eerste oefening van den soldaat werd van 45 op 70 dagen gesteld; de opleiding van den appointé op 90 dagen, waarna 70 dagen practische aanvoering, tegen 73 en 53 dagen vroeger.

De luitenantscursus werd van 42 op 80 dagen gebracht.

Het Zwitsersche gouvernement kan natuurlijk den sprong



niet in eens te groot nemen. In zekeren zin is het resultaat eene halveering van de wenschen der hoogere commandanten en van het avant-projet, waarbij in hoofdzaak de opleiding meer naar de eerste opleiding verschoven werd om *langere* oefenperiodes te verkrijgen. Wat alles besproken en overlegd is, blijft uit den aard der zaak voor ons een raadsel; doch het is wel belangwekkend te lezen, wat Majoor SONDEREGGER dienaangaande schrijft:

„Die *Gewöhnung zu befehlen und zu kommandieren*, ist bekanntlich nicht gerade die starke Seite unserer Offiziere aller Grade. Das rührt davon her, das unser heutiges System uns gerade dasjenige versagt, was dafür die hauptsächlichste, ja die einzige Bedingung ist: die Gelegenheit zur einmaligen *Angewöhnung* des Auftretens als militärischer Vorgesetzten *in längerer ununterbrochener Periode* bis zur völligen Sicherheit. Einmal gründlich angewöhnt, verliert sich das nie wieder; *aber nur halb gelernt wird es später nicht mehr verbessert*”. 1)

Hiermede werd tevens eene veroordeelende meening uitgesproken over de *intermitterende opleiding*, waarmede de Zwitsers in ruime mate de gelegenheid hebben gehad, *ervaring* op te doen.

In hoeverre, door verscherpte keuring of met andere middelen, vermindering van het aantal der voor den actieven dienst aangewezenen zal worden bereikt, zullen ons de opgaven betreffende de ingedeelde dienstplichtigen te zijner tijd wel leeren. Omtrent het tegen-ontwerp, dat in hoofdzaak gevolgd werd, wordt medegedeeld:

„Wir sind einmal bei unseren Entwurf von dem prinzipiellen Standpunkt ausgegangen, dass die Feldarmee im Interesse ihrer Tüchtigkeit und Leistungsfähigkeit, zu verjüngen und zu *verkleinern* 2) sei, dass die Wehrpflicht auf das

1) Ik cursiveer.

2) Men schijnt reeds lang in die richting te werken. Het aantal recruten bedroeg: 1896 18680, 1897 18339, 1898 17886, 1899 17034, 1900 16190, 1901 16467, 1902 16467, 1903 15969, 1904 16921, 1905 16921, 1906 16277. Zulks niettegenstaande de toeneming der bevolking.

44. Altersjahr und auf diejenigen Wehrmänner zu beschränken sei, die tatsächlich eine militärische Ausbildung erhalten haben."

Indien langs dien weg wellicht voor een deel aan de hoogere kosten zal tegemoet kunnen worden gekomen, stelt de nieuwe regeling niettemin nog al hooge finantieele eischen, welke in vorenbedoelde „Message" worden begroot op 3.200.000 frs. 's jaars, hetgeen voor een land als Zwitserland nog al iets beteekent.

Of Zwitserland het daarbij zal laten? Of men oordeelt, thans het doel *bereikt* te hebben? Ik weet het niet. De meerge-noemde „Message" besluit met de woorden:

„Ce n'est qu'après un examen sérieux, prenant en considération toutes les circonstances, que le Conseil fédéral s'est résolu à saisir les Conseils d'une loi dont l'application entraînera un pareil supplément de dépenses. Il l'a fait dans la conviction que les sacrifices demandés sont le *minimum* 1) de ce qu'exige l'armée pour être en mesure d'assurer la sécurité de notre patrie."

In Zwitserland ziet men echter minder op tegen wat finantieele lasten dan in ons vaderland, en de algemeen verbreide meening, dat de Zwitsersche begrotingen voor defensiezaken zoo laag zijn, berust, laat ik maar zeggen, op een misverstand. BEBEL noemt het jaar 1897 met  $23.2 + 1.6 = 24.8$  millioen; de defensie-paragraaf van den V. D. B. noemt 1894 en 1902 elk met 25.5 millioen. Maar nu hebben wij ook andere cijfers, welke de bestudeering waard zijn. Ik heb die in bijlage I bijeengevoegd. Wellicht, dat de kennismeming van die bijlage wijziging brengt in de wijd verspreide meening, dat het Zwitsersche leger zoo bijzonder goedkoop is.

Nu ik toch over kosten spreek, kan ik niet nalaten, den Heer VAN DER HOOG mijn dank er voor te betuigen, dat hij de kosten heeft nagegaan van het door mij ontwikkelde stelsel, waarbij hij gekomen is tot een meer-bedrag van 3 ton. Ik

---

1) Ik cursiveer.

wil daar niet over twisten; eene eenigszins andere opvatting, o. a. met betrekking tot de *voordeel*posten, kan allicht tot dat verschil leiden. Trouwens, ik heb een correctief gegeven, waar ik *niet eens bepaalde som, maar een percentage* noemde, binnen welke grenzen men kan blijven door daarnaar het aantal te oefenen manschappen vast te stellen.

Door het accres der staatsinkomsten (1892 ruim 131.5 miljoen, 1905 bijna 175 miljoen) komen steeds meer gelden beschikbaar en kan de legersterkte aangroeien. Ik wil hier alleen zeggen, dat men over die paar ton geene slapelooze nachten behoeft te hebben. Belangrijker is het verschil, dat veroorzaakt zou worden door het stelsel van den Heer VAN DER HOOG, n.l. dat van 35000 man met 6 maanden oefentijd. Ik heb dat ook eens nagerekend en kom daarbij, matig gerekend, tot eene verhooging der *jaarlijksche* uitgaven van ruim 8 *millioen*. Over het stelsel van 45000 man, opkomende in 3 ploegen en met 100 dagen eerste oefening, zal ik maar niet spreken, want dat is nog duurder.

„Groote lichteningen met een oefentijd van ongeveer een jaar zijn te onzent gladweg onmogelijk”, zegt de Heer VAN DER HOOG. Ik geef dit grifweg toe, doch groote lichteningen met een oefentijd van 6 maanden zijn evenzeer onmogelijk en ook die met 100 dagen oefening.

Hoe het zij, het volk moet precies weten, waar het aan toe is. Niet medepraten, niet verbloemen, maar rond voor de zaak uitkomen, dat is naar mijne meening onze plicht. Het is niet uit eigenbelang of uit liefde voor ons ambt, dat wij een langeren oefentijd vragen, maar omdat wij dien *noodig* achten en omdat wij in onze verplichtingen te kort zouden komen, wanneer wij -- overtuigd zijnde van de noodzakelijkheid van goede oefening en vorming — met den stroom ons lieten afdrijven.

De Heer VAN DER HOOG zegt: „wij ontvangen de zonen van ons volk om ze op te leiden tot mannen, die in oorlogstijd voor de belangen van den Staat met hun leven zullen instaan”.

Juist, Mijne Heeren, dat is de zaak. Die jongelieden komen niet voor ons genoeg, maar wij zijn er ten dienste van hen, even goed als ten dienste van de zaak. Wij hebben tegenover hen eene *verplichting*, n.l. hen *weerbaar* te maken, hen, niet als kanonnenvleesch, maar als *strijders*, te velde te voeren. En wij moeten hun goede aanvoerders geven ook.

Indien de ouders of de jongelieden zelve de zaak niet duidelijk genoeg inzien, alleen den vredes-druk voelen en niet de noodzakelijkheid daarvan begrijpen, dan moeten wij hun duidelijk maken, wat in hun eigen belang en dat hunner zonen noodig is, alsmede wat het belang der zaak eischt.

Dit geldt ook de vóóroefeningen.

De Heer VAN DER HOOG meent, dat vooroefeningen niet tot mijn stelsel behooren. In zooverre daarmede bedoeld worden *militaire* vooroefeningen *buiten* het leger, is dat juist. Ik heb gedacht, de gymnastische ontwikkeling der geheele bevolking op te dragen aan de daartoe opgeleide onderwijzers (zie bladz. 402), hetgeen mij beter voorkomt dan de gymnastiek *in* het leger te onderwijzen. Primo is het dan te laat om er mede te beginnen en ten andere kan men gymnastiek-onderwijs niet condenseeren; de spieren moeten *tijd* hebben, zich te ontwikkelen. De inrichting van de vooroefeningen kan echter zóó zijn, dat in het leger daarvan wordt partij getrokken. 1) *Militaire* vooroefening buiten het leger, dat dan niet anders kan geschieden dan door *goed* legerkader, levert — naar verhouding van de kosten en de *schade, die het kader er van ondervindt* — te weinig nut op. Ook dat ware der natie duidelijk te maken, vooral het laatste, n.l. dat de militia zichzelve benadeelt wanneer, ten gevolge der vooroefeningen, *de waarde van het kader als aanvoerder vermindert*.

En nu het denkbeeld om aan *militaire* voorgeoefendheid *voordeelen* te verbinden, waarnaar, gelijk de Heer VAN DER

---

1) Oefeningen in orde; training; gymnastische vooroefeningen in het belang van de voorbereidende schietoefeningen; zoo mogelijk, als sport, schietoefeningen zelve, enz.

HOOG zegt, de natie verlangt. 1) Mijne Heeren, dat is een zeer *onbillijk* en *duur* stelsel en de invoering daarvan zoude, vrees ik, eene bron zijn voor ontelbare klachten wegens vermeende of werkelijke verongelijking. Wat toch zal het geval zijn? De bewoners van Bellingwolde hebben recht op even goede en, naar verhouding van hun zielental, even veel militaire onderwijzers en op even veel oefeningsuren als de bewoners van Amsterdam. Ontbreekt er aan getal of kwaliteit der onderwijzers iets, dan zullen klachten niet uitblijven en . . . . . zóó veel goede onderwijzers als voor onze 1100 gemeenten en al hare onderdeelen noodig zijn, hebben wij niet.

Hoe en door wie zou de vooroefening moeten worden gegeven in het stelsel van den Heer VAN DER HOOG, indien 45000 man in *drie* ploegen elk voor 100 dagen opkomen? Door het „afgejaagde” kader? En wanneer dan?

Thans nog een paar details.

Mijn stelsel sluit legeruitbreiding volstrekt niet uit; deze is geleidelijk — in verband met hoogere staatsinkomsten — bereikbaar. Het is echter niet mijne bedoeling, te geraken tot lichteningen van 35000 of 45000 *volledig* geoefenden. Dat is bij een oefentijd van 6 maanden of van 100 dagen ook niet bereikbaar. Verbetering van den oefentijd der aanvullingsreserve is in mijn stelsel zeer weinig kostbaar. 't Is waar, de naam heeft overeenkomst met de Duitsche Ersatzreserve (welke verdwenen is, omdat men aan die manschappen óók 2 jaar oefening heeft gegeven) 2); dit doet niets ter zake; eene aanvullingsreserve is voor een leger, dat uithoudingsvermogen wil bezitten, een waardevol bezit; de Japanners hebben er stellig geen verdriet van gehad.

De Heer VAN DER HOOG slaat voor, den weg te bewandelen,

1) Het vóórontwerp der Zwitsersche regeering stelde, als *straf* wegens niet-voorgeoefendheid, voor: 15 dagen dienst zonder soldij; doch men is, na de opgedane ervaring en ook om andere (o. a. billijkheids)redenen, daartoe niet overgegaan, doch heeft militaire vooroefeningen laten vervallen.

2) Het accres der bevolking heeft gemaakt, dat men — als ik wél ben ingelicht — er in Duitschland over denkt, de Ersatzreserve weér in te voeren.

dien de Zwitsers gevolgd hebben sedert 1874. Ik zou uit hunne ervaring leering willen trekken en niet willen beginnen op eene wijze, die den Zwitsers gebleken is, niet goed te zijn.

Dat de oefentijd voor de bereden wapens 12 maanden is, komt mij voor, een nieuw gezichtspunt te zijn; immers dan voert de Heer VAN DER HOOG fluks een blijvend gedeelte van 6 maanden in . . . . . terwijl het blijvend gedeelte nu juist afgeschafft is. 1) Ik voor mij acht het tweede oefeningsjaar juist het nuttigste en dus het meest noodig; 23 maanden acht ik heusch niet te veel en ik hoop, dat onze officieren in dien tijd flinke huzaren zullen maken van de recruten, die aan hunne zorgen worden toevertrouwd. Indien ik goed ben ingelicht, zijn de Denen over de 17-maandsche oefening hunner Cavalerie niet al te best te spreken.

Wat de Vesting-Artillerie betreft, vernam ik met genoegen, dat de Heer VAN DER HOOG het met mij eens is, dat daarop verminderd kan worden. De sterkte is ongeveer even groot als zij was vóór de invoering der Landweer. Met betrekking tot het kader moet, bij de beoordeeling van de *verhouding* van vrijwillig- tot militiekader, niet uit het oog worden verloren, dat het militiekader door mij sterk is vermeerderd, zoodat niet — zooals thans, naar ik meen, het geval is — belangrijke functiën aan milicien-soldaten behoeven te worden opgedragen. Bovendien komt het gewezen vrijwillige kader, zoo lang het in den landweerplichtigen leeftijd is, ter beschikking, hetgeen niet het geval is bij de Infanterie van het actieve leger, de Cavalerie enz.

Voor de Pantserfort-Artillerie heb ik een langer oefentijd noodig geacht. Naar mijne meening, 't is eene quaestie van gevoel, zal het zitten in een pantserfort nog heel anders inwerken op het moreel van den man als het verblijf op eene open batterij, waar hij toch zijne schuilplaatsen heeft, afgelost wordt, enz. enz.

Wat nu de militie-kaderquaestie zelve aangaat, ik vernam

---

1) Na 1 Februari is die maatregel weder ingetrokken.

met genoegen de erkenning, dat de maatregel van *aanwijzing* zooals ik dien voorstelde, *van onbillijkheid is ontdaan*. Dat er dus onbillijkheid in zou blijven bestaan, is mij daarom niet duidelijk, waar ik toch geene lans breek voor het behoud der loting. Het is mij volmaakt onverschillig hoe men de aanwijzing doet voor de verschillende categorieën van soldaten en werkers, mits wij *zoo goed mogelijke* stof krijgen voor de strijders: welstand is een maatstaf, lengte en borstomvang, id. Voor het militiekader is hoofdzaak, dat wij daarvoor de *allerbeste* stof krijgen. Wanneer wij op de geestdrift der jongelieden en de opofferingsgezindheid der ouders moeten wachten, zal mijn gebeente al lang verbleekt zijn, voordat men tot een resultaat is gekomen.

Voor de kosten van de voorzieningen in de garnizoenen behoeft men niet terug te schrikken. Kosten zullen er altijd zijn, ook in het stelsel van den Heer VAN DER HOOG, wanneer hij tot 25000 man de lichting laat aangroeien, vóórdat hij tot splitsing overgaat. Vroeger hadden wij anderhalve, bijna twee, lichtingen tegelijk *in den winter* onder de wapenen, al waren de lichtingen toen slechts 11000 man.

Ik kom met eenige andere garnizoenen, dat is waar; maar wij hebben toch ook materieel te bergen, 1) meer dan vroeger en daar kunnen de gebouwen in vervallen garnizoenen voor dienen. Bij garnizoens-indeeling heeft men te rekenen met oefeningsgelegenheid, mobilisatiebelangen en voorhanden localiteit. Wat de eerste en de laatste omstandigheid betreft, zal het, m. i. wel medevallen. Ik ken, behalve Gorinchem, alle bestaande garnizoenen, wat oefeningsgelegenheid en localiteit betreft.

De hoofdreden voor de combineering van de bataljons 2 aan 2 blijft bestaan, ook als men tot *verdubbeling* overgaat; oefeningsmotieven hebben hierbij gegolden, zooals uit bijlage IX en het daaromtrent aangevoerde moge gebleken zijn.

Met den Heer VAN DER HOOG verschil ik van meening met betrekking tot de indeeling van de militie bij de bereden

---

1) Dat zal in het stelsel-VAN DER HOOG óók noodig zijn.

wapens. Flinke lichtingen zijn gewenscht (ook voor de Infanterie), maar door die voor de bereden wapens overmatig sterk te maken, helpt men wel de bereden wapens, maar ten nadeele der *oorlogssterkte* van de Infanterie. Het voorstel, dat de Heer VAN DER HOOG onlangs in de dagbladders deed, zoude tot gevolg hebben, dat  $\pm$  3000 man in oorlogstijd zonder bestemming rondloopen, terwijl de Infanterie 3 bataljons bij het actieve leger en 2 landweerbataljons zou moeten missen.

De remonteering van de *divisis-cavalerie* op de door den Heer VAN DER HOOG aangegeven wijze zou ook m. i. het onderwerp van eene proefneming kunnen en zelfs moeten uitmaken, opdat blijke of langs dien weg eene, vermoedelijk aanzienlijke, besparing ware te verkrijgen.

Mij rest thans, den Heer VAN DER HOOG dank te zeggen voor de aandacht, die hij aan mijne voordracht van 30 November heeft gewijd. De ernst en de ijver, waarmede de Heer VAN DER HOOG, op welsprekende wijze, zijne meening heeft verdedigd, mogen doen aannemen, dat hij *alle* motieven heeft aangevoerd, die tegen mijn stelsel zouden pleiten, terwijl hij ook niet verzuimde, de punten mede te deelen, waarin hij zich met mijne denkbeelden kon vereenigen.

Er zijn door den Heer VAN DER HOOG tal van verschillpunten aangevoerd en toegelicht. Mijnerzijds heb ik daartegenover nader mijne denkbeelden ontwikkeld. Zoo moge door het hoor en wederhoor het noodige licht worden ontstoken.

Wat mijzelf betreft, het moge U gebleken zijn, dat ik van de onjuistheid van mijn inzicht in deze aangelegenheid niet overtuigd ben geworden door de motieven van den Heer VAN DER HOOG. Aan U, mijne geachte toehoorders, en aan U mijne geëerde lezers, om te beoordeelen in hoeverre, ook Uws inziens, het mij gelukt moge zijn, die motieven te ontzenuwen.

Wat nu betreft hetgeen werd aangevoerd door de andere heeren, die mij de eer aandeden, heden avond aan het debat deel te nemen, voor een deel zullen zij hunne tegenwerpingen beantwoord vinden in hetgeen ik contra den Heer VAN DER



Hoog heb ingebracht. Met het oog op den tijd vraag ik ook verlof om enkele punten in het gedrukt verslag te beantwoorden, sommige hier slechts kort aan te duiden. 1)

Alvorens tot de beantwoording der heeren over te gaan, wil ik niet nalaten, te vermelden, dat mij gisteren middag eenige aantekeningen bereikten, die de Heer SCHÖNSTEDT de welwillendheid had mij toe te zenden en waardoor ik mij eenigszins heb kunnen indenken in den gedachtengang van dien geachten spreker.

Het doet mij leed, dat het gedrukte verslag mijner voordracht hem zoo laat heeft bereikt. Had ik vroeger kennis gedragen van zijn voornemen om heden avond te spreken, dan had ik hem met genoegen een der door mij reeds vroeger ontvangen exemplaren willen toezenden.

En nu ter zake.

De Heer SCHÖNSTEDT ontzegt mij feitelijk het recht om critiek te oefenen op het bestaande stelsel. Maar, Mijne Heeren, is dat dan zoo onbestreden? En oefent hij *zelf* niet critiek, waar ook hij zijne wenschen heeft, waarvoor, zooals hij zegt, hij thans niet onze aandacht wil vragen, doch welke, als ik mij niet bedrieg, zelfs een der grondslagen van de wet van 1901 raken.

Waar nu *hij* het recht meent te mogen nemen om, niet instemmende met het bestaande, in de ééne richting op verbetering uit te gaan, daar zal hij toch dat recht niet willen ontzeggen aan mij, omdat ik die verbetering in eene andere richting zie?

Indien de Heer SCHÖNSTEDT de conclusie heeft meenen te moeten trekken, dat ik met eene vooropgestelde meening 4 jaar geleden aan den arbeid ging, is eene vergissing in het spel. Ik heb in den loop der jaren heel wat moeten omwerken. Ik *was* reeds aan den arbeid, toen mij de vereerende vraag van ons Bestuur bereikte. Reeds jaren geleden (ik weet niet eens meer hoe lang) interesseerde mij het vraagstuk. Toen er

1) Ten einde het den lezers gemakkelijker te maken, is de nadere uitwerking en de aanvulling van het gesprokene hier geschied en niet in eene afzonderlijke nota overgelegd.

*kans* begon te bestaan, dat de persoonlijke dienstplicht zou worden ingevoerd, overwoog ik welken invloed die invoering zou kunnen en moeten hebben; na aanneming van de wet van 1901 trachtte ik te ontdekken op welke wijze van de gegevens dier wet zou kunnen worden partij getrokken ten goede, hoe door die wet in de behoeften van ons leger in zake kadervorming zou kunnen worden voorzien en hoe een en ander aan elkander kon worden aangepast.

Eerst na gezette studie, door tal van waarnemingen en vooral door de practijk, kwam ik tot de conclusie, dat het niet ging. Vooral nadat ik in de practijk gedurende een paar jaar, als bataljonscommandant, al mijne krachten had ingespannen om er van te maken, wat ik kon, zag ik, dat, ondanks allen goeden wil, niet iets goeds, niet iets degelijks, te bereiken was. Had de Heer SCHÖNSTEDT mijne werkzaamheid als bataljonscommandant kunnen zien, dan zou hem dit nog duidelijker zijn. Onder dankbare erkenning van den ijver en de medewerking van allen, die ik de eer en het genoegen had toen onder mijne bevelen te hebben, konden wij slechts iets bereiken, dat ons *betrekkelijk* voldeed. Nogmaals mijn dank daárvor aan mijne officieren en onderofficieren.

Ik heb niet nagelaten, op mijne ondergeschikten in te werken; tijd en overredingskracht heb ik niet gespaard om intelligente miliciens over te halen om zich tot hooger rang te doen opleiden. Ik deed dat zoowel in mijn bataljon als daarbuiten in den kring van familie en kennissen. Het resultaat was pover, laat ik niet zeggen . . . nul.

Alles leerde mij echter, dat het met het bestaande *niet* ging. Ik heb ook getracht, het waarom op te sporen en het resultaat mijner overwegingen vindt men op bladz. 375 en 376.

Eene vraag.

Ben ik onjuist in mijne bewering, dat de bestrijding van het bestaande *vrij algemeen* is? Ook de Heer SCHÖNSTEDT is er niet mede ingenomen. Ik wil dus het saluut voor mijn moed gaarne aan hem terugbrengen. Ook hij durft het bestaande, zelfs de grondslagen, aanpakken.

Welnu, indien dan vaststaat, dat wij iets anders moeten hebben, waarom zoude dan niet ik, even goed als de Heer SCHÖNSTEDT en zoo vele anderen, mogen zoeken naar iets beters? Waarom zoude ik — na op allerlei wijzen en in allerlei systemen gezocht en geploeterd te hebben en telkens te zijn gestuit op de onmogelijkheid om tot een goed geencadreerd geheel te komen — dan niet mogen zeggen langs welken weg mij dat wèl mogelijk blijkt?

Is mijne positie als stafofficier daarvoor een beletsel? Mijne Heeren, ik kan niet gelooven, dat de Heer SCHÖNSTEDT, bij nadere overweging, dit met ernst zal volhouden. Is dan het doen van veel waarnemingen, het zien van het werk en van de resultaten der inspanning van zeer velen, het daardoor verruimen van den practischen blik, van den „kijk op de zaak”, een motief voor mindere competentie? Of heeft men niet het recht, wanneer men méér gezien heeft dan het leven in eene compagnie, om zijne meening, het resultaat van zijne ervaring, mede te deelen waar het eene zoo belangrijke zaak geldt als de onderhavige? Of hadden mijne ervaring en mijne waarnemingen méér waarde anderhalf jaar geleden?

In Zwitserland vat men de zaak blijkbaar anders op. Er is ons veel uit Zwitserland bekend geworden; maar daarnaast is er nog zoo veel moois en goeds, dat wij wellicht niet allen weten en dat toch zeer wetenswaardig is. Daartoe behoort o. a. de wijze hoe daarginds de natie wordt voorgelicht met betrekking tot de legerzaak.

Het voorstel, met de note-d'appui, waarin het volk toch al niet wordt blij gemaakt met vooruitzicht op mindere lasten, werd gedrukt en kosteloos ter beschikking gesteld, opdat een iegelijk daarvan kon kennis nemen en zijne aantekeningen kon inzenden aan de tot oordeelen bevoegden. Een tegenvoorstel werd door korpscommandant BÜHLMANN, door divisiecommandant HELLER, aan de vereenigde officieren te Zug voorgelegd en hunne rede werd gepubliceerd; Majoor van den Generalen Staf SONDEREGGER lichtte het toe in eene brochure (in den handel). Op die wijze werden verkregen de bouwstoffen

voor het eindontwerp, dat ook weder in druk verscheen en dat in mijn bezit is.

Wie mij mocht verdenken met *reactionaire* denkbeelden 1) behept te zijn, moge, èn uit mijn streven naar vooruitgang èn uit mijn vrijmoedig optreden, de overtuiging putten, dat ik elke gedachte aan reactie vèr van mij kan werpen en dat slechts het streven naar het goede, het betere, mijn doel is.

Dit nu verder daargelaten.

Met de verwijzing naar St. Privat (bladz. 350) had ik in hoofdzaak de bedoeling om in algemeenen zin aan te geven, dat de oorlog als leermeester duur is; wellicht had ik beter naar Arcey-Ste Marie-Chavannes kunnen verwijzen. Natuurlijk zijn in elk gevecht velerlei factoren in het spel. Het zoude te ver voeren om te gaan analyseeren welk aandeel in de verliezen of in het echec moet worden toegeschreven aan mindere geoefendheid in het gebruik maken van de wapens of van het terrein, aan minder solieden samengang of minder waardige encadreering, welk aandeel aan fouten in de gevechtsleiding, welk aandeel aan minder goede bewapening enz. Het *betoog* voor de noodzakelijkheid van meer kennen en meer kunnen, voor de noodzakelijkheid van opleiden, vormen, opvoeden, is door mij in de inleiding gegeven en in het bijzonder verwijs ik daartoe naar de bladzijden 346—352.

Dat ik geen cijferkunststuk heb willen geven moge duidelijk zijn door de openhartigheid, waarmede ik alle cijfers openlegde. De herlezing van het gestelde op bladz. 394 zal dan ook doen zien, dat ik het woord cijferkunststuk in een anderen zin bedoelde, dan waarin de Heer SCHÖNSTEDT het heeft opgevat. Ik bedoelde, dat er aanleiding zou bestaan tot het maken, bij de Vesting-Artillerie, van *redeseenheden* van zeer verschillende sterkte en samenstelling en zulks met het oog op de zeer uiteenlopende sterkte der *oorlogsdetachementen*. Dàt zou een

---

1) Verkorting van oefentijd schijnt mij méér reactionair toe. (Zie onze parlementaire geschiedenis 1841/1843).

cijferkunststuk worden en daarom gaf ik de voorkeur aan *oefenings*-eenheden. Wellicht was het door mij niet duidelijk genoeg gezegd, doch ik vertrouw, dat, na deze toelichting, mijne bedoeling niet meer twijfelachtig kan wezen.

De Heer SCHÖNSTEDT vergist zich blijkbaar, waar hij meent, dat ik, door cijfers te drukken, tot een aannemelijk resultaat wil komen. Door hem is mijne *oorlogs*organisatie 1) blijkbaar vergeleken met de bestaande *vredes*organisatie. Indien hij mijne vredesorganisatie van het Veldleger (Bijlagen IIa, IIb en IIc) vergelijkt met de bestaande vredesorganisatie, dan is het resultaat als volgt:

	Thans.	Voorstel.
Infanterie . . . . .	597	590
Cavalerie. . . . .	84	84
Bereden Artillerie en Trein .	130	135
Aantal vrijwillige luitenants .	811	809

In *beide* gevallen de onderwijs-inrichtingen en hoogere staven buiten rekening gelaten.

Het verschil is dus 2 luitenants en niet 254.

Dat onder de 96 bataljons 24 landweer-bataljons schuilen, is slechts *voorloopig* of *tijdelijk*, zooals ik tusschen — — op bladz. 391 heb gezegd. Ik heb, gedachtig aan de „amalgame”, welke noodzakelijkheid was gebleken en die werd bevolen bij decreet van de Nationale Conventie van 10 Juni 1793, voorgesteld, die landweer-afdeelingen zoo goed mogelijk met troepen van het actieve leger te vermengen.

Dat aan zoo veel landweermannen *vergoeding* moest worden uitgekeerd behoeft ons, voor de toekomst, geene zorg te baren en zal m. i. niet behoeven te duiden op gevolgen als door den Heer SCHÖNSTEDT worden gevreesd, omdat de landweerlichtingen, die dit jaar onder de wapens waren, nog behoorden tot die, waaruit onze meer gegoede jongelieden zich door plaatsvervangng wisten te onttrekken: Zij bestonden uitsluitend uit hen, die geen plaatsvervanger hadden *kunnen* stellen.

1) Waarbij een aantal luitenants onder de kapiteins worden gerekend

Dat de voordracht van 30 November den Heer SCHÖNSTEDT ook niet is medegevallen, omdat ik het kadernood-vraagstuk niet meer op den voorgrond heb gebracht, doet mij oprecht leed. Maar ik heb aangenomen, dat omtrent den kadernood niets meer behoeft te worden gezegd, aangezien wij daaromtrent wel allen overtuigd zullen zijn. Ik heb ook meer gezocht naar den weg om aan dien nood een einde te maken, om eene behoorlijke encadreering te verzekeren. Had de Heer SCHÖNSTEDT nog meer over de kaderquaestie willen hooren? Ik was al bang, te uitvoerig geweest te zijn door voor zuivere kader-aangelegenheden ongeveer 42 bladzijden te bezigen. Ik heb daarom getracht, mij te beperken en dacht: Wat zou men hebben aan een overzicht, dat eene compilatie zou zijn van wat ieder, die er belang stelt, zelf lezen kan; wat zou men hebben aan mededeelingen en statistieken, bijv. betreffende den invloed van hooger of lager premiën op het aantal reëngagementen in Frankrijk, hoogst belangrijke zaken op zichzelf, die men bestudeerd moet hebben en die ik dan ook, evenals zoo veel andere zaken, bestudeerd heb. Ik heb er de voorkeur aan gegeven om de vruchten van mijn werken weër te geven (zie o. a. bladz. 412—417).

Intusschen heeft de Heer SCHÖNSTEDT eene belangrijke aanvulling aan mijn werk gegeven, die velen aangenaam zal zijn en waarvoor ik hem dan ook gaarne mijn dank betuig. Wellicht heeft de Heer SCHÖNSTEDT bedoeld, dat ik mij tot bespreking van kadernood en kaderopleiding zou *bepaald* hebben, want ook dat was eene reden van zijne teleurstelling. Doch ik ben van meening, en de Heer VAN DER HOOG is dat met mij eens, dat het kadervraagstuk niet incidenteel kan opgelost worden, doch dat men bij het beeld ook het voetstuk noodig heeft. De reden waarom ik het kadervraagstuk omlijstte, de zaak *in haar geheel* meende te moeten beschouwen, heb ik aangegeven o. a. in de bladz. 333—335 en 375 en 376.

Laat ik thaus echter mijn dank betuigen aan den Heer SCHÖNSTEDT voor zijne uiting van instemming, waar hij heeft gezegd, dat hij met genoegen gelezen en herlezen

heeft de bladzijden, aan het kader gewijd; waar hij de verklaring aflegt, dat ook zijns inziens uitbreiding van het aantal strijders, zonder *verzekerd* te zijn van het bezit van een voldoende, bruikbaar, kader, uit den booze is, waar hij autoriteiten aanhaalt om mijne stellingen te versterken.

Mijne Heeren, grooter succes had ik niet durven verwachten dan dat een spreker, die zich aanvankelijk als een tegenstander deed kennen, ten slotte door zijne onverholten uitingen blijkt, op het hoofdpunt een ijverige medestander, een warm voorstander te zijn.

Alleen moet ik den Heer SCHÖNSTEDT wijzen op het noodzakelijk gevolg van zijne, door mij zoo zeer gewaardeerde uitingen: Een stelsel als het door mij geschetste kan, naar mijne innige overtuiging, werkelijkheid worden, kan in de practijk worden omgezet, doch slechts als uitvloeisel van het geheele systeem, *niet* echter als aanhangsel aan een stam, waarbij het niet past en die de levenssappen niet kan toevoeren naar de, ook door den Heer SCHÖNSTEDT zoo zeer verlangde, vrucht. Eene *goede* kadervorming is bij korten oefentijd *niet* bereikbaar; ik heb het op alle wijzen bestudeerd, maar kwam tot het door mij omschreven resultaat. Men moet dus het eene en het andere nemen, aangezien het eene zonder het andere niets belooft.

De angst voor het finantieele spook is door des Heeren VAN DER HOOG's mededeeling en wat daartegen door mij werd aangevoerd, naar ik mag hopen, bij den Heer SCHÖNSTEDT verdwenen. En wat de stabiliteitsquaestie betreft, de Heer SCHÖNSTEDT zal het stellig wel met mij eens zijn, dat de stabiliteit van de wet van 1901 niet zoo heel groot is: het is maar de vraag naar welke zijde de muur omvalt of, als men wil, wat er voor in de plaats zal komen. Vermindering van oefentijd en gelijkmatigheid botst even hard, zoo niet harder, dan mijne denkbeelden tegen de beginselen der wet van 1901.

Waar alzoo de Heer SCHÖNSTEDT overdreven uitbreiding van de *legermacht* achterstelt bij degelijke encadreering, staat dus eigenlijk m. i. niets meer in den weg aan ons samen-

gaan. Wil de Heer SCHÖNSTEDT, wat ik van harte hoop, verwezenlijking van het goede, dat hij, in erkenning van het door mij aangevoerde, voor de encadreering van ons leger daarvan verwacht, dan breke hij niet de wortels af, waaruit de boom moet groeien, die de ook door hem begeerde vruchten zal moeten dragen, maar dan geve hij aan het denkbeeld *in zijn geheel* den steun van zijn opgewekten geest, van zijne werkzame hand en van zijne welversneden pen.

Had de Heer SCHÖNSTEDT er bezwaar tegen, dat ik *te veel* over legervorming en legerorganisatie heb gesproken, de Heer DE VRIES vindt, dat ik er te weinig over heb gezegd, met name over den vorm militieleger. Echter was naar het oordeel van den Heer DE VRIES mijne inleiding overbodig.

Indien ik bij de heeren, die mij de eer aandeden, mijne voordracht van 30 November aan te hooren of te lezen, het gevoel heb opgewekt, dat ik hen heb onderschat, dan zoude mij dat spijten; ik heb echter de hoop, dat door hen zal zijn aanvaard mijne, al dadelijk uitgesproken, verontschuldiging en motivceering (zie bladz. 334/335).

Het spijt mij voorts, dat ik den Heer DE VRIES heb teleurgesteld, waar hij van mij had verwacht eene breeder behandeling van den vorm „militieleger.” Ik heb getypeerd; méer was m. i. noch mogelijk, noch noodig als inleiding van hetgeen ik te zeggen had. Ik heb, het is waar, niet bladzijde voor bladzijde en regel na regel de Ontwerp-defensieparagraaf van den Vrijzinnig-democratischen Bond gevolgd. Ik heb enkele grepen gedaan, zegt de Heer DE VRIES. Wel zeker, zoo is het. Maar heb ik daarbij *mis*gegrepen? Ik heb trachten aan te toonen, dat het denkbeeld practisch *onuitvoerbaar* is en wij er dus voor de practijk ook niets aan hebben. Practisch onuitvoerbaar, zoowel om finantieele redenen als op oeconomische gronden (zie bladz. 360, 361, 401, enz.) alsmede omdat — waar de finantieele draagkracht der natie grenzen stelt — noch het kader noch de manschappen zoodanig geoefend kunnen worden, dat zij kunnen voldoen aan de zware



taak, die hun in oorlogstijd wacht en die is omschreven o. a. in de inleiding van 20 bladzijden, welker inhoud de Heer DE VRIES *volkomen onderschrijft*. Ik heb ook de ethische zijde van het vraagstuk niet uit het oog verloren. Het *idea* is mooi, maar ik zie niet in waarom men niet een verheffend denkbeeld kan liefhebben en tevens een practisch man blijven; het ideaal nastreven, maar toch slechts zóó ver als practisch mogelijk of uitvoerbaar blijkt. Het komt mij noodig voor, dat wij leering trekken uit de geschiedenis en evenzeer uit hetgeen wij in het heden waarnemen of uit de bestudeering van feiten kunnen concluderen; dat wij vooral niet onbenut laten eene gunstige omstandigheid, die zich voordoet, n.l. dat zij (de Zwitsers), die getracht hebben, het denkbeeld in de practijk door te voeren, daarop, om practische redenen, terugkomen.

Waarom noemt de Heer DE VRIES *thans* met opzet de Zwitsersche cijfers niet, waar wij tot nog toe steeds naar Zwitserland verwezen werden?

De Heer DE VRIES wijst (als „aardigheden”) terug het verwijzen naar de tweede periode van den Fransch-Duitschen oorlog 1), „waardoor de voorstanders van een volksleger niet zijn te verslaan.” Hij veroorlove mij, hem er op te wijzen, dat hij wel vrij wel alléén zal blijven staan, wanneer hij al degenen, die zich die „aardigheden” veroorloven, onder de *tegenstanders* van een volks(militie)leger rangschikt; want ieder, die wat *vóór* dien legervorm te zeggen had (de Vrijzinnig-democratische Bond inclus) komt met dien oorlog voor den dag; hij moét dan den rug toekeeren ook aan GASTON MOCH, die, in zijn „L'armée d'une démocratie” 2) niet minder dan 19 bladzijden aan die periode van den Fransch-Duitschen oorlog wijdt, en aan zoo vele anderen. De practijk zou ons de nuttigheid of mogelijkheid van een militieleger het best kunnen leeren. *Bijna* hadden wij in den afgelopen zomer gelegenheid, een voorbeeld van een zuiver militieleger onder de oogen te hebben, in den vorm van onze

1) Ik heb daarover *niet* gesproken en er dus niet naar verwezen.

2) Eene verkorte uitgave van dat werk verscheen onder den titel „Vive la milice.”

landweer. Daar waren echter veel vrijwillige officieren en onderofficieren (van het actieve leger) bij. *Het Handelsblad* van 20 Mei 1906 (Ochtendblad, eerste blad, bladz. 2, 5e kolom) zegt, na vermelding van het goede, dat aanschouwd werd, o. a. : „Alleen dient hierbij in aanmerking te worden genomen, dat men hier te doen had met manschappen waarvan de meesten 18 maanden eerste oefeningstijd achter den rug hadden, de groote fortmanoeuvres uit die dagen hadden meë-gemaakt, en onder de leiding stonden van officieren, die grootendeels òf tot het vaste kader behoorden, òf er althans tot voor kort toe behoord hebben. Of de militaire geoeffendheid later, wanneer de tegenwoordige vier- en achtmaandsche miliciens als landweer opkomen en het officierenkorps grootendeels uit de in één jaar van burger tot officier gevormde militieluitenants zal bestaan, even spoedig tot gelijke hoogte kan worden opgevoerd, blijft echter de vraag.”

Het noodlottige toeval (?) heeft gewild, dat bij die afdeelingen, waarin alle of de meeste officieren tot het actieve leger behoorden, alles goed ging 1), terwijl daar, waar dit niet het geval was, in de dagbladen over de tucht, de oefeningen, enz. geklaagd werd. Erkend moet worden, dat voor het landweerkader (gewezen militiekader) niet de stof aanwezig was geweest, waarover men, na invoering van den persoonlijken dienstplicht, kon beschikken, maar daartegenover zal ook erkend moeten worden, dat dit tot de *vergelijking* niets doet, aangezien dié toestand bij beide soorten van afdeelingen gelijk was.

De Heer DE VRIES zegt, dat ik het essentiele van de beweging voor een militieleger niet begrepen heb en hij duidt het essentiele verschil tusschen hetgeen was en het militieleger aan, door te zeggen, dat de quaestie van het opkomen voor ons volksbestaan niet moet worden overgelaten aan een instituut *buiten* het volk, maar dat de zaak moet worden eene zaak *van* het geheele volk; eene zaak, wortelende in de

---

1) Ik heb o. a. bij de bataljons te 's Bosch en Roermond veel goeds gezien.

burgerij. Daarmede is echter m.i. niet bewezen, dat zulks het verschil is tusschen mijne denkbeelden en het militieleger. In mijn betoog tegen den Heer VAN DER HOOG meen ik reeds voldoende te hebben uiteengezet, dat ook *ik* het leger niet buiten het volk wil houden. Ik zal thans, ten overvloede, nog verwijzen naar bladz. 376, regel 2—3, waar ik, als bezwaar tegen het bestaande stelsel, aanvoerde: „het *wortelt* niet, vindt zijn steun niet in eene weerbare natie.” Mij dacht, dat daarin ligt opgesloten, dat ik verlang eene weermacht, die wèl wortelt in de natie. 't Is werkelijk prêcher un converti, wanneer de Heer DE VRIES mij nog eens duidelijk wil maken, wat dan toch wel het essentiele verschil is. En dat ik de zaak niet uit het oog verloren heb, moge blijken uit de 10000 man 's jaars, aan wie ik eene gedeeltelijke opleiding zou wenschen te geven. De Heer VAN DER HOOG heeft dat genoemd eene „bescheiden schrede”. Mij wel. Liever eene bescheiden schrede dan een ondoordachte sprong. Ik merk op, dat in het door mij uiteengezette stelsel de mate van weerbaarheid dier 10000 man 's jaars zonder veel kosten kan verhoogd worden, even goed als hun aantal. De groote kosten komen pas, wanneer men die weinig geoefenden tot afdeelingen (bataljons, eskadrons, batterijen) gaat bijeenvoegen, hen dus volledig moet kleeden en uitrusten, hen moet encadreren, enz.

Het essentiele verschil tusschen een kaderleger op den door mij bedoelden voet en een militieleger is een geheel ander. Aangezien het m. i. in mijne voordracht van 30 November reeds is aangegeven, zal ik het thans niet herhalen.

Dat ik, naar het oordeel van den Heer DE VRIES, het essentiele niet begrepen heb, dat spijt mij, want ik zal hem van het tegendeel moeilijk kunnen overtuigen, evenmin als hij mij zou kunnen bewijzen, dat hij mijne voordracht van 30 November 1906 begrepen heeft, indien ik — wat ik echter niet zal doen — het tegendeel zou beweren. Intusschen wil ik hem vriendelijk uitnoodigen, nog eens over te lezen o. a. de bladzijden 358—366 en 375—379. Wellicht zal hij voorts, na herlezing van bladz. 402, tot de erkenning geraken, dat

ik wel degelijk aan vooroefeningen heb gedacht en dat ik — laat ons hopen, dat onze onderwijzers den lust en de geschiktheid zullen blijken te bezitten om ons volk te brengen tot „*Steigerung der moralischen Kräfte*” — de jongelingschap tusschen het 14e en 20e jaar niet van opvoeding wensch te versteken. Dat ik daarbij aansluiting zoek bij het leger, is toch duidelijk uit het gestelde op bladz. 402. Alleen *geene* militaire vooroefeningen door *militaire* instructeurs, omdat dit is . . . . onbereikbaar, onbillijk en duur.

Ik dank den Heer DE VRIES voor het door hem gegeven historische overzicht van de ontwikkeling van onze weermacht, vooral voor de mededeeling (bladz. 686), dat zich meer baan gebroken heeft de gedachte, dat, als wij niet nog veel meer aan de legermacht besteden, wij niet voldoende weerbaar zijn. Dat zich die gedachte nog niet in practische daden heeft omgezet, dat er nog meer drang bestaat naar een laag eindcijfer der begrooting dan o. a. naar oprichting van mitrailleurafdeelingen, kan hij noch ik helpen, maar met hem wil ik hopen, dat zulks nog zal gebeuren vóór het te laat is.

Verder ben ik het geheel met hem eens, dat wij niet waren op den goeden weg en dat wij ons hebben te maken tot een weerbaar volk. 't Is maar alleen de vraag *hoe* dat op te vatten. In dat verband ben ik verheugd, dat de Heer DE VRIES Generaal VAN HEUTSZ noemde. Daardoor komen wij zoo recht in de practijk. En wat zien wij dan? Dat waar iets ernstigs te doen was, niet in de eerste plaats naar het aantal, maar naar het gehalte gevraagd werd; dat de Generaal uit de goeden de besten haalde; dat de *maréchantsées*, de fine fleur van het Indische leger, ondanks hun geringer getal, de oplossing van de moeilijkheden brachten.

Dat ons volk goede eigenschappen heeft, ik heb het op bladz. 377, regel 10 v. o., beweerd. Maar waarom komen die goede eigenschappen niet tot haar recht? Ik heb daarop op verschillende plaatsen gewezen. Samenvattende, zeg ik thans omdat ons volk een goed ontwikkelden, practischen zin heeft.

Indien het een flink, krachtig leger heeft, dat vertrouwen inboezemt, zal het opofferingen niet schromen; maar wanneer het leger eene slappe vereeniging van in uniform gestoken gewapenden is, zal het elken Nederlander tegenstaan om 4 maanden, of zelfs korter, aan de gewone bezigheden te worden onttrokken, om van die vereeniging deel uit te maken. Zooals men het leger maakt, zoo zal de natie worden. Dit, en niet enkel de guldensquaestie, was mijne gedachte, o. a. bij het gestelde aan het hoofd van bladz. 336. Ik wensch ook niet te worden verdacht, mij smalend uit te laten over de vaderlands-liefde en opofferingsgezindheid der Nederlanders; ik heb alleen gewezen op het verkeerde om daarop te speculeeren zonder die goede eigenschappen te cultiveeren en er *partij van te trekken* (vergelijk de noot op bladz. 376 met het gestelde op bladz. 377, regel 10—6 v. o.). De wissel moet gehonoreerd worden. Naar mijne meening moeten vaderlandsliefde en opofferingsgezindheid *aangekweekt* worden in een flink leger, wil men in de natie een gevoel van kracht, van zelfbewustzijn ontwikkelen.

Goddank zijn wij Nederlanders, zegt de Heer DE VRIES. Laat ons hopen, het lang te blijven. Maar dan moeten wij niet het egoïstische idee hebben: Goddank, *want* de burens hebben het naarder dan wij, en wij moeten daarbij niet de handen in den zak steken en het er op toeleggen, met een minimum last in vreedestijd ons van onze verplichting te kwijten, op gevaar af, dat de *oorlog* zal leeren, dat wij te weinig hebben gedaan.

Mij treft het verwijt van den Heer DE VRIES, dat ik geene aandacht heb gewijd aan hetgeen de toenmalige Luitenant-Kolonel VAN DAM VAN ISSELT in deze Vereeniging op 22 Februari 1895 heeft gezegd. Het zal den Heer DE VRIES onbekend zijn, dat ik het voorrecht had, in de jaren 1882—1886 menig gesprek met den toenmaligen Kapitein VAN DAM VAN ISSELT te mogen voeren; dat ik bij dien door mij zoo hooggeachten vroegeren chef veel heb zien *worden*, wat in zijne rede in 1895 is neêrgelegd. Al had ik het verslag van die lezing niet bestudeerd, dan nog zouden mij de denk-

beelden van den Heer VAN DAM VAN ISSELT niet vreemd zijn, al onderschrijf ik die niet alle. Dit kon echter de Heer DE VRIES niet weten. Toch *verbaast* mij zijne uiting. Ik zal hem nu vriendelijk uitnoodigen om, in verband met sommige van mijne stellingen, nog eens te lezen, wat in het Ve verslag van den jaargang 1894/1895 dezer Vereeniging, op bladz. 365 en 366 te lezen staat en speciaal het door den Heer VAN DAM VAN ISSELT gecursiveerde :

»*Hij die meent, dat men daarbij*» (d. i. bij de cijfers voor den diensttijd) »*naar eigen wensch kan handelen, dwaalt. Alles wordt hier met noodzakelijkheid bepaald door twee factoren: de beschikbare financieele middelen en de militaire eischen, beide in verband met de volksstemming.*»

Dat ik nu met de beschikbare finantieele middelen en met de militaire eischen rekening heb gehouden en verband gezocht met de — de Heer DE VRIES erkent zulks — thans meer opofferingsgezinde *volksstemming*, (al heeft die zich nog niet in *feiten* getoond) terwijl andere heeren meer uitsluitend kijken naar dat deel der bevolking, dat vermindering van lasten (zoo finantieele als persoonlijke) vraagt, ik kan het niet helpen. Maar het gaat toch m. i. niet aan om mij te verwijten, dat ik aan mannen als VAN DAM VAN ISSELT, die een der merksteen en is op onzen weg, geene aandacht zou hebben gewijd.

Wellicht wil de Heer DE VRIES ook bladz. 361 en 362 van het Ve verslag van 1894/1895 en de uitspraak van den Heer VAN DAM VAN ISSELT, met betrekking tot de vrijwillige oefeningen in den wapenhandel, nog wel eens herlezen.

Er is nog wel meer, behalve de lezing van den Heer VAN DAM VAN ISSELT, dat ik gelezen en overwogen heb, al heb ik het niet aangehaald. Had ik opgesomd alle door mij bestudeerde bronnen, dan ware het een heel repertorium geworden. Wat ik las en bestudeerde, is langzamerhand bij mij omgegroeid tot één beeld, dat ik getracht heb, den heeren te vertoonen. Ik leverde geen compilatiewerk, maar eene vrucht van studie en denken en van waarnemingen in de practijk, waaruit eene overtuiging is ontstaan. Voilà tout.

Daarom misschien was ik hier en daar wat kort, omdat ik in de overtuiging verkeerde, dat als bekend mocht worden verondersteld, of door de debaters althans zou worden nageslagen, het weinige, dat ik vroeger ter zake schreef. De Heer DE VRIES bijv. zegt, dat in het oog moet worden gehouden, dat het uit een oeconomisch oogpunt noodzakelijk is, dat de milicien niet langer in dienst wordt gehouden dan noodig om hem te vormen tot geoefend soldaat. Maar dat ben ik met den Heer DE VRIES geheel eens en dat beginsel stelde ik immers, o. a. wat het kader betreft, op bladz. 419 van het verslag der lezing van 30 November. Ik acht de 11 maanden op de door mij in 1898 en op 30 November 1906 aangevoerde gronden noodig voor de Infanterie en heb daarbij rekening er mede gehouden, dat, vóór het indiensttreden, door de onderwijzers de grond gelegd werd op de wijze als op bladz. 402 aangegeven. Ik acht dat niet alleen een militair eisch, maar ook een eisch van humaniteit, een *recht* voor onze jonge mannen.

De Heer DE VRIES noemt het eene *apodictische* uiting, waar ik op bladz. 381 zeg: „als eerste oefentijd acht ik noodzakelijk enz.” Is dat apodictisch?

Indien ik had gezegd: „als eerste oefentijd is noodig enz.”, dan had hij gelijk, doch dat zeide ik niet, en daarmee mist de Heer DE VRIES dan ook het recht om te zeggen dat (wij) niet kunnen medegaan met het voorgestelde plan, „omdat de Heer VAN TERWISGA het zoo of zoo, *zonder opgaaf van redenen*, 1) noodzakelijk acht”. Te minder heeft hij dat recht, waar de motiveering voor het door mij aangevoerde is te vinden:

1<sup>o</sup>. in de, door hem volkomen onderschreven, inleiding;

2<sup>o</sup>. in mijne artikelen in *De Militaire Spectator* van October 1898 en Mei 1899, welke artikelen den Heer DE VRIES bekend moeten zijn, aangezien hij zijne uitspraak (omtrent het apodictische) grondt op mijne vroegere geschriften, zijnde be-

---

1) Ik cursiveer.

doelde artikelen met één courantartikel het eenige, wat van mijne hand is verschenen.

Wellicht bestaat tusschen den Heer DE VRIES en mij verschil van inzicht met betrekking tot het begrip: apodictisch.

Ik meen met een gerust hart te kunnen refuteeren de beschuldiging van op bladz. 381 mij apodictisch te hebben uitgelaten; ik wil echter daartegenover stellen de, m. i. wél apodictische, verklaringen van den Heer DE VRIES:

„Het kaderleger, op de wijze zooals de Heer VAN TERWISGA zich dat denkt of op andere wijze ingericht, *zal niet* 1) de oplossing kunnen geven, die wij allen zoo ijverig zoeken”.

»Het *zal* 1) steeds blijven een instituut buiten ons volk.”

„Hoe goed men het ook zal meenen: het *zal* 1) steeds blijven een apart geheel” (bladz. 392).

Het summum van apodictiek wordt wel bereikt door de mededeeling, dat de (door den Heer DE VRIES veronderstelde) tegenwerping »*zal zijn* 1) onjuist”, en door de verklaring, dat de, door mij noodig „geachte” oefentijd van 11 maanden »*beslist veel te lang is*”. 2) (bladz. 393).

Met deze laatste verklaring is tevens *uitgemaakt* (?) dat ik, die bijkans mijn geheele officiersleven in het wapen der Infanterie gesleten heb, hetzij in den troep zelven, hetzij bij de staven van 3 divisieën, ten aanzien van wat door mij noodig wordt geacht voor de oefening van het hoofdwapen, mij zal hebben neër te leggen bij de uitspraak van den Heer DE VRIES.

Den Heer BARCHMAN WUYTIERS kan ik het volgende antwoorden:

De sergeant-majoor (ook de administrateur) heeft, niet alleen als den hoogsten of nagenoeg den hoogsten onderofficier in de compagnie, eene positie, die bijzondere begaafdheid en kennis van zijn vak noodig maakt, maar, ook door zijn leeftijd, moet hij niet in eene te scheeve verhouding komen te staan tegenover de overige onderofficieren en tegenover de manschappen,

1) Ik cursiveer.

2) Cursiveering van den Heer DE VRIES.



die toch allen den landweerplichtigen leeftijd (28—35 jaar) hebben. Het zou mij, ook uit een krijgstuuchtelijk oogpunt, minder gewenscht voorkomen, miliciens, die aan administratieve examens hebben voldaan, bij overgang in de landweer al dadelijk met een zoo hoogen onderofficiersrang te bekleeden. Ik zou de voorkeur geven aan oudere, meer ervaren, onderofficieren. Intusschen, zooals den Heer WUYTIERS zal gebleken zijn, heb ik aan eene opleiding tot milicien-fourier gedacht. Uit die milicien-fouriers kunnen m. i. zeer goed sergeant-majoor-administrateurs worden opgeleid, die in de landweer als zoodanig kunnen worden aangesteld, voor zoover er niet genoeg gewezen vrijwillige sergeant-majoor-administrateurs of gewezen vrijwillige fouriers, die het radicaal als zoodanig bezitten, beschikbaar zijn.

De moeilijkheden, aan de vakstudie verbonden, moeten, naar ik meen, niet overschat worden. Where there is a will, there is a way. Naar mijne meening moet de administratie, vooral voor de landweer, zóó eenvoudig zijn of worden ingericht, dat iemand met gezonde hersens en wat aanleg voor en kennis van boekhouding (en uit hen zou ik de milicien-fouriers willen recruteeren) dat vak gemakkelijk onder de knie kan krijgen. Voor een leger is vechten hoofdzaak, administratie eene, zij het ook niet te vermijden, bijzaak.

De Heer RUITENBACH zal in hetgeen ik reeds gezegd heb, in zekere mate zijne opmerking betreffende *opvoeding* reeds beantwoord hebben gezien. Ik was uit den aard der zaak er op bedacht om in hoofdpunten *aan te duiden*, wat naar mijne meening noodig was. Dat de noodzakelijkheid van *opvoeding* van den soldaat en ook van het kader niet aan mijne aandacht ontsnapt is, dat ik daarvoor zelfs zeer veel gevoel, het moge den Heer RUITENBACH gebleken zijn uit het gestelde op bladz. 404—406, 412, 419, 423 enz. Op de meeste plaatsen cursiveerde ik zelfs. Voorts nam ik in het programma voor de kaderscholen (bladz. 429) op „Militaire paedagogie”.

Het verder uitwerken van de gedachte, het uitwerken *hoe* dat moet gebeuren, dat zoude mij te ver gevoerd hebben.

De Heer RUITENBACH heeft over militaire opvoeding een lijvig boek geschreven, dat pas verschenen is en dat ik eerst enkele dagen in mijn bezit heb, doch waarvan ik, bij het doorbladeren, enkele bladzijden met genoegen heb gelezen. Uit den omvang van dat werk blijkt reeds hoezeer het mij onmogelijk zou zijn geweest, verder in details van uitvoering te treden. Hoofdzaak is, dat ik het geheel met den Heer RUITENBACH eens ben, dat wij den soldaat moeten *opvoeden* en het kader en onze officieren moeten *opleiden tot opvoeders*. Hij zal mij wel willen toegeven, dat zulks *tijd* vereischt.

Wat betreft de quaestie, dat onze jongelui een langeren diensttijd niet zullen willen aanvaarden om tot kader te worden opgeleid, daarop kan ik weinig anders antwoorden dan dat wij hen *noodig* hebben. Wanneer, wat de Heer RUITENBACH vreest, het noblesse oblige op onze ontwikkelde jongelieden niet van toepassing is; wanneer hij vreest, dat zij, hetgeen ik op bladz. 376 aanduidde, langs wegen willen ontsnappen, die eene gemakkelijker wijze openen om aan de verplichtingen tegenover het vaderland te voldoen, ja, dan blijft er niets anders over dan die wegen zorgvuldig af te sluiten. De Heer DE VRIES duidde er op, dat in dergelijke veronderstelling iets smalends ligt met betrekking tot de beoordeeling van de vaderlandsliefde; dat daargelaten, vrees ik, dat het eenige middel zal zijn . . . . verplichten. Is dit eenmaal adat, dan zal het ook verder wel met den tegenstand schikken, althans dat vertrouwd ik, ook al weër op grond van hetgeen ik in de laatste 30 jaar in den omgang met onze miliciens heb geleerd. Geen van hen komt vrijwillig. De geestdrift is niet vermeerderd bij de viermaanders en onwil heb ik nimmer geconstateerd bij lotelingen, die, anno dazumal, 18 maanden moesten „dienen”. Daarbij komt, dat door aanwijzing uit *allen*, die onder gelijke omstandigheden verkeerden, de onbillijkheid verdwijnt. Ik heb dit op bladz. 420—421 nader uitgewerkt.

Ik meen hiermede de heeren, die aan het debat deelnamen, te hebben beantwoord.

Mij rest thans nog, hun in de eerste plaats mijn dank te brengen voor de aandacht, die zij aan mijn arbeid hebben geschonken en voor de gelegenheid, die zij mij hebben gegeven om sommige punten nader toe te lichten. Voorts ook mijn dank aan u allen, die mij de eer aandeedt, heden avond hier tegenwoordig te zijn en die tot dit late uur uwe aandacht hebt willen schenken aan hetgeen ik, ter verdediging van mijne stellingen, heb mogen aanvoeren.

Ik heb gezegd.

De VOORZITTER: Wenscht thans nog iemand het woord?

De Heer VAN DER HOOG: Naar aanleiding van de repliek van den Majoor VAN TERWISGA zij het mij vergund, nog het navolgende op te merken.

Ik wensch nog eens te herhalen, wat ik reeds gezegd heb en naar ik meen *duidelijk* gezegd heb, dat n.l. met betrekking tot de legervorming in de eerste plaats rekening moet worden gehouden met de hoofdstrooming, die er bij de natie omtrent legervorming bestaat.

Die hoofdstrooming omtrent legervorming — en dat is geene zaak van eene enkele partij — loopt bij ons volk onloochenbaar in de richting van algemeenen dienstplicht en daarom moet ook in die richting worden gestuurd.

Van wisselende inzichten is daarbij geene sprake, want eene hoofdstrooming verlegt zich zoo maar niet op eens.

Het is hier geene zaak, waaromtrent door de deskundigen, in casu de legerautoriteiten, de richting moet worden aangegeven, doch deze komen eerst aan het woord, wanneer de natie te kennen heeft gegeven, welke richting zij uit wil.

Iemand, die voor zich een huis gebouwd wil hebben, stelt voor zichzelf allereerst vast, hoe hij dat huis wil ingericht hebben en eerst daarna wordt de bouwmeester geroepen om het huis te bouwen, zooals de toekomstige eigenaar zich dat in algemeenen zin had voorgesteld.

De Majoor VAN TERWISGA wil een krachtig leger in eene

weerbare natie. Ik wil toegeven, dat in zijn stelsel een krachtig leger -- zij het dan ook van bescheiden getalsterkte -- mogelijk is, doch waarin het weerbare van de natie zal zetelen, is mij niet recht duidelijk. Of moeten de lichtingen van 10000 man, die eene oefening van 2 en van 6 weken hebben ontvangen, de weerbare natie beteekenen? Spreker, die zoozeer den nadruk legt op eene degelijke oefening en geen dag wil afgedongen zien op den oefeningstijd van 11 maanden, zal toch bezwaarlijk kunnen meenen, dat de bovengenoemde lichtingen, die hij trouwens zelf niet geschikt acht om bij mobilisatie te velde te doen gaan, uit weerbare mannen zijn samengesteld.

Naar aanleiding van mijn betoog, dat wij den vijand eerbied zullen afdwingen door er een leger van groote getalsterkte op na te houden, maakt spreker de opmerking, dat in onzen tijd van publiciteit de innerlijke zwakte van een *te groot* leger voor niemand een geheim zal zijn of blijven en dat de tegenpartij zich niet door den schijn zal laten bedriegen. Voorts maakt hij in dat verband de vergelijking, dat, ware zulks zoo, wij dan ook maar een groot aantal houten schepen, als pantserschepen geverfd, als zeemonsters in zee hadden te zenden, in de hoop, dat de tegenstander zich daardoor zou laten afschrikken.

Het spreekt echter van zelf, dat zij, die het Nederlandsche leger willen georganiseerd zien op den grondslag van algemeen dienstplicht, geenszins de qualiteit aan de quantiteit wenschen ten offer te brengen; het verschil bestaat alleen daarin, dat de noodige geoefendheid op andere wijze wordt verkregen, en van een „innerlijk zwak leger” is daarbij dan ook geene sprake.

Evenmin van een „*te groot leger*”. Een *te groot* leger is trouwens iets onbestaanbaars; een leger kan nooit *te groot* zijn. Wel kan men tijdelijk meer geofende manschappen hebben dan noodig zijn, om in verband met het beschikbare kader het leger op oorlogssterkte te brengen, doch hoe meer men er in slaagt, deugdelijk kader uit de dienstplichtigen te trekken, hoe meer nieuwe formatiën er gemaakt kunnen worden

en hoe geringer dus het surplus aan manschappen wordt.

Ik wensch niet minder dan de Majoor VAN TERWISGA een leger met innerlijke kracht en dus een leger, dat dengdelijk geoefend is; ik wensch soldaten, die in het leger eene eerste oefening hebben ontvangen van  $8\frac{1}{2}$  maand, of die, vóór hunne indiensttreding, zoodanige oefeningen hebben genoten, dat zij na afloop van een verkorten oefeningstijd in het leger, met een afgerichten achtmaander gelijk staan.

Wanneer spreker nu zegt,  $8\frac{1}{2}$  maand is te weinig, de eerste oefeningstijd moet 11 maanden zijn, dan antwoord ik, dat, waar die eerste oefeningstijd bij de verschillende legers afwisselt tusschen 5 jaar, zooals in Rusland, en enkele weken, zooals in Zwitserland, er niemand kan zeggen, dat 11 maanden eerste oefeningstijd *wel* en  $8\frac{1}{2}$  maand *niet* voldoende is.

De Majoor VAN TERWISGA tracht ook in zijne repliek voor zijn stelsel wederom steun te zoeken in het streven, dat in Zwitserland bestaat, naar verlenging van den oefeningstijd. Doch hij doet dit m. i. ten onrechte. Want wil men in Zwitserland terugkomen van den algemeenen dienstplicht en het contingent verminderen om langer te kunnen oefenen? Wenscht men het tegenwoordige stelsel van legervorming omver te werpen? Immers neen, het stelsel blijft onaangetast, men oordeelt alleen, dat de minimale oefeningstijd moet worden uitgebreid, doch met dat al blijft men na die uitbreiding en zonder militaire vooroefeningen nog beneden den oefeningstijd, dien ik voor een voorgeoefende noodig acht.

Met betrekking tot de kosten voor kazerneering, die het gevolg zullen zijn, wanneer in sprekers stelsel eene lichting van 20000 man gedurende het geheele jaar door en dus ook des winters onder de wapenen is, wordt door hem geantwoord, dat die kosten ook gemaakt zullen moeten worden in het door mij voorgestane stelsel, omdat eerst wanneer de lichting 25000 man sterk zal zijn geworden, ik die in twee gedeelten zou wenschen te doen opkomen.

Die opmerking is echter niet juist, want die lichting van 25000 man is nooit in haar geheel 's winters onder de

wapenen. Dit is alleen het geval met een gedeelte der lichting n.l. de acht- en zesmaanders, terwijl des zomers, wanneer de viermaanders onder de wapenen zijn, en dit zullen er bij eene lichting van 25000 man vele zijn, want anders is de lichting geen 25000 man, volstaan kan worden met noodlogies en kampementen.

Wat de kosten betreft, merkt de Majoor VAN TERWISGA op, dat in het door mij voorgestane stelsel bij eene lichting ter sterkte van 35000 man en een oefeningstijd van 6 maanden, de oorlogsbegroting 8 millioen gulden hooger zal zijn.

Hoe spreker aan dat cijfer komt, verklaar ik niet te kunnen begrijpen, ik kom tot niet meer dan 2,5 millioen.

Wanneer intusschen Majoor VAN TERWISGA bij het maken zijner berekening het vrijwillig dienend kader en het aantal onder de wapenen zijnde paarden verdubbeld, misschien wel verdrievoudigd heeft, ja, dan kan men misschien wel tot 8 millioen komen, doch ik behoef hier wel niet te zeggen, dat zulks niet ligt in de lijn van een volksleger.

Bovendien wensch ik ten deze nog met nadruk op te merken, dat ik er in mijne rede volstrekt niet van gesproken heb, dat ik eene lichting van 35000 man zou wenschen, die gedurende 6 maanden voor eerste oefening onder de wapenen is.

Ik heb alleen, om getalsterkte en oefeningstijd tegenover elkander te vergelijken, gezegd, dat, wanneer wij eene lichting hebben van 30000 man (het dubbele van de lichting van den Majoor VAN TERWISGA) die *bijv.* gedurende 6 maanden (de helft van den door hem gewenschten oefeningstijd) onder de wapenen is, wij een leger van 400000 man op de been kunnen brengen; voorts, dat wanneer de lichting de helft kleiner is, doch tweemaal langer geoefend wordt, het lang nog niet vaststaat, dat het leger, wat geoefendheid en moreel betreft, tweemaal hooger zal staan, doch wel dat het tweemaal zwakker zal wezen.

Ten slotte nog dit.

De Majoor VAN TERWISGA doet het voorkomen alsof het door hem ontwikkelde stelsel en hetgeen door mij wordt voor-

gestaan eigenlijk niet zoo veel uiteenloopen, doch daartegen meen ik met klem te moeten opkomen.

Het gaat er hier om of wij algemeenen dienstplicht zullen hebben met volledig geoefende lichteningen dan wel een beperkt contingent aan geoefenden met eene aanvullingsreserve, bestaande uit zeer weinig geoefenden; het gaat er hier om of wij bij mobilisatie 4 divisien in het veld zullen brengen dan wel — in eene niet te ver verwijderde toekomst — 8, vervolgens 12 divisien.

In het stelsel van den Majoor VAN TERWISGA zullen wij bij eene zelfde begrooting altijd de zelfde legersterkte houden, in het door mij voorgestane stelsel zullen wij bij eene zelfde begrooting steeds vooruitgaan.

Stel toch, dat wij binnen een paar jaren komen tot eene lichte van 20000 man, dan zal deze lichte kunnen bestaan uit bijv. 5000 viermaanders, 5000 zesmaanders, 7700 achtmaanders, 1800 twaalfmaanders voor de bereiden wapens en 500 man zeemilitie.

Daarbij zal dan de oorlogsbegrooting ongeveer de zelfde zijn als de tegenwoordige.

In de aantallen voorgeoefenden (vier- en zesmaanders) die men zal krijgen en die ik hier vrij willekeurig heb aangenomen, kan ik mij natuurlijk bedriegen, doch dan moet het totale contingent daarnaar geregeld worden, indien men althans geene hogere begrooting verlangt. Het is hier trouwens om een voorbeeld te doen.

Blijkt het nu na enkele jaren, dat door doelmatig ingerichte vooroefeningen het aantal achtmaanders bijv. tot 6700 geslonken is en het aantal vier- en zesmaanders dus met 1000 man vermeerderd is, dan zal het contingent met 500 man kunnen worden verhoogd, zonder dat het budget behoeft te stijgen.

In de militaire vooroefeningen stelt de Majoor VAN TERWISGA geen vertrouwen, doch laten wij die zaak nu maar eens afwachten. Er is wel meer geweest, waar men aanvankelijk geen vertrouwen in stelde, doch dat later gebleken is zeer goed levensvatbaarheid te hebben.

Keulen en Aken zijn niet op één dag gebouwd!

Laten wij ijverig voortwerken in de richting, waarin thans op het gebied van legervorming gearbeid wordt en dan ben ik vol goeden moed, dat wij binnen nu en 50 jaren eene weerbare natie zullen zijn, die tevens zal wezen *het* krachtige Nederlandsche leger.

De Heer DE VRIES: Nog een enkel woord, Mijnheer de Voorzitter, om te constateeren, dat, waar ik *principieel* het door den Heer VAN TERWISGA aangeprezen stelsel heb bestreden, de geachte spreker met geen enkel woord het naar zijne meening onjuiste daarvan in het licht heeft trachten te stellen.

De Heer VAN TERWISGA: Op de dupliek van den Heer VAN DER HOOG zij het mij veroorloofd, het volgende te antwoorden.

Feitelijk wil de Heer VAN DER HOOG de natie maar laten tobben en haar zelve (zonder goede voorlichting) maar laten zoeken, want, zegt hij, „de deskundigen komen eerst aan het woord, wanneer door de natie is aangeduid welke richting zij uit wil”. Alzoo, de deskundigen hebben af te wachten en hebben niets te doen dan *uit te voeren*.

Laat ons hopen, dat het waar is, dat de hoofdstrooming in ons volk *reeds* loopt in de richting van algemeenen dienstplicht. Naar mijne meening moeten dan de deskundigen niet werkeloos blijven, moeten zij den stroom niet aan zichzelf overlaten en dan maar toekijken en afwachten *hoe* en *waarheen* die stroom verder zal gaan: in de richting van gelijkmatige (zij het ook korte) oefening of in de richting van een krachtig leger *in* eene weerbare natie. Integendeel. Op de deskundigen rust m. i. de *plicht*, die voorlichting te geven, welke noodig is om de natie af te houden van onberaden stappen. En om — *in het belang der natie* — het nuttigste gebruik te maken van de opgewekte „strooming”, is het noodig, dat deskundigen van gedachten wisselen en de verschillende wegen goed verkennen. Dit kan ten slotte leiden



tot éénheid van gedachte, tenzij onwil bestaat of eene vooropgestelde meening of — wat het ergste is — bijbedoeling. Noch het een noch het ander kan ik bij den Heer VAN DER HOOG veronderstellen en evenmin is het bij mij aanwezig. Alzoo kunnen wij oprecht praten. Wij beiden streven naar hetgeen wij voor goed en nuttig houden, en . . . du choc des opinions jaillit la vérité. 1) Eene, in den kring onzer kameraden gevoerde gedachtenwisseling kan ook voor hen, bij het vast of vaster leggen hunner denkbeelden, voordeelen afwerpen. Zóó kunnen wij, al zijn wij het dan nog niet eens, door de aanvoering van argumenten over en weér, nuttig werkzaam zijn.

Het doet mij genoeg — meer dan ik kan zeggen — dat de Heer VAN DER HOOG toegeeft, dat in mijn stelsel een krachtig leger mogelijk is. Dat is juist, wat wij m. i. noodig hebben; ik heb getracht, dit op 30 November aan te toonen (zie bladz. 338 e. v.). Maar ik heb ook gezegd, dat wij aan een krachtig leger alléén niet genoeg hebben, dat ons leger moet wortelen in, deel uitmaken van, eene *weerbare natie*.

Nu vraagt de Heer VAN DER HOOG in zijn ijver om mij te bestrijden, of de lichtingen van 10000 man, die 2 à 6 weken oefening hebben, de weerbare natie „moeten voorstellen”. Werkelijk is dat mijne bedoeling. Die menschen leeren schieten, de *eerste beginselen* van samenwerken en van gebruik maken van het terrein, waardoor de grond gelegd wordt voor hunne verdere oefening (of gebruik) bij mobilisatie. Wij moeten zien, wat er in die 2 à 6 weken van hen te maken is in den zin van depôtroepen. Mocht het blijken onvoldoende te zijn, dan kunnen wij verder zien. Zonder veel kosten kan aan die — niet in vreedstijd tot *afdeelingen* te vereenigen en te encadreeren, noch volledig uit te rusten — manschappen eene grootere mate van geoefendheid worden gegeven. (Voor ruim  $\frac{3}{4}$  ton oefent men hen 2 weken langer.) Het ligt niet in mijne

1) De Heer SCHÖNSTEDT gelieve mijne verzekering aan te nemen, dat mijn geheele streven is om het twistvuur uit te dooven, niet om het aan te blazen. Ik heb vergeten, hem dit vroeger te zeggen.

bedoeling om die manschappen bij mobilisatie *dadelijk* te gebruiken noch om hen, *in hunne eigen categorie vereenigd*, te bezigen. Het verwonderde mij, dat de Heer VAN DER HOOG de hier gecursiveerde restricties over het hoofd gezien heeft en dat hij concludeerde, dat ik hen niet geschikt achtte om bij mobilisatie „te velde” te gaan. Neen, te velde *gaan* zij, maar tusschen de goed geoefenden in, naar mate hunne geoefendheid — met de verbetering waarvan bij mobilisatie *dadelijk* begonnen wordt — zulks toelaat en naar mate zij noodig zijn. Omdat met de voltooiing van hunne geoefendheid wel eenige tijd gemoeid zal zijn, heb ik eene eerste reserve ( $\frac{1}{6}$  der sterkte) van *volledig* geoefenden gedacht. Om den eersten stoot af te werpen, acht ik echter noodig manschappen, die een geruimen tijd zijn geoefend en samen geweest; een troep, waarin verband is en wederzijdsch vertrouwen tusschen kader en manschappen bestaat; daarbij acht ik voorts noodig een tactisch en practisch goed onderlegd kader. Een oefentijd, als door den Heer VAN DER HOOG is voorgesteld, kan dat alles m. i. niet geven, zelfs al mochten enkelen op de door hem gedachte wijze eene voldoende mate van technische kennis kunnen erlangen. De *samenvoeging* van artisten vormt nog geen goed orkest. De 4 leden van het Böhmische Streichquartet praesteeren, ten gevolge van hun goed samenspel, als geheel meer dan eene combinatie van wellicht 100 individueel bijna even hoog staande artisten, die nimmer of zelden samenspeelden.

Ik acht om verschillende redenen eene oefening, als door den Heer VAN DER HOOG wordt voorgeslagen, te weinig voor het zware werk, dat door de Infanterie gedaan zal moeten worden. Ik heb nu verscheidene jaren „achtmaanders” en „viermaanders met getuigschriften” waargenomen, zoowel in mijn bataljon als in de bataljons van anderen. Ik heb mijn luitenant-adjutant met uitgezocht kader en later mijne compagnies-commandanten op die viermaanders „hun best” zien doen; ik heb die manschappen gezien, nadat zij, in afzonderlijke compagnieën vereenigd, geoefend waren. Op het exercitieveld en bij de theorie maakten zij een dragelijk figuur en op het schiet-

terrein ging het ook vrij wel. Maar in het terrein, wanneer men hen bij velddienstoefeningen en gevechtsoefeningen goed gadesloeg, waren zij onbeholpen, waar zij aan zichzelf waren overgelaten of niet stonden onder een *zeer ervaren* commandant (die niet alleen opgewassen was tegen de hem opgelegde taak, maar tegelijkertijd nog oog en had voor zijne ondergeschikten en hun aanwijzingen kon geven). Misschien werpt men mij tegen, dat de resultaten bij betere opleiding en aanvoering gunstiger zouden wezen. Maar, Mijne Heeren, dan hebben wij thans blijkbaar nog geene opleiders, die *goed genoeg* zijn, m. a. w. dan deugt voor onze omstandigheden het systeem niet. En aangezien men niet met theorie, doch slechts door en met soldaten opleiders en aanvoerders kan vormen, zal verkorting van oefentijd de opleiders en aanvoerders niet verbeteren, maar hunne geschiktheid nog meer verminderen. Ten slotte zal daardoor ontstaan, wat ik noemde, de „innerlijke zwakte” van een te groot leger. 1)

Ik moet hier nadrukkelijk constateeren, dat ik veel klem heb gelegd op mijne vraag om toch eens aan te toonen, *waarin* de vereenvoudiging bestaat, die tot minder oefentijd kan leiden (zie bladz. 706) en dat ik op die vraag, welke de geheele zaak beheerscht, geen antwoord heb ontvangen.

De Heer VAN DER HOOG zegt, dat een leger nooit *te groot* kan zijn. Theoretisch moge hij daarin gelijk hebben, praktisch staat de zaak m. i. echter gansch anders. In *algemeenen* zin is een leger *te groot*, zoodra het niet naar behooren geëncadreerd

---

1) De Heer VAN DER HOOG wil blijkbaar eerst voor het groote getal zorgen, al zou men dan ook „tijdelijk meer geoefende manschappen hebben dan noodig zijn enz.” Aangezien kadervoorziening meer tijd, zorg en geschikte stof vereischt dan het verschaffen van soldaten, ben ik het met den Heer SCHÖNSTEDT eens, dat wij *eerst* voor kader moeten zorgen, alvorens aan uitbreiding te denken. Lichten wij meer menschen dan geëncadreerd kunnen worden, dan wordt de weermacht als een schilderij, die te groot is voor de lijst.

kan worden 1), en daarvoor bestaat bij ons nog spoediger gevaar dan in andere Staten. Wij toch hebben, naar verhouding, méér dan andere Staten behoefte aan tal van ontwikkelde jongelieden in allerlei functiën *buiten* het leger, zoolwel voor den Staatsdienst (zoo hier te land als in de koloniën) als voor den handel enz. Daardoor zullen wij, naar verhouding, over een geringer aantal ontwikkelden voor het leger kunnen beschikken; eene omstandigheid, die wij niet buiten rekening moeten laten. Voorts kan een leger ook *te* groot worden gedacht, wanneer daardoor — in verband met andere behoeften — te veel van de draagkracht der natie zou worden geëischt. In ons bijzonder geval zoude bijv. het leger *te* groot zijn, indien wij daardoor genoodzaakt zouden worden, onze kustversterkingen of *marine* te verwaarloozen: een groot belang — de koloniën — moet in hoofdzaak door de marine verdedigd worden, en onze havens door kustversterkingen; overdreven opjagen van uitgaven, die slechts kunnen dienen om *te trachten*, naar de verwezenlijking van eene, overigens schoone, gedachte, naar het bereiken van een ideaal, kan noodlottig worden voor ons bestaan als koloniale mogendheid.

Wat de quaestie van de algemeenheid van den dienstplicht betreft, het volgende. Duitschland en Frankrijk hebben een zeer uitgebreden (bijna algemeenen) dienstplicht, maar met 2 jaar oefentijd; deze rijken kunnen te nauwernood hun leger behoorlijk geëncadreerd houden. Zwitserland heeft vrij algemeenen dienstplicht met een — naar eigen oordeel — *ondanks de verlenging*, minimalen oefentijd, doch daar klaagt men over de encadreering; ondanks de toeneming der bevolking, werden in Zwitserland de contingenten *kleiner* 2), de divisiestaven zullen thans vermoedelijk *permanent* worden, enz. Daár is wel degelijk kentering te constateeren en van een in Zwitserland *onaangetast* laten van den algemeenen dienstplicht

1) Met mijn beeld betreffende de Dreadnought heb ik natuurlijk geene persoonlijke onvriendelijkheid bedoeld tegen den Heer VAN DER HOOG. Wij kunnen *zakelijk* zijn, zonder elkaar persoonlijk onaangenaam te wezen.

2) Zie Bijlage I.

mag men m. i. niet meer spreken; de dienstplicht is daar bij lange na niet zoo algemeen meer als voorheen. Hoe het echter ook zij, de kadernood en het niet kunnen voltallig krijgen van het militiekader 1) bewijst voldoende, dat wij op de thans gebruikelijke manier ons leger *niet* kunnen encadreeren, ook niet met militiekader. Al vergrooten wij het contingent, wij zullen, *naar verhouding tot de sterkte*, niet méér stof tot kadervorming krijgen en er zal dus een grooter aantal manschappen ongeëncadreerd moeten blijven.

Wij moeten dus een anderen kant uit en de vraag is dus slechts: *waarheen?*

De Heer VAN DER HOOG wees er op, dat het door mij voorgestane stelsel 3 ton duurder zal zijn dan het bestaande. Uit het gestelde op de onderste helft van bladz. 445 moge blijken, dat zulks niet het geval behoeft te zijn. Ik stelde tegenover zijne mededeeling de aankondiging, dat *zijn* stelsel, n.l. 35000 man met 6 maanden oefentijd *ruim 8 millioenen* 's jaars duurder zoude wezen.

De grondslag voor mijne mededeeling (35000 man à 6 maanden) wordt door den Heer VAN DER HOOG niet juist genoemd. Ik ben daartoe gekomen naar aanleiding van de volgende uitdrukkingen in zijn betoog:

„Hebben wij lichten van 30000 man, die bijv. gedurende 6 maanden worden geoefend, dan kunnen wij een leger — eerste linie — op de been brengen van  $\pm$  400000 man”.

Iets verder:

„Thans worden jaarlijks reeds 52000 jongelieden voor den militairen dienst ingeschreven en *wij zouden dus gevoegelijk lichten kunnen hebben van 35000 man.*” 2)

De bedoeling van den Heer VAN DER HOOG 3) is om te

1) Van de 576 milicien-sergeants-plaatsen, die bezet *moesten* worden, konden er van de lichting 1906 slechts 447 worden aangevuld. Hoe het met de militie-luitenanten zal gaan, moeten wij onderrinden.

2) Ik cursiveer.

3) Ik had dit verstaan als *regeringsplannen* (zie bladz. 654 en 655) die ik buiten het debat wilde laten.

geraken tot eene lichting van 45000 man met 100 dagen oefening (na zeer intensieve vooroefeningen, waardoor de geoefendheid van den man gelijk staat met een tegenwoordigen  $8\frac{1}{2}$ -maander 1).

De Heer VAN DER HOOG deelt thans mede, dat die 35000 man (die sterkte krijgen we toch in ieder geval op onzen weg naar de 45000) *geen* zes maanden oefening hebben. Ik neem dat onmiddellijk aan; het spijt mij alleen, dat in de mededeeling nu niet vermeld is op hoeveel oefentijd alsdan wel gerekend moet worden, dit zou elke volgende vergissing hebben buitengesloten. Niettemin is er toch schatting mogelijk en, mocht mijne opvatting nog bestreden worden, dan wil ik reeds nu verklaren, dat eenige dagen meer of minder oefening slechts eene betrekkelijk geringe wijziging in de berekening veroorzaken.

Uit het thans door den Heer VAN DER HOOG medegedeelde blijkt, dat, bij eene sterkte van 20000 man, de gemiddelde oefentijd voor de onbereden wapens  $6\frac{2}{3}$  maand is 2) of 200 dagen. Uitgaande van het beginsel, dat de sterkte der lichting *geleidelijk* wordt verhoogd naar gelang de oefentijd verminderd wordt, kan ik dus aannemen, dat, op het oogenblik, waarop de sterkte der lichting 35000 man is, de oefentijd tot op 140 dagen is verminderd, alzoo 40 dagen minder dan door mij werd aangenomen. Hierin ligt echter slechts een verschil van nog geen 8 ton en aangezien ik zéér schappelijk gerekend had, werpt dit verschil mijne becijfering niet omver.

Intusschen begrijpt de Heer VAN DER HOOG niet hoe ik aan de zoo hoge kosten voor zijn stelsel kom en hij zegt *zelf* tot niet meer dan 2.5 millioen te kunnen komen.

*Ik neem acte van de erkenning van den Heer VAN DER HOOG, dat zijn stelsel, naar zijne eigen opgave, twee en een half millioen 's jaars duurder is.*

Het hoogere bedrag is echter **nóg veel grooter**, zooals ik

1) Ce n'est pas juré gros.

2) De Heer VAN DER HOOG geeft aan, dat er dan bijv. zullen zijn: 5000 viermaanders, 5000 zes( $6\frac{1}{2}$ )maanders en 7700 acht( $8\frac{1}{2}$ )maanders.

Dit is gemiddeld  $\frac{5000 \times 4 + 5000 \times 6\frac{1}{2} + 7700 \times 8\frac{1}{2}}{17700} = 6\frac{2}{3}$  maand.

zal aantonen, want, waar de Heer VAN DER HOOG zegt mijne cijfers niet te begrijpen, legt die uiting mij de moreele verplichting op, mijne bewering met eene, zij het dan ook uitvoerige, becijfering toe te lichten 1). Ik zal daarbij alles vermijden, wat de balans te mijnen voordeele zoude flatteeren. Ik zal de begrootingscijfers voor 1907 tot grondslag nemen.

Eene lichting van 35000 man levert op : 10 divisiën.

Ik bereken dat als volgt :

	Ingedeeld 35000 man.
Vestingtroepen, Zeemilitie, Torpedisten 3000 2)	
Bereden wapens (twaalfmaanders) . . . 3150 3)	<u>6150</u> »
	blijft 28850 »
Pontonniers, Veldpioniers, Hospitaalsoldaten en	
Ziekendragers . . . . .	<u>1350</u> »
	Rest voor de Infanterie 27500 »

Dit maakt van 8 lichtingen  $7 \times 27500 = 192500$  man.

De compagnieën sterk nemende (dat is geheel volgens de denkbeelden van den Heer VAN DER HOOG) en de oorlogssterkte dus stellende op 265 miliciens, komt men dus tot 726 compagnieën. Rekenende op 48 compagnieën per divisie, zoude dit leveren 15 divisiën, doch, om vooral niet ten nadeele van

1) Tijdens de revisie der drukproef las ik in de *Nieuwe Courant* van 3 April 1907, dat in *La Belgique militaire* No. 1814 van 17 Februari 1907 het resultaat is opgenomen van eene aan het Belgische Departement van Oorlog nitgewerkte uitvoerige berekening (aussi complet que possible) tot het nagaan der finantieele gevolgen voor België van de invoering van het Zwitsersche legerstelsel.

Dit zoude vorderen:

eene buitengewone uitgave van . . . . . 331 miljoen frs.

eene verhooging van het jaarlijksch oorlogsbudget  $\pm 40,5$  " "

2) Indeeeling lichting 1907.

3) Aannemende de zelfde *verhouding*, die de Heer VAN DER HOOG aanneemt, moet voor de bereden wapens worden berekend  $1800 \times \frac{35000}{20000} = 3150$  man. M. i. is dit te weinig, maar ik wil geen gevaar loopen, beschuldigd te worden moeilijkheden te scheppen, dus neem ik die 3150 man aan.

den Heer VAN DER HOOG te werken, zal ik eene meer goedkoope oorlogsorganisatie aannemen, n.l. 72 compagnicën per divisie, waardoor men 10 divisien krijgt.

De kosten zijn te splitsen in :

A. 1) Kosten voor uitrusting en bewapening van den man, met inbegrip van de munitie voor de hand- en vuistvuurwapenen.

B. 2) Kosten voor encadreering.

C. 3) Kosten voor dagelijksch onderhoud.

D. 4) Kosten voor materieel, geschut en geschutmunitie.

E. Kosten voor voorbereidend militair onderricht.

F. Diversen, o. a. paarden, enz.

Hoofdstuk A, B en C.

Hoewel het gewenscht (m. i. noodig) zoude wezen om voor de staven en onderdeelen de encadreering voor oorlogstijd aan vrijwillig kader *minstens* volgens de bestaande organisatie in vreedestijd compleet te hebben, zal ik, in de denkwijze van den Heer VAN DER HOOG trachtende mede te gaan, aannemen, dat per 2 divisien, voor wat de niet bereden wapens betreft, het kader van slechts ééne divisie present is. Mij kan dan stellig het verwijt niet treffen, dat ik de kaders verdubbeld enz. heb. 5) Ik merk op, dat dit kader zwaar werk zal hebben: *tweemaal* per jaar eene lichter (elke bestaande uit  $6\frac{1}{2}$ - en 4-maanders, dus gedeeltelijk over elkaar heengrijpende), verder op *zeer uitgebreide schaal* voorbereidend militair onderricht, enz. *Wanneer* dat kader eens moet „uitblazen”, *wanneer* het zal genieten van het door den Heer VAN DER HOOG voorgehouden verlof, *wanneer* het *zelf* verder moet worden gevormd en *wanneer* het moet worden opgeleid voor hooger rang; zie, dat begrijp ik niet. Evenwel, ik zal de zaak, om elke tegenwerping te voorkomen, nu maar eens zóó nemen.

1) Bijlage II. 2) Bijlage III. 3) Bijlage IV. 4) Bijlage V.

5) Alzoo in oorlogstijd per compagnie 1 vrijwillig officier, 2 vrijwillige sergeanten en 2 vrijwillige korporaals; in vreedestijd  $\pm$  115 recruten per compagnie en per jaar.



Alleen voor de bereden wapens gaat deze redevueering niet op omdat bij die wapens, volgens den Heer VAN DER HOOG, de miliciens 12 maanden geoefend worden.

Aannemende nu, dat de Heer VAN DER HOOG heeft 34.500 miliciens (na aftrek van 500 voor zeemilitie) en dat daaronder zijn 3.150 man voor bereden wapens, terwijl wij thans hebben (17500 — 500 = 17000): 1662 achttienmaanders, 10138 achtaanders en 5200 viermaanders, dan is mijne berekening voor de hoofdstukken *A*, *B* en *C* als volgt:

Méér:		
uitrusting, enz. 17500 man méér . . . . .	ad <i>f</i> 160	<i>f</i> 2.800.000
het kader van 1 divisie Infanterie . . . . .	»	902.126
» » » 6 regimenten Vesting-Artillerie . . . . .	»	1.137.604
» » » 1 divisie (voor wat betreft geneesk. afd., pontonniers en pioniers) . . . . .	»	39.573
31.350 man (140 dagen ad <i>f</i> 0,69). . . . .	»	3.128.410
3.150 » (365 » ad » 0,76). . . . .	»	861.327
wegens <i>grootere</i> sterkte bij herhal.-oefening enz. . . . .	»	1.000.000
	Totaal méér . . . . .	<u><i>f</i> 9.869.040</u>

Minder:		
1.662 man (540 dagen ad <i>f</i> 0,76) . . . . .	<i>f</i>	682.085
10.138 » (255 » ad » 0,69) . . . . .	»	1.783.718
5.200 » (120 » ad » 0,69) . . . . .	»	430.560
	Totaal minder . . . . .	<u><i>f</i> 2.896.363</u>

Alzoo voor de hoofdstukken *A*, *B* en *C*:

$$\text{Méér } f 9.869.040 - f 2.896.363 = f 6.972.677.$$

Voor hoofdstuk *D*, materieel enz. moet worden gerekend op hetgeen voor 6 nieuwe divisien noodig is. Dit zal kunnen worden bekostigd uit leeningen, doch het is billijk, de rente en aflossing daarvan bij de becijfering van het stelsel in rekening te brengen. Cadeau krijgt men het niet. Ik wil echter schappelijk zijn en niet meer dan 5 % in rekening brengen voor rente en aflossing.

Intusschen wordt het materieel verbruikt en is het verstandig, iets voor afschrijving te rekenen, terwijl het verbruik

van geschutmunitie niet uit het oog moet worden verloren. Ik reken voor een en ander 5 %, stellig niet te veel.

Alzoo totaal 10 % 's jaars van de waarde. Dit bedrag mag m. i. worden gesteld op rond f 1.500.000 per jaar, makende dit met het bedrag voor de hoofdstukken *A*, *B* en *C* te zamen een bedrag van rond f 8.500.000.

Voor hoofdstuk *E* (voorbereidend militair onderricht) is het, bij onbekendheid met de wijze, waarop de Heer VAN DER HOOG zich voorstelt, dat dit onderricht gegeven zal moeten worden, moeilijk, een bedrag te begrooten. Dat dit echter niet gering zal wezen en niet met enkele tonnen gouds, maar veeleer met millioenen zal uitkomen, ligt voor de hand, waar de Heer VAN DER HOOG als *resultaat* van dat onderricht verwacht, dat de aldus voorbereide miliciens 1) na 100 dagen eene zelfde mate van geoefendheid zullen bezitten als hun thans in 8½ maand (255 dagen) kan worden gegeven.

Ik mag geene mij bekende cijfers noemen, maar voor iemand, die ernstig zich neêrzet om, op grond van hetgeen hij, door waarneming en mededeeling buiten dienst, te weten kan komen, de zaak eens na te rekenen, behoeft het geen geheim te blijven, welke belangrijke bedragen het voorbereidend militair onderricht, op de beperkte schaal, waarop het thans wordt gegeven, reeds kosten moet 2) en welke betrekkelijk povere resultaten worden bereikt.

Ik zal, om *zeker* te zijn, dat mij ter zake geene enkele tegenwerping kan worden tegemoet gevoerd, zelfs de, toch groote, kosten voor het voorbereidend militair onderricht **niet** in rekening brengen.

1) Jaarlijks 45.000 miliciens dus p.m. 55000 voorgeoefenden.

2) Niemand doet in ons land iets gratis. Spoorwegvervoer, daggelden, belooningen, huur van lokalen, transport van wapens enz, verbruik van munitie en leermiddelen, huur en verwarming van lokalen, enz. enz., het moet alles betaald worden. De oorlogsbegroting geeft ter zake geen voldoende licht, omdat tal van uitgaven administratief moeten worden verantwoord op verschillende onderwerpen. Kennis van de compagnies-administratie is een eerste vereischte om den weg te kunnen volgen

In hoeverre een voorbereidend militair onderricht, dat tot *zulke* resultaten moet leiden, beslag legt op den *nationalen arbeidstijd* (nu echter buiten het leger) zal ik mede niet uiteenzetten; het zal niet gering zijn en de vraag rijst of door velen de *persoonlijke druk* niet nog veel zwaarder zal worden gevoeld op *die* wijze dan door een eenigszins langdurig verblijf in de gelederen.

Behalve de hiervoren genoemde kosten, zijn er nog andere, die onverbrekelijk verbonden zijn aan eene zoo groote legeruitbreiding als waarvan de Heer VAN DER HOOG ons een denkbeeld heeft gegeven.

Ik noem bijv. de *paarden*.

Waar de Heer VAN DER HOOG voor de bereden wapens aanneemt 12 maanden oefentijd, zal — wie kan het weerspreken — voor de *oefening* dier manschappen een zeker getal paarden *steeds present* moeten zijn. De grootere legersterkte eischt méér Artillerie 1), dus ook meer personeel en daardoor eene grootere sterkte aan paarden *voor de opleiding der manschappen*. Men zal zeggen: voor de grootere oefeningen zullen paarden worden gehuurd. Toegegeven. Maar die huur moet betaald worden. Evenwel, ik reken thans niets voor paarden.

Hoe grooter het personeel is, dat verzorgd moet worden, hoe meer paarden men heeft, en hoe meer materieel, des te grooter moet het personeel zijn, dat met verzorging enz. van personeel, africhting van paarden en onderhoud van materieel moet worden belast. Men noeme dat „blijvend gedeelte” of stelle er wat anders voor in de plaats, kosten zijn er mede gemoeid. Bij een zeer korten oefentijd zal het toch niet in de bedoeling liggen, recruten, die *geoefend* moeten worden, daarvoor aan te wijzen. Evenwel, ik wil daarover geen strijd voeren. Ik memoreer het geval, doch breng geene kosten ervoor in rekening.

Er is nog meer. Maar ik zal dat alles niet

---

1) Ik heb, *alhoër om tegenwerping te ontgaan*, van uitbreiding van Cavalerie hier niet gesproken, hoewel ik op 30 November de gronden voor eene behoorlijke, evenredige, dotatie aan ruitery heb niteengezet.

r e k e n e n. Genoeg, dat het door mij genoemde cijfer met nog heel wat zal moeten worden verhoogd.

En wat zal men nu kunnen bereiken?

Een duur leger met minder oefening dan ik voorstel, met onvoldoenden samenhang en kort, intermitterend 1), geoefend militiekader, alsmede een, naar verhouding, te zwak vrijwillig kader, welks taak zich zal moeten beperken tot recruta-ondericht en dat voor *eigen* tactische vorming en hogere opleiding geen tijd beschikbaar heeft.

Uit de besparingen (?) op oefening en kadervorming moeten de gelden komen voor de contingents-uitbreiding. Het moge mij in het voorgaande gelukt zijn aan te toonen, dat het doel echter *op die wijze* niet bereikt kan worden en dat veel grooter financiële offers zullen moeten worden gebracht dan de 2.5 millioen 's jaars, waarop de kostenvermeerdering door den Heer VAN DER HOOG zelf werd geschat.

De kracht van een leger schuilt in de encadreering en in de stelselmatige, lang genoeg volgehouden, oefening. De geschiedenis heeft dit door alle tijden bewezen. Men geve een voorbeeld van het tegendeel. De bewijzen (?) door GASTON MOCH 2) aangevoerd, kunnen door iemand, die maar eenigszins bekend is met algemeene geschiedenis (hij behoeft niet eens doorkneet te zijn in *krijgs*geschiedenis), één voor één weerlegd worden wanneer hij feiten en jaartallen even naast elkander stelt.

En waar elke nieuwe oorlog op nieuw bewijzen levert voor de *noodzakelijkheid* van deugdelijke encadreering en goede geoefendheid, moet ik mijne sommatie herhalen: dat men *aantoone* op grond waarvan minder soliede encadreering (zie *o. a.* de eerste alinea van bladz. 367) en korte oefentijd (alzo minder individueele geoefendheid, minder samenhang, minder wederzijdsch vertrouwen, enz.) tegenwoordig mogelijk is, in het bijzonder voor Nederland, hetwelk, als geen land in Europa

1) Hoe de Zwitsers, die ter zake ervaring hebben, over intermitterende oefening denken, heb ik op bladz. 709 aangegeven.

2) „L'armée d'une démocratie”.

(België uitgezonderd), bij een Europeeschen oorlog zóó zeer „er tusschen ligt,” zóó zeer in het gedrang zal komen.

Ik heb werkelijk een oogenblik gedacht, dat de Heer VAN DER HOOG en ik dichter bij elkander stonden, waar toch de dienstplicht in mijn stelsel 1) niet minder algemeen is dan voorloopig in het zijne en het verschil mij toescheen in hoofdzaak te liggen in het *gebruik*, dat van de krachten zou worden gemaakt.

Waar, bij de `algemeenheid van den door mij ontworpen dienstplicht en de mogelijkheid van afschaffing der loting, het bezwaar wegvalt, dat de Heer VAN DER HOOG 2) heeft tegen de door mij gedachte aanwijzing tot kaderopleiding, meende ik werkelijk, dat wij dichter bij elkander stonden en zouden komen, te meer wanneer den Heer VAN DER HOOG duidelijk zou zijn, dat finantieele en andere bezwaren meer tegen zijn dan tegen mijn stelsel spreken.

Waar mij thans echter blijkt, dat hij den Heer VAN DER HOOG niet zoo zeer de algemeenheid van den dienstplicht, doch meer de gelijkmatigheid van den *oefentijd* hoofdzaak is, daar moet ik erkennen, dat het verschil grooter is en dat dit verschil het sterkst zal spreken, wanneer wij nagaan den tijd, noodig om van ons bestaande — door niemand goedgevonden — stelsel tot een anderen toestand te geraken.

Waar in mijn stelsel een nieuwe toestand *in zeer korten tijd* kan intreden en de verhooging van de weerbaarheid der aanvullingsreserve (in dat geval ook hare bruikbaarheid voor landstormdiensten), waar gewenscht of noodig, met weinig kosten kan worden verhoogd; waar wij in mijn stelsel alzoó *zeer spoedig* tot — zij het dan ook niet allen *volledig* geoeffende — lichteningen van 25000 man kunnen geraken en, met het accres der inkomsten, de sterkte der volledig geoeffenden jaar op jaar

---

1) Indien een goede, billijke maatstaf kan worden gevonden voor de indeeling bij verschillende categorieën (actief leger, aanvullingsreserve, landstorm met werkplicht en landstorm zonder werkplicht) zou de loting veilig afgeschaft kunnen worden.

2) Die overigens erkent, dat op de door mij aangegeven wijze de maatregel van onbillijkheid ontdaan wordt.

kan toenemen, daar moet in het stelsel-VAN DER HOOG, *voorzichtig tastende*, de sterkte der lichting worden uitgebreid en zal daarbij — naar zijne schatting — eerst binnen nu en 50 jaar het krachtige Nederlandsche leger (volgens *zijn* stelsel) aanwezig zijn. Laat ons hopen, dat wij niet vóór dien tijd hebben te toonen *hoever* we reeds gevorderd zijn!

Het verschil tusschen ons is werkelijk grooter dan ik dacht. Toch geef ik den moed niet op.

Van den Heer SCHÖNSTEDT mocht ik met groote voldoening vernemen, dat hij met volle instemming mijne beschouwingen over kadervorming heeft bestudeerd en dat ook hij — evenals ik — aan verbetering van de encadreering den voorrang geeft boven contingents-uitbreiding. Laat mij hopen, dat — ook na mijne finantieele uiteenzetting — hij van de bezwaren van groote *legeruitbreiding* moge overtuigd zijn geworden en hij het met mij eens moge worden, dat wij het verstandigst doen met datgene, wat bereikbaar is, zoo goed mogelijk voor zijne zware taak voor te bereiden.

Mocht ik den Heer VAN DER HOOG door mijne nadere uiteenzetting hebben overtuigd, dat eene veralgemeening van den dienstplicht, op de door mij voorgestelde wijze, *met minder kosten tot spoediger resultaten voeren kan* dan door een finantieel voorloopig onbereikbaar systeem, hetwelk op gelijkmatige — zij het ook korte — oefening zich baseert en dat wij, het ijzer smedend wanneer het heet is, dan het meest nuttige gebruik maken van de „*streaming*”, voor zoover die reeds bestaat. Mocht ik er in geslaagd zijn, hem te hebben overreed om — waar hij toch in mijn stelsel „een krachtig leger mogelijk acht” en hij mijne voorstellen betreffende opleiding en vorming van kader in dat stelsel „alleszins rationeel” vindt — zich ook op practische gronden aan mijne zijde te scharen.

Indien dan de Heer DE VRIES de motieven, die bij mij tegen zijne bestrijding gelden, mede voor een deel zoude willen zien in hetgeen ik tegenover de andere heeren heb aangevoerd en indien het mij gelukt mocht zijn, ook voor

hem een ander licht in deze materie te hebben ontstoken, dan zoude mijn arbeid ruimschoots beloond zijn en zouden die geachte debaters en ik vèr kunnen samengaan; dan zoude — ik hoop in groote mate — de eenheid van gedachte te verkrijgen zijn, die door mij reeds op 30 November als eene illusie werd voorgesteld. Dan zouden wij, alsmede diegenen, die mede overtuigd zijn geworden, één van zin, ons kunnen opmaken om, langs den weg, door den Heer SCHÖNSTEDT aangegeven, de natio voor te lichten omtrent de wijze, waarop te bereiken zou zijn ons aller ideaal: een weerbaar Nederland.

De VOORZITTER: Ik meen, dat thans wel het debat als geëindigd kan worden beschouwd. Als Voorzitter is het voor mij in de eerste plaats een aangename plicht, de heeren, die aan het debat hebben deelgenomen, den dank der vergadering te betuigen voor de moeite, die zij zich gegeven hebben om de voordracht van den Majoor VAN TERWISGA te lezen en te herlezen en hier hunne bedenkingen of opmerkingen daaromtrent mede te deelen. De Majoor VAN TERWISGA, die daaruit heeft kunnen zien de groote belangstelling in het door hem behandelde onderwerp, zal daarin tevens de belooning vinden voor den daaraan besteden arbeid.

De wijze, waarop het debat gevoerd is, kan niet anders dan aangenaam worden genoemd, terwijl de warmte, waarmede dikwijls de sprekers hunne meening kenbaar maakten, niet alleen het bewijs heeft geleverd, hoezeer het onderwerp hun ter harte ging, maar ook er toe heeft bijgedragen om onze belangstelling te verhoogen.

Waar heden avond eenige bedenking is gemaakt tegen het voeren van critiek omtrent verschillende zaken en toestanden, veroorloof ik mij er op te wijzen, dat in onze Vereeniging het vrije woord onbeperkt is toegelaten, mits het geschiede op de zelfde zakelijke, elkanders overtuiging eerbiedigende en waardeerende wijze, als wij heden avond hebben mogen constateeren.

Resumeerende, wat wij uit het gedrukte verslag en het

heden avond gesprokene hebben geleerd, meen ik dit in de volgende woorden te kunnen teruggeven :

Willen wij Nederlanders zijn en blijven, dan moet ook het Nederlandsche volk toonen, dat het den ernstigen *wil* heeft, eene zelfstandige, onafhankelijke natie uit te maken en *bereid* is, alles te geven, ja zelfs op te offeren, wat daartoe noodig is, o. a. om te krijgen een deugdelijk geoeffend, goed geëncadreerd en goed aangevoerd leger (ditzelfde geldt ook voor de vloot), ten einde in staat te zijn, alle verplichtingen na te komen.

Daaronder behoort, naar mijne meening, in de eerste plaats de *plicht*, om onze neutraliteit te kunnen handhaven, hetgeen alleen geschieden kan met eene voor dat doel behoorlijk georganiseerde krijgsmacht.

Dan toch zullen wij over het *middel* beschikken, om dengene, die onze onzijdigheid mocht willen schenden, toe te roepen : „Wie aan ons komt, zal met ons te doen krijgen”, en hem dit ook inderdaad te doen gevoelen, indien hij zich aan die waarschuwing niet zoude willen storen.

De ondervinding der laatste oorlogen alsook de uitingen in verschillende tijdschriften wijzen er op, dat die organisatie tevens ingericht moet zijn op eene *snelle mobilisatie* en eene zoodanige verdeeling onzer weerkracht, dat deze zoo spoedig doenlijk kan worden aangewend daar, waar zulks noodig is.

Waar de Grondwet in artikel 181 voorschrijft, dat er, tot bescherming der belangen van den Staat, eene zee- en eene landmacht moeten zijn, bestaande uit *vrijwillig dienenden* en uit *dienstplichtigen*, en de practijk heeft geleerd, dat de lust om als vrijwilliger in het leger dienst te doen niet groot is, zoodat de Wet tusschenbeide moet komen om over het benoodigde aantal strijdbare mannen te kunnen beschikken, daar ontstaat juist bij de regeling van den verplichten krijgsveldendienst de moeilijkheid om, wat de *legersterkte* betreft, de economische en de maatschappelijke zijde van dit vraagstuk in verband te brengen met eene goede legerinrichting.

De *oefeningstijd* is eene zuiver militaire quaestie. Over het algemeen wordt het oog te veel, zoo niet uitsluitend gericht



op den tijd, vereischt voor de oefening en vorming van den man als *soldaat*, en wordt daarbij, naar mijne meening, niet genoeg gedacht aan de opleiding en vorming van het lagere en het hoogere *kader*. En toch is dit m. i. het meest essentiele deel van de quaestie, vooral wegens den zoo zeer gewenschten korten oefeningstijd van den soldaat, waardoor juist een *zeer goed* kader nog meer noodig is dan wanneer de soldaten zelven langer onder de wapenen zijn.

Omtrent het z.g. militair vooronderricht, d. i. de vooroefening *buiten* het leger, wensch ik het volgende op te merken.

Waar ziet men in de burgermaatschappij, dat voor het verkrijgen van eene betrekking, hetzij voor zichzelf, hetzij voor een zoon of pupil, bijv. bij de belastingen, de posterijen en de telegrafie, enz. aan het hoofd van den bedoelden tak van dienst wordt gevraagd om de beschikbaarstelling van ambtenaren, lokalen en onderwijsmiddelen?

Waarom moet nu voor hen, die in het leger willen — of liever zullen — treden, met de bedoeling zoo kort mogelijk daarbij te dienen, dus in hun eigen belang, van de gewone wijze van handelen worden afgeweken en moeten alle kosten komen voor het Departement van Oorlog?

Zoude het derhalve zoo onbillijk zijn om die kosten te doen dragen door de belanghebbenden zelven en voortaan dat geld te besteden voor de oefeningen *in* het leger? Mij dunkt van neen en zelfs in beginsel zeer gewenscht, want eerst van den dag, waarop de *man* in dienst komt, dus tot het leger behoort, komt hij ten laste van het Departement van Oorlog en heeft dit verder voor hem te zorgen, totdat hij van het leger wordt afgevoerd.

Het zelfde geldt omtrent de schadevergoedingen, toegekend ingevolge art. 113<sup>bis</sup> der Militiewet. Deze toch worden betaald aan het *gezin*, waartoe de dienstplichtige behoort, en dienen dus te komen voor het Departement van Binnenlandsche Zaken, zooals ook de Minister van Oorlog zoo gaarne zoude zien, omdat hij alsdan de daarvoor benoodigde 4½ ton gouds voor dringende militaire zaken, o. a. de opleiding

van de *burgers* tot *soldaten* en *kader*, zoude kunnen gebruiken.

Mij wil het derhalve voorkomen, dat alle voorgeoefendheid *buiten* het leger moet worden verkregen door de zorgen en op kosten van de betrokken personen zelve en dat daarvan *in* het leger moet worden partij getrokken ten behoeve van de *kadervorming*, dus ter oplossing van het zoo netelige kader-vraagstuk.

Naar mijne meening zal het, door toepassing van het zoo even aangegeven beginsel, mogelijk worden, geldsommen vrij te maken en deze ten bate van het leger zelf aan te wenden. 1) Doch het is natuurlijk niet mogelijk, dit alles in eens te verkrijgen; men moet ook hierbij geleidelijk te werk gaan. Men kan immers geen ijzer met handen breken; men moet langzamerhand van het eene tot het andere komen, als het ware door allengs het volk en het leger aan het nieuwe te doen wennen.

Trapsgewijze dienen eveneens de hulpmiddelen voor de opleiding te worden vermeerderd en verbeterd, zooals de exercitie-, schiet- en oefeningsterreinen, maneges, gymnastieklocalen, parken enz., doch daarbij behoort rekening te worden gehouden met de plaats, waar dit geschiedt. Ik bedoel hiermede niet alleen, dat zij komen in de nabijheid van de kazernes en de stallen om tijdverlies te voorkomen, maar ook, dat zoo veel mogelijk alles wordt gemaakt in die plaatsen, alwaar bij mobilisatie de groote troepenafdeelingen zullen moeten worden verzameld, d. i. opgesteld met het oog op hare taak bij handhaving van de onzijdigheid.

Maar niet minder moet die opleiding steeds gericht zijn

---

1) Uit de Oorlogsbegroting voor 1907 blijkt, dat op de artt. 59, 60, 61 en 62 en op de bladzijden 54 en 94 van den uitgewerkten en toelichtenden staat posten van den door mij bedoelden aard voorkomen, tot een totaal bedrag van f 110.635. Daarbij komt nog de waarden van de bij de schietoefeningen buiten het leger te verschietsen patronen, vertegenwoordigende (in 1906) eene som van ruim f 9000 en met die door de Waerbaarheidsvereeningen van ongeveer f 64000. Deze cijfers spreken duidelijker dan met woorden is te zeggen.

op het daarmede te bereiken doel, namelijk den man geschikt te maken voor zijne *oorlogstaak*, opdat hij niet op het gegeven oogenblik met de handen verkeerd staat.

Dit wordt, m. i., niet altijd voldoende in het oog gehouden. Zeer wenschelijk is het dus, dat onzerzijds worde medegewerkt om bij het Volk de overtuiging ingang te doen vinden, dat alleen langs dien weg de vereischte weerbaarheid is te verkrijgen en te verhoogen. Door de ook thans gehouden besprekingen heeft onze Vereeniging op dit gebied weder iets gedaan; in hoeverre zij werkzaam zoude kunnen zijn in den door den Heer SCHÖNSTEDT aangegeven zin, zal het Bestuur gaarne nader overwegen.

Ik zou hieraan nu nog meer kunnen toevoegen, doch met het oog op den tijd, zal ik het hierbij laten.

Na nogmaals mijn dank te hebben betuigd aan den Majoor VAN TERWISGA en de overige heeren, die heden avond het woord hebben gevoerd, sluit ik de vergadering.

---

JAAR T A L.	Z W I T S E R L A N D.					N E D E R L A N D.					10
	2	3	4		5	6	7	8		9	
1	Bevolking.	Aantal ingedeelde recruten.	Staatsuitgaven.	Totaal der uitgaven voor Oorlog.	Bevolking.	Aantal ingedeelde recruten.	Staatsuitgaven.	Totaal der uitgaven voor Oorlog.	Zwitsersche oorlogsbegrooting in verhouding tot het Nederlandsche bevolkingcijfer.		
1888	2917754	16711	86,3	32	4732911	11000	134,9	21,9	24,96		
1893		17148	83,7	25,5	4795646	11000	131,3	21,7	19,89		
1894		17047	76,4	23	4859451	11000	133,3	23,1	17,94		
1895		18680	79,6	23,2	4928658	11000	133,1	23,2	18,1		
1896		18339	87,3	24,8	5004204	11000	138,5	24,5	19,34		
1897		17886	94,1	26,5	5074632	11000	150,2	22	20,67		
1898	3119635	17034	98,1	27,5	5139565	11000	149,7	21,6	21,45		
1899		16180	102,8	27,7	5179128	11000	154,2	23,7	21,61		
1900		16467	105,5	28,4	5263232	11000	152,3	22,8	22,15		
1901		16467	106,5	25,5	5347182	11000	162,2	23,4	19,89		
1902		15969	110,1	28,5	5430942	17500	163,8	26,4	22,33		
1903		16929	115,3	37,1	5505659	-17500	175,	29	28,94		
1904		16929	116,7	32,9	5591701	17500	174,2	29	25,66		
1905		16277	123,8	50a		17500	182,8	28	39,--		

TOELICHTINGEN.

De getallen in kol. 4 en 5 zijn in miljoenen fr., die in de kolommen 8, 9 en 10 in miljoenen guldens uitgedrukt. Voor de becijfering van kolom 10 is de franc gesteld = f 0,48, terwijl de bevolkingcijfers van 1898 als uitgangspunt voor de vergelijking zijn genomen. De bedragen van kolom 5 zijn alzoo vermenigvuldigd met  $\frac{507}{312} \times 0,48 = 0,78$ .

Conclusien:

1o. In Zwitserland werd relatief veel meer aan "Oorlog" besteed dan in Nederland:  
In de jaren 1893 v/m 1905 werd gemiddeld voor Oorlog besteed in pct. van de totale Staatsuitgaven: in Zwitserland 26 pct.; in Nederland 16 pct.

2o. Het bedrag, hetwelk, per hoofd der bevolking, voor "Oorlog" werd uitgegeven, bedraagt in Zwitserland niet belangrijk minder dan in Nederland:

In de genoemde 13 jaren werd per hoofd der bevolking voor "Oorlog" besteed:

in Zwitserland f 4,365, in Nederland f 4,66.

3o. De draagkracht der natie is in Nederland veel grooter dan in Zwitserland. De Staatsuitgaven bedroegen in de genoemde 13 jaren gemiddeld per hoofd der bevolking:

in Zwitserland f 14,68, in Nederland f 29,28.

Enz.

## BIJLAGE II.

## Kosten voor uitrusting enz.

1 pantalon . . . . .	f 5,85
1 tuniek . . . . .	- 9,10
1 paar schouderbedekkingen . . . . .	- 0,45
1 overjas . . . . .	- 15,65
1 kepi met kokarde . . . . .	- 2,30
1 kwartiermuts . . . . .	- 0,85
2 paar schoenen . . . . .	- 9,—
1 paar schoenzakjes . . . . .	- 0,15
1 paar broekdraagbanden . . . . .	- 0,30
3 hemden . . . . .	- 2,16
3 onderbroeken . . . . .	- 2,79
4 handdoeken . . . . .	- 0,68
4 paar sokken . . . . .	- 1,72
1 paar wollen handschoenen . . . . .	- 0,38
1 borstrok . . . . .	- 1,80
1 haarkam . . . . .	- 0,08
1 kleerklopper . . . . .	- 0,38
1 knipmes . . . . .	- 0,13
1 knoopenschaar . . . . .	- 0,03
1 naaizakje . . . . .	- 0,10
1 schoenborstel . . . . .	- 0,20
1 kleeborstel . . . . .	- 0,19
2 vetdoozen . . . . .	- 0,06
1 eetketel . . . . .	- 0,23
1 eetketelzakje . . . . .	- 0,18
1 broodzak met band . . . . .	- 2,25
1 spijslepel . . . . .	- 0,03
1 vork . . . . .	- 0,03
1 zakboekje . . . . .	- 0,20
2 werkkielen . . . . .	- 2,—
2 werkbreeken . . . . .	- 2,36
2 deponeerzakken . . . . .	- 1,20
1 geweer compleet . . . . .	- 40,—
1 ransel » . . . . .	- 7,60
1 koppel . . . . .	- 0,88
2 patroontassen . . . . .	- 4,81
per 2 man 1 schop met foudraal } dus per	- 0,93
per 13 » 1 bijl » » } man	- 0,16
1 veldflesch . . . . .	- 1,—
600 patronen (oorlogsmunitie) . . . . .	- 42,—
Totaal . . . . .	f 160,21

## BIJLAGE III.

**Kosten voor encadreering.**

a. Voor de encadreering van de Infanterie van eene divisie is noodig (met inbegrip van de fourage enz. van de *officiers*-paarden):

1	Generaal-Majoor . . . . .	f	5950
1	Chef van den Staf . . . . .	-	4250
1.	Adjunct-Chef van den Staf . . . . .	-	3550
3	Kolonels . . . . .	-	14850
15	Hoofdofficieren . . . . .	-	34375
3	Kapiteins-Adjudanten . . . . .	-	7875
63	Kapiteins . . . . .	-	138600
129	Luitenants . . . . .	-	154800
3	Kapit.-Kwartiermeesters . . . . .	-	7200
12	Luitenants » . . . . .	-	16800
30	Adjutant-Onderofficieren . . . . .	-	34573,50
48	Sergeant-Majoor-Administrateurs . . . . .	-	44325,60
48	» » Instructeurs . . . . .	-	39945,60
48	Fouriers { $\frac{1}{2}$ gewoon, $\frac{1}{3}$ met f 0,10 } . . . . .	-	23885,60
384	Sergeanten { verhooging, $\frac{1}{6}$ gehuwd en } . . . . .	-	177068,80
	{ met f 0,40 verhooging }		
3	Sergeant-Tamboers . . . . .	-	1675,35
9	Korporaal » . . . . .	-	4401,90
48	Korporaals-Fourier . . . . .	-	16468,80
336	Korporaals . . . . .	-	93819,60
144	Tamb. en Hoornbl. (gemiddeld f 0,75) . . . . .	-	39420
21	Geweermakers . . . . .	-	11727,45
12	Schoenmakers } . . . . .	-	5576,40
12	Kleermakers }		
25	Schrijvers (gemiddeld f 2,30) . . . . .	-	20987,50
	Totaal . . . . .	f	902126,10

b. Voor de encadreering van de Veld-Artillerie en den Trein van eene divisie is noodig (met inbegrip van de fourage enz. van de officierspaarden):

1 Kolonel . . . . .	f	4950
2 Hoofdofficieren . . . . .	-	8100
10 Kapiteins . . . . .	-	28250
30 Luitenants . . . . .	-	49500
1 Kapitein-Kwartiermeester . . . . .	-	2400
2 Luitenant-Kwartiermeesters . . . . .	-	2800
1 Paardenarts 1e klasse . . . . .	-	2700
2 Paardenartsen 2e klasse . . . . .	-	3850
3 Adjutant-Onderofficieren . . . . .	-	3558,75
1 Staftrumpetter . . . . .	-	730
8 Opperwachtmeester-Administrateurs . . . . .	-	7592
6        »        Instructeurs . . . . .	-	5206,50
8 Fouriers	} $\frac{1}{3}$ gewoon, $\frac{1}{3}$ met f 0,10 verhooging, $\frac{1}{6}$ gehuwd en met f 0,40 verhooging	- 3928,10
55 Wachtm.		- 24993,40
63 Korporaals . . . . .	-	21155,40
17 Trompetters ( $\frac{1}{3}$ gehuwd) . . . . .	-	8314,70
1 Zwaardveger . . . . .	-	591,75
1 Laarzenmaker } . . . . .	-	554,80
1 Kleermaker }		
8 Hoefsmeden . . . . .	-	2788,60
6 Smid-bankw. of Hontwerkers } $\frac{1}{2}$ gehuwd	-	3317,85
7 Zadelmakers	-	2440
2 Schrijvers . . . . .	-	1679
Totaal . . . . .		f 189600,85

c. Voor de encadreering van de compagnie Veldpioniers, de Telegraafafdeeling, de Geneeskundige Afdeeling en de Pontonafdeeling van eene divisie is noodig :

Compagnie Veld- pioniers	}	1 Kapitein . . . . .	f 3000		
		2 Luitenants . . . . .	- 3000		
		1 Sergeant-Majoor-Administr. . . . .	- 941,70		
		1 » » Instructeur . . . . .	- 904,80		
		1 Fourier	}	. . . . .	- 3432,35
		6 Sergeanten			
		8 Korporaals . . . . .	- 2525,80		
		3 Tamboers en Hoornblazers . . . . .	- 821,25		
		Telegraaf- afdeeling	}	1 Luitenant . . . . .	- 1500
				10 Sergeanten . . . . .	- 4703,50
9 Korporaals . . . . .	- 2841,50				
Geneesk. Afdeeling	}	1 Luitenant . . . . .	- 1300		
		10 Sergeanten . . . . .	- 4350,70		
		10 Korporaals . . . . .	- 3438,20		
Ponton- afdeeling	}	1 Luitenant . . . . .	- 1300		
		4 Sergeanten . . . . .	- 2365,20		
		4 Korporaals . . . . .	- 1372,40		
		1 Hoornblazer . . . . .	- 288,35		
		1 Smid	}	. . . . .	- 1387
		1 Timmerman			
Totaal . . . . .			f 39572,75		

*Opmerking.*

Aangezien ik in het vorenstaande enkele kleinigheden over het hoofd had gezien, heb ik de kosten later nog eens op eene andere wijze berekend en kwam daarbij tot de volgende *kosten per dag* voor het kader eener divisie (zonder militiekader) :

Infanterie . . . . .	f 2511,36
Veld-Artillerie en Trein . . . . .	- 449,11 <sup>6</sup>
Pioniers, Telegraafafd. . . . .	} 109,60
Pontoniers, Geneesk. afd. . . . .	



## BIJLAGE IV.

**Kosten voor dagelijksch onderhoud.**

Behalve soldij en voeding zijn er nog verschillende uitgaven te doen ten behoeve van den milicien :

## 1e. Onderhoud van kleding.

Aangezien voor een vrijwilliger bij de Infanterie steeds gerekend werd, dat de toelage van f 0,11 (0,12<sup>5</sup>) daags voldoende was, niet alleen voor het onderhoud, maar dat hij daaruit, zuinig zijnde, ook de, op crediet ontvangen, eerste uitrusting in ongeveer 3 jaar kon betalen, zoodat hij dan zoogenaamd „buiten schuld” kwam, mag een bedrag van f 0,10 per dag voor den milicien der onbereden wapens en f 0,12 voor die der bereden wapens voldoende worden geacht. Wellicht zou met nog minder kunnen worden volstaan, doch ik mis de gegevens om dit met voldoende zekerheid te kunnen zeggen.

## 2e. Bewassing (reinigen en herstellen van ondergoed, werk-kleding enz.);

verlichting en verwarming, drinkwater, kleine geriefelijkheden voor de soldatenkamers, enz.;

scheerloon enz.

Voor deze kosten, die de *ongehuuden* betreffen, is op de begrooting uitgetrokken :

Art. 34 . . . . .	f 130.000
Art. 42 . . . . .	- 185.000
Art. 46 . . . . .	- 26.800
	<hr/>
Samen . . . . .	f 341.800

Dit bedrag, gedeeld door het aantal dagen *met voeding* (7558.665), beteekent per man en per dag f 0,045.

## 3e. Herstellen en onderhoud van wapenen, ledergoed en paardentuig;

aanschaffing van benodigdheden voor het schoonhouden van gebouwen;

loonen van burgercorveeërs, belast met idem :

nachtleger.

Voor deze kosten, die *allen* betreffen, is op de begrooting uitgetrokken :

Art. 37 en 38 . . . . .	f	95 000
„ 43 . . . . .	-	19.000
„ 44 . . . . .	-	63.400
„ 45 . . . . .	-	164.865
Samen . . . . .	f	342.265

Dit bedrag, gedeeld door het aantal dagen *met brood* (10286327), beteekent per man en per dag f 0,033.

4e. Geneeskundige verpleging.

Daarvoor is op de begrooting uitgetrokken. wanneer er van wordt afgerekend de veterinaire verpleging, (in de artikelen 80, 90, een gedeelte van 89 en van 91) de som van f 864.000.

Hiervan genieten niet alleen alle militairen, die soldij ontvangen, doch ook de officieren, alsmede de gezinnen van alle officieren en minderen; voorts de militaire werkers: In rekening moet dus worden gebracht :

aantal dagen met brood . . . . .	10286327
» » voor officieren . . . . .	700000 (geschat)
» » voor de gezinnen, de burgerwerklieden enz. . . . .	1013673 (geschat)
	<u>12000000</u>

zoodat per man en per dag kan worden berekend f 0,072.

Aldus worden de kosten van een milicien berekend :

Soldij . . . . .	10	15
Voeding . . . . .	24 <sup>5</sup>	24 <sup>5</sup>
Bijslag . . . . .	2 <sup>5</sup>	2 <sup>5</sup>
Brood . . . . .	6	6
Onderhoud van kleeding . . . . .	10	12
Bewassching enz. . . . .	4 <sup>5</sup>	4 <sup>5</sup>
Nachtleger enz. . . . .	333	333
Geneesk. verzorging . . . . .	7 <sup>2</sup>	7 <sup>2</sup>
Diversen . . . . .	0 <sup>97</sup>	0 <sup>97</sup>

69 cent. 76 cent.

## MATERIEEL,

noodig voor eene divisie van 18 bataljons, 6 batterijen, 1 compagnie wielrijders, 1 compagnie veldpioniers en treinen (volgens de bestaande organisatie).

BENAMING.	Aantal.	AANTEKENINGEN.
Transportwagens . . . . .	8	Haverwagens, automobielen en motorrijwielen worden bij mobilisatie aangeschaft.
Comp. of bagagekarren . . . . .	107	
Proviandwagens . . . . .	86	In de, bij vroegere oorlogsbegrotingen gevoegde, overzichten vindt men prijsopgaven van verschillende voertuigen ( <i>onuitgerust</i> ), van tuigen en dergelijke. In de laatste jaren worden die overzichten niet meer openbaar gemaakt. Intusschen vindt men omtrent sommige onderwerpen min of meer uitvoerige gegevens, bijv. in de Memorie van Antwoord, begrooting 1905 (ad art. 138) omtrent telegraafmaterieel en voertuigen voor de compagnie Veldpioniers. Weér elders zijn andere gegevens te vinden of af te leiden. Ten einde niet al te uitvoerig te worden, zij hier medegedeeld, als resultaat der becijfering, dat het totaal bedrag ruim 2,5 millioen gulden is.
Gereedschapwagens . . . . .	8	
Kabelwagens . . . . .	2	
Stationwagens . . . . .	2	
Lichte telegraafwagens . . . . .	1	
Telephoonwagens . . . . .	2	
Ponton- en schraagwagens . . . . .	8	
Ziekenkarren . . . . .	20	
Patrooncaissons . . . . .	96	
Raderbaren . . . . .	72	
Vuurmonden . . . . .	36	
Caissons . . . . .	108	
Bagagewagens . . . . .	6	
Gereedschapskarren . . . . .	2	
Munitiekarren . . . . .	3	
Raderwagens . . . . .	2	
Ziekenwagens . . . . .	16	
Verbandwagens . . . . .	4	
Rijwielen . . . . .	270	
Rijzadels . . . . .	432	
Lamoentuigen . . . . .	443	
Bijdehandsche tuigen . . . . .	669	
Vandehandsche » . . . . .	669	
Tuigen v. pakpaarden . . . . .	18	
Munitie (schoten) . . . . .	36000	

(Zie ommezijde.)

## ERRATA.

Bladz. 516, noot 1, 552, noot 1, 554, 570, 592, noot 1, 593, noot 1, 613, 614, 629, 631, 633 en 635 staat: *Mittheilungen A. u. G.* (oude spelling), lees: *Mitteilungen A. u. G.*, zie bladz. 597, regel 5 en 14 v. o.

Bladz. 509, regel 14 v. o. staat FUJII, lees FOEJII.

Bladz. 572, noot 1, 627, noot 1, 629, noot 1, en 632, noot 1 staat: *Militär Wochenblatt* 1906, lees: *Militär Wochenblatt* 1907; bovendien staat op bladz. 632: *Wochenblad*, lees: *Wochenblatt*.

Bladz. 538, regel 5 v. b. staat: mij dunkt op grond, lees: mij dunkt ook op grond.

Bladz. 538, regel 10 v. b. staat: over te hellen, lees: te overdrijven.

Bladz. 553, regel 6 v. b. staat: 8, lees: 18.

» 616, » 6 v. o. » *Toensansjo*, lees: *Tunsancho*.

» 618, » 3 v. o. » *Sjiliho*, lees: *Schiliho*.

» 618, » 4 v. b. en bladz. 620 (schets) staat: *Dwoegorhoogte*, lees: *Dwugorhoogte*.

Bladz. 618, regel 8 v. b. staat: *Tansjaisji*, lees: *Tanchaischi*.

» 619, » 8 en 9 v. b. staat: *Toensanhou* (of *Toensansjo*), lees: *Tunsanchou* (of *Tunsancho*).

Bladz. 619, regel 17, 21 en 22 v. b. en bladz. 621, regel 2 v. o. staat: *Tsjanljaloen*, lees: *Tsjanljalun*.

Bladz. 622, regel 4 v. b. staat: *Tsanljaloen*, lees: *Tsanljalun*.

» 622, » 6 v. o. en bladz. 623, regel 12 v. o. staat: *Soeahoeansoe*, lees: *Suanhuansü*.

De spelling der persoons- en aardrijkskundige namen in de Ve afl. van het *Orgaan* werd zoo veel mogelijk in overeenstemming gebracht met die in de IIe afl. van den loopenden jaargang. Gelijkheid van spelling zou ook betracht zijn geworden voor de op de terreinschetsen en in den tekst der Ve afl. voorkomende plaatsnamen, waren de langs zinographischen weg verkregen reproducties der schetsen niet eerst onder de oogen der redactie gekomen, toen reeds een gedeelte van den tekst afgedrukt was en veranderingen op de schetsen slechts mogelijk waren door het maken van nieuwe clichés, hetgeen tot kostenvermeerdering aanleiding zou hebben gegeven.